nrc

NRC HANDELSBLAD | LUX ET LIBERTAS

WOENSDAG 19 NOVEMBER 2025

NRC Vandaag
Waarom een klein dorp in Vlaanderen al weken wordt geplaagd door militaire drones
Beluister de podcast in de NRC Audio-app

FOTO SABINE JOOSTEN/ANP

Een op de vijf asielschepen voldoet niet

Steeds meer 'drijvende opvang', maar de veiligheid laat soms te wensen over

IN HET NIEUWS 14-16

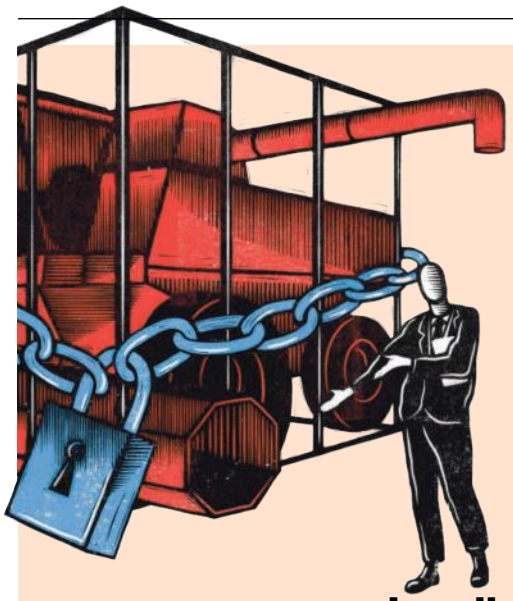

Landbouwindustrie
Nederlandse agrobedrijven doen goede zaken in Rusland

IN HET NIEUWS 10-11

Huiselijk geweld
Moeders krijgen vaak schuld van geweld door vader

IN HET NIEUWS 8-9

Mexico
Protestgolf tegen corruptie en geweld

IN HET NIEUWS 12

Film
Hoe Trumps tweede termijn *Wicked: For Good* andere lading gaf

CULTUUR C2-3

NIEUWSBRIEVEN
De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

REDACTIE
redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

ABONNEMENTSVRAGEN
ga voor meer informatie naar **nrc.nl/service**

Deze uitgave komt voort uit Algemeen Handelsblad (1828) en Nieuwe Rotterdamse Courant (1844)

PRIJS €4,60
Jaargang 56
no. 43
BELGIË € 5,60

34725
8 710404 000484

IN HET LAND
HEINENOORD

GEMMA VENHUIZEN

Bacteriën maken gatenkaas van stalen as

'Een klant brengt altijd vreugde aan - is het niet bij het komen dan is het bij het gaan.' Grapje, knipoogt Jan Jense. Als directeur van Jense Machine Services heeft hij het tegeltje al jaren aan de muur hangen. Verreweg de meeste klanten ziet hij wél graag, en zij hem ook. Jense is een man die alles kan, al zou hij het in alle bescheidenheid zelf niet zo zeggen. Ga maar na: watermolens, gasverbrandingsovens, pompinstallaties, alles waar metaal in zit kan hij repareren. En hij doet het met plezier, anders zou hij allang met pensioen zijn. Oude liefde roest nóg minder snel dan het meest hoogwaardige staal.

Al buigt Jense zich ook graag over nieuwe uitdagingen. „Die houden je vindingrijk." Neem nu die meterslange as van een brandbluspomp die hij kreeg aangeleverd vanuit het Middellandse Zeegebied. Roestvrijstaal, 82 procent ijzer: niet het zachtste materiaal. En toch zijn er centimeters diepe gaten in ontstaan. Knaagsporen, als van een houtworm in een paal.

„IJzervreters", zegt Kees Hoving enthousiast. Net als Jense is hij voorbij de pensioengerechtigde leeftijd, „maar nieuwsgierig voor het leven". Leuk toeval: Hoving blijkt lid van edelsteenvereniging Gemma. Thuis heeft hij in de garage het Nederlands Gemmologisch Lab opgericht, waar hij onder andere de echtheid van diamanten onderzoekt.

Hoving had me benaderd omdat hij - op zoek naar apparatuur om de samenstelling van edelstenen mee te analyseren - bij Jense op deze aangetaste as was gestuit. Microscopisch kleine bacteriën die enorme pompen plat leggen: ik moest echt eens komen kijken. „Heel indrukwekkend. Zeker als je weet dat hun soortgenoten de Titanic opvreten."

En dus staan we ons nu te vergapen in de machinehal, onder de rook van Rotterdam, aan een as die qua abstracte-kunst-uitstraling niet zou misstaan in Museum Boijmans van Beuningen. „Til maar eens op", zegt werktuigbouwkundige Bernhard Hollestein - óók met pensioen - die Jense regelmatig met raad en daad terzijde staat. „Metalen gatenkaas." Zelfs met twee handen krijg ik de as niet in de lucht. Hollestein doet het moeiteloos met één arm. Sterk staaltje.

> Alles waar metaal in zit kan Jan Jense repareren. Mét plezier. Oude liefde roest nog minder snel dan het meest hoogwaardige staal

Uniek is de gatenkaas niet, zegt hij. Corrosie, metaalaantasting, komt vaker voor - zeker bij minder 'edel', minder hoogwaardig staal. „Maar in warm zeewater, onder invloed van ijzerbacteriën, gaat de corrosie nog eens honderd keer zo snel." In zo'n pomp van een brandblusser, die in de praktijk zelden gebruikt wordt, staat het water stil en kunnen de bacteriën zich makkelijk ophopen. Vergelijk het met een week je tanden niet poetsen: dan wordt de laag bacteriën ook lekker dik.

De oplossing voor de huidige pomp? Een compleet nieuwe as, van edeler staal. „Dat gaat wat kosten, ja", zegt Jense. Staal, steen - aan alles wat edel is hangt een prijskaartje. „Maar anders heb je over tien jaar weer hetzelfde probleem." Daarom werkt hij ook niet graag met plastic coatings. „Goedkoop is duurkoop. Of zoals wij hier zeggen: *'coaten is klote'*." Die kan ook zo op een tegeltje aan de muur.

Gemma Venhuizen is biologieredacteur en doet elke woensdag ergens vanuit Nederland verslag

M/V/X IN HET NIEUWS **LARRY SUMMERS** ECONOOM

Topeconoom Larry Summers vroeg Jeffrey Epstein relatie-advies

Ondanks dat Epstein al eens was veroordeeld, vroeg Summers hem om versieradviezen. Al vaker is gebleken dat hij situaties pijnlijk verkeerd kan inschatten.

Jorit Verkerk
AMSTERDAM

Larry Summers in 2024 in Washington. FOTO MANDEL NGAN/AFP

In 2008 werd Jeffrey Epstein veroordeeld voor het ronselen van een minderjarig meisje voor prostitutie. Dat belemmerde de Amerikaanse topeconoom Larry Summers — minister van Financiën onder Bill Clinton en rector van Harvard— niet om advies van Epstein te vragen bij zijn pogingen een vrouw te versieren die hij zijn „pupil" noemde.

Maandag maakte Summers (1954) bekend dat hij een stap terugdoet uit het publieke leven, nadat universiteitsblad *The Harvard Crimson* in de 20.000 documenten uit het Epstein-dossier die vorige week werden vrijgegeven tal van e-mails vond die de veroordeelde zedendelinquent tussen 2013 en 2019 uitwisselde met Summers. De correspondentie eindigde precies één dag voordat Epstein werd aangehouden vanwege het seksueel misbruiken van minderjarige meisjes.

„Ik heb diepe spijt van mijn acties en erken de pijn die ik heb veroorzaakt", schreef Summers. De keuze om met Epstein in contact te blijven noemt hij een „verkeerde inschatting".

In 2018 en 2019 schakelde Summers de hulp in van Epstein toen hij probeerde een affaire te beginnen met zijn „pupil". De vrouw kijkt tegen hem op en ziet duidelijk waarde in Summers' mentorschap, maar het lukt de topeconoom niet om haar te verleiden. Moet hij zich daar bij neerleggen? Welnee, schrijft Epstein: „Zij is gedoemd om met jou te zijn."

Op een ander moment schrijft Summers dat hij expres laat reageert op een verzoek van de vrouw om haar paper na te kijken. De manier waarop hij zijn positie probeert uit te buiten voor seks, kan op instemming rekenen van Epstein: „Ze begint al *needy* te klinken :)", schrijft hij. „*Nice*."

Summers-memo

Het was niet de eerste keer dat Summers een „verkeerde inschatting" maakte. In zijn indrukwekkende carrière ging de Democraat tegendraadse — en soms ronduit problematische — opmerkingen niet uit de weg. In 2005 legde Summers, toen rector van Harvard, het relatief lage aandeel van vrouwen in wetenschappelijke topposities uit als een gevolg van biologische verschillen met mannen en de onwelwillendheid van vrouwen om lange dagen te maken vanwege de kinderen. Een jaar later trad hij onder grote druk af.

Dat hij ondanks zijn ondiplomatieke karakter telkens voor vooraanstaande rollen in invloedrijke netwerken gevraagd werd, dankte Summers aan zijn reputatie als van de briljantste economen van zijn generatie.

Op zijn 28ste werd Summers een van de jongste professoren van Harvard. De presidenten Barack Obama en Joe Biden vroegen zijn advies omdat hij razendsnel vat kreeg op economische problemen en in praktische, soms impopulaire oplossingen dacht. *The Economist* schreef eens dat Summers tijdens vergaderingen rustig stukken kon lezen en dan toch alles wat er werd gezegd puntsgewijs en scherp van commentaar voorzag.

Summers' rol was ondanks zijn leeftijd (70) niet uitgespeeld. Hij zou een leidende rol krijgen in het opstellen van economische voorstellen namens een in Democratische kringen invloedrijke denktank. Die functie legt hij neer. Ook is hij uit de adviesraad van een belangrijk economisch beleidsonderzoekscentrum van Yale gezet.

De Democratische senator Elizabeth Warren riep Harvard op om Summers te ontslaan als docent. Je kunt studenten niet meer toevertrouwen aan iemand met het inschattingsvermogen van Summers, zei ze tegen CNN.

Vooralsnog heeft Warrens oproep geen effect. Summers zit ook nog in het bestuur van techbedrijf OpenAI en is commentator bij financieel persbureau Bloomberg.

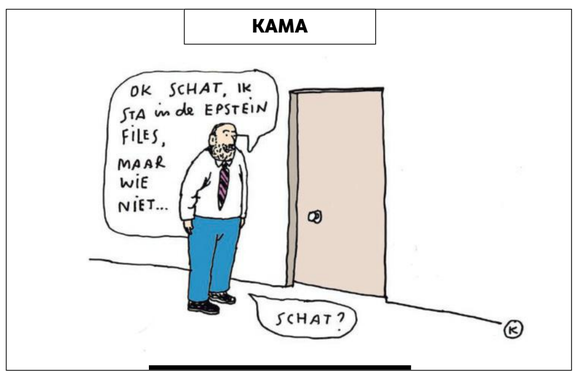

President **Volodymyr Zelensky** begin november. Hij is op reis tot donderdag, maar heeft beloofd na terugkeer in gesprek te gaan met zijn kabinetsministers. FOTO ANP/EPA

ANALYSE **CORRUPTIESCHANDAAL**

Naschokken van corruptie-onderzoek 'Operatie Midas' beheersen Oekraïne

De nasleep van een corruptieschandaal kan ook de rechterhand van Zelensky raken. De president zelf is tot donderdag op reis.

Simone Peek
AMSTERDAM

Het is een „anticorruptie-aardbeving" voor de Oekraïense regering, aldus lokale media. De naschokken van 'Operatie Midas', het strafrechtelijk onderzoek naar corruptie met de budgetten van staatsenergiebedrijf Energoatom, duren voort.

Inmiddels hangen er vraagtekens rond de voorzitter van de Oekraïense Veiligheidsraad en wordt met een schuin oog gekeken naar de stafchef van president Volodymyr Zelensky. Terwijl hij in het buitenland is, riep een minderheid in het parlement op tot het aftreden van het kabinet.

De fraude met energiegelden is een rode lap voor de Oekraïense bevolking die dagelijks geconfronteerd wordt met urenlange stroomonderbrekingen als gevolg van Russische aanvallen. Zonder elektriciteit hebben veel woningen ook geen verwarming of stromend water - terwijl de temperatuur 's nachts inmiddels onder 0 graden is.

Vorige week maandag uitte de door de VS en EU gefinancierde Oekraïense anticorruptiewaarhond NABU de verdenking dat in een criminele samenzwering onder leiding van de Israëlisch-Oekraïense zakenman Timoer Minditsj (die de codenaam Karlsson gebruikte) de staatsschatkist voor 100 miljoen dollar is opgelicht. De opbrengst zou zijn weggesluisd naar andere landen. Ook tegen oud-vicepremier Oleksi Tsjernysov bestaan ernstige verdenkingen van betrokkenheid bij het complot.

Zakenman Minditsj opereerde in de hoogste regionen van de macht. Hij is een vriend van president Zelensky, voor wie in 2021 nog een surpriseparty in Minditsj' appartement werd georganiseerd. De man is mede-eigenaar van het door Zelensky opgerichte productiebedrijf Studio Kvartal 95.

Schuin oog

De kwestie ondermijnt het vertrouwen in de regering, terwijl het land vecht voor zijn voortbestaan. „Het zijn de Oekraïners die betalen voor elektriciteit, hun belastinggeld heeft deze corruptie gefinancierd. Je zou kunnen zeggen dat iedere Oekraïner nu is beroofd", zegt Daria Kalenjoek, directeur van het Centrum Tegen Corruptie in Kyiv, via de telefoon.

In de zesenhalf jaar dat Zelensky in Oekraïne aan de macht is, heeft hij geen grotere politieke crisis meegemaakt. Minister van Energie Svitlana Hryntsjoek is opgestapt en minister van Justitie Herman Haloesjtsjenko werd ontslagen. Maar het lijkt er niet op dat de situatie nu gestabiliseerd is.

Roestem Oemerov, oud-minister van Defensie en huidig voorzitter van de Veiligheidsraad, zou veelvuldig direct contact hebben gehad met Minditsj. Dat ging onder meer over de aankoop van Israëlische kogelvrije vesten en andere militaire uitgaven. De speciaal aanklager voor corruptiezaken (SAPO) stelt dat Oemerov „onder invloed" stond van Minditsj.

> Dat er twijfel is over de loyaliteit van iemand als Oemerov bewijst de ernst

Op dinsdag ontstond het gerucht dat Oemerov, die zich nu in het buitenland bevindt, weigert terug te keren naar Oekraïne. „Deze informatie klopt niet", schrijft het aan het presidentiële kantoor gelieerde Centrum tegen Desinformatie op Telegram. „Oemerov is op een geplande zakenreis" in de Verenigde Staten, hij staat „voortdurend in contact met de staatsleiding en vervult alle toegewezen taken." Oemerov erkent de zakenman gesproken te hebben, maar ontkent dat Minditsj invloed over hem had.

Een raar verhaal, zegt anticorruptie-activist Kalenjoek. „Zijn reisagenda is onduidelijk. Hij zou zich met een gevangenenruil bezighouden, maar bronnen binnen de overheid zeggen dat er geen plannen waren voor dergelijke onderhandelingen."

Steun voor Oekraïne

Alleen al het feit dat de loyaliteit van iemand op de positie van Oemerov wordt betwijfeld, toont de omvang van de crisis. Om te stellen dat de verdenkingen op een precair moment komen, is een understatement. Zelensky is op dit moment in de EU om verdere steun voor Oekraïne zeker te stellen. Maandag ondertekende hij een grote defensiedeal met Frankrijk. Dinsdag bezocht hij de Spaanse premier Sánchez, woensdag reist hij naar Turkije voor gesprekken over vrede.

Bij terugkeer op donderdag belooft Zelensky „relevante discussies" te gaan voeren met kabinetsleden, het parlement, en leden van zijn partij Dienaar van het Volk. „Ik bereid verschillende noodzakelijke wetgevende initiatieven voor en zal de principiële, snelle beslissingen nemen die onze staat nodig heeft", zei hij.

Binnen de regering zou een oproep klinken om stafchef Andri Jermak te ontslaan, meldt de Oekraïense nieuwssite Pravda. Jermak is hét gezicht van Zelenskys regering en de rechterhand van de president. Hij is al langer doelwit van kritiek omdat hij veel macht heeft maar nooit verkozen is en niet weggestemd kan worden.

„Waarom heeft hij zoveel supermacht?", vraagt Kalenjoek retorisch. „Hij coördineert de rechtshandhaving, hij had dit moeten opmerken." In plaats daarvan poogde het presidentiële kantoor in juli de Oekraïense anticorruptiewaakhond NABU, die het onderzoek uitvoerde, zijn onafhankelijkheid af te nemen. Dit leidde tot fel protest van Oekraïense burgers en van bondgenoten - waarop het besluit werd teruggedraaid.

De teruggedraaide actie tegen NABU schrijven veel Oekraïners aan Jermak toe. „Hij moet ontslagen worden of aftreden, anders verandert er niets", zegt Kalenjoek. „Als hij blijft, worden alle fraudeurs vervangen door nieuwe fraudeurs."

NABU deed vijftien maanden onderzoek en zegt duizend uur aan opnamen te hebben verzameld. Op de vraag of dit betekent dat de opsporingsdienst mogelijk bewijs tegen andere hooggeplaatste Oekraïners heeft, weigert de woordvoerder telefonisch antwoord: „We geven geen informatie over toekomstig handelen."

Enkele uren voordat de anticorruptiedienst huiszoeking deed ontvluchtte Minditsj het land, naar verluidt naar Israël. De deur van zijn appartement liet hij open, vermoedelijk om te laten zien dat hij 'gasten' verwachtte.

FUSIE VERFMARKT

AkzoNobel groeide uit van zoutmaker tot chemieconcern en nu mondiale verfreus

De 'fusie van gelijken' van verfmaker AkzoNobel met het Amerikaanse Axalta is een nieuwe stap van een bedrijf dat dateert van 1792.

Mark Beunderman
AMSTERDAM

Het **Nederlandse bedrijf AkzoNobel** specialiseerde zich vanaf de jaren negentig juist weer als verfmaker. FOTO AKZONOBEL

Een omzet van 17 miljard dollar, activiteiten in 160 landen, 173 productielocaties en 91 onderzoekscentra wereldwijd, 3.200 patenten. Het moge duidelijk zijn uit het dinsdagochtend gepubliceerde persbericht van verfmakers AkzoNobel en Axalta: het fusiebedrijf dat ze gaan vormen, wordt een mondiale speler van formaat.

AkzoNobel, het in Amsterdam gevestigde bedrijf met wortels diep in de Nederlandse bedrijfsgeschiedenis, gaat naar eigen zeggen een „fusie van gelijken" aan met Axalta, een Amerikaanse branchegenoot gevestigd in Philadelphia. Oftewel: het is een vrijwillige samensmelting van activiteiten. Helemaal 'gelijk' zijn de twee bedrijven niet. De huidige aandeelhouders van Akzo krijgen 55 procent van het fusiebedrijf in handen, de rest is voor Axalta-aandeelhouders. AkzoNobel, dat onder meer de merken Sikkens, Flexa en Alabastine verkoopt, is gemeten naar omzet (11,5 miljard dollar in 2024) momenteel de derde verf-en coatingsfabrikant van de wereld, na de Amerikaanse concurrenten Sherwin-Williams en PPG. Samen met Axalta (omzet: 5,3 miljard dollar) wordt AkzoNobel in principe groter dan PPG, dus de nummer twee op de mondiale verfmarkt.

Uit de AEX

Het trans-Atlantische fusiebedrijf - dat een nieuwe naam moet krijgen - wordt een Nederlandse naamloze vennootschap en wordt gevestigd in Amsterdam, vanwege het „uitstekend functionerend hoofdkantoor en goede infrastructuur", aldus het persbericht. Goed nieuws voor de fiscus, want dat betekent dat de verfreus hier (de meeste) belasting gaat betalen. Volgens vakbond FNV is het effect op de werkgelegenheid van AkzoNobel in Nederland (zo'n 2.200 banen, van de 34.000 wereldwijd) nog onduidelijk, schrijft persbureau ANP.

Een tegenvaller vanuit Nederlands perspectief is er ook: de beursnotering komt in New York, de notering aan de Amsterdamse AEX komt te vervallen. Akzo en Axalta lijken te kiezen voor de plek waar het meeste kapitaal voorhanden is: de VS.

Wat altijd fijn is voor beleggers bij zo'n fusie: er wordt waarde gecreëerd, althans op papier. AkzoNobel en Axalta beloven 600 miljoen dollar aan besparingen („kostensynergieën"), onder meer doordat aanbestedingen en leveringsketens kunnen worden samengevoegd. AkzoNobel en Axalta vullen elkaar geografisch goed aan: het eerste bedrijf is vooral sterk in Europa en Azië, het tweede vooral in Noord- en Zuid-Amerika.

Beleggers in AkzoNobel toonden zich evenwel ontevreden met de deal: dat aandeel stond dinsdagmiddag in Amsterdam ruim 3,6 procent lager. Axalta opende in New York juist 2,3 procent hoger, al was deze winst algauw gedaald tot krap 1 procent.

Bestuursvoorzitter (ceo) van het nieuwe Nederlands-Amerikaanse concern wordt Greg Poux-Guillaume, de Fransman die nu AkzoNobel leidt. Of hij een groot Akzo-stempel zal drukken op het fusiebedrijf, moet nog blijken, want voorzitter van de raad van commissarissen ('*chairman*') wordt Rakesh Sachdev, huidig Axalta-voorzitter. Het Nederlands-Amerikaanse bedrijf krijgt een zogeheten *one tier board*, waarbij commissarissen en directie in één bestuur zitten, naar Amerikaans model. Bij zo'n bestuursmodel ligt soms de macht meer bij de chairman, soms bij de ceo.

Geschiedenis van reorganisaties

Voor AkzoNobel begint een nieuw hoofdstuk in een lange geschiedenis van fusies, overnames, afgeketste overnames en afsplitsingen. Akzo ontstond in 1969 als breed zout-, vezel-, farma- en verfconcern, door het samengaan van Algemene Kunstzijde Unie (AKU) en Koninklijke Zout Organon (KZO). Tot KZO behoorde de verfmaker Sikkens, ooit opgericht door de huisschilder Wiert Willem Sikkens in Groningen in 1792.

Akzo deed in de jaren tachtig en negentig enkele buitenlandse overnames en fuseerde in 1994 met het Zweedse Nobel. AkzoNobel ging verder op overnamepad en groeide verder uit tot een internationaal chemieconglomeraat. Maar conglomeraten raakten vanaf de jaren negentig uit de mode in de beleggerswereld. Onder topmannen Kees van Lede (1994-2003) en Hans Wijers (2003-2012) ging AkzoNobel zich verder specialiseren in verf en coatings. Van Lede stootte de kunstvezelproductie af, Wijers verkocht farmatak Organon.

In 2017 werd AkzoNobel zelf overnameprooi: het Amerikaanse PPG deed verwoede pogingen AkzoNobel te kopen. Die overname werd door de AkzoNobel-leiding afgewend. De conclusie was toen: het bedrijf moet zich als verfmaker versterken. De chemicaliën- en zouttak werd verkocht aan het Amerikaanse investeringsmaatschappij Carlyle en ging zelfstandig verder als Nouryon in 2018. Vlak na de mislukte overnamepoging door PPG waren er al „constructieve gesprekken" gaande met Axalta over een „fusie van gelijken", zei het bedrijf in oktober 2017. Toen leverde dat niets op.

PROJECT BEETHOVEN

Bouw ASML-campus begin 2026 van start

Chipmachinemaker ASML legt de nieuwe Eindhovense campus aan. Twee jaar later moet die in gebruik genomen kunnen worden.

Marc Hijink
AMSTERDAM

ASML begint over enkele maanden met de aanleg van de nieuwe Eindhovense campus. Volgens de chipmachinemaker en de gemeente Eindhoven staat niets de beoogde uitbreiding meer in de weg.

ASML (jaaromzet 28,3 miljard euro) dreigt uit zijn jasje te groeien op de campus in Veldhoven, het bedrijventerrein De Run. Het bedrijf, dat wereldwijd 44.000 werknemers telt, rekent op een verdubbeling van de chipindustrie in het volgende decennium. Daarom wil het meer plek om machines te assembleren en is het van plan het aantal medewerkers in Nederland (momenteel ruim 20.000) te verdubbelen. De toeleveranciersketen van ASML, die zich concentreert in Brabant, moet in dat tempo meegroeien.

Voormalige ASML-topman Peter Wennink liet vlak voor zijn pensionering, begin 2024, doorschemeren dat ASML zou moeten vertrekken uit Nederland als het bedrijf niet meer kon groeien. Afgelopen weekeinde benadrukte de nieuwe ASML-topman Christophe Fouquet in tv-programma *Buitenhof* dat ASML zich „zeer verbonden voelt met Nederland". Een vertrek zou nooit serieus overwogen zijn.

Volgens de topman begint het bedrijf begin 2026 met de bouw van een tweede campus, vlakbij Eindhoven Airport, die de acute ruimteproblemen van ASML moet oplossen. Als alles volgens plan verloopt gaan er in januari 2028 de eerste fabrieken en kantoren open.

Om ruimte voor de expansie van ASML en andere hightechbedrijven te scheppen, kwam het Rijk met een subsidieplan, Project Beethoven. In korte tijd was daarvoor 2,5 miljard euro vrijgemaakt uit budgetten van het Nationaal Groeifonds, lokale en regionale overheden en het bedrijfsleven. Het geld is bestemd voor meer betaalbare woningen, betere verbindingen om de drukte rondom Veldhoven op te lossen en extra investeringen in het onderwijs, om aan de groeiende vraag naar technische kennis te voldoen.

> Het bedrijf rekent op een verdubbeling van de chipindustrie in het volgende decennium

De ASML-uitbreiding wordt gebouwd op de Brainport Industries Campus (BIC), tussen Eindhoven Airport en de snelweg A2, een locatie die het bedrijf al langer op het oog had. De gemeente Eindhoven was, nog voordat Project Beethoven rond was, al bezig de grond daar aan te kopen, om speculatie tegen te gaan. De gemeente bezit nu 80 procent van het terrein.

Besluit in 206

Afgelopen week publiceerde de gemeente Eindhoven raadsbrieven met de juridische vertaling van het stedenbouwkundig plan, dat al in voorlopige vorm was goedgekeurd. De Eindhovense gemeenteraad neemt in februari of maart 2026 een besluit over het bestemmingsplan, zegt Stijn Steenbakkers, wethouder van economie. Meteen daarna kan de schop de grond in. Voor de grootste drempels - de uitstoot van stikstof en het gebrek aan capaciteit op het stroomnetwerk - zijn er „kansrijke oplossingen", zegt Steenbakkers. Zo stelt het Rijk 100 miljoen euro ter beschikking om stikstofproblemen in de regio op te lossen, onderdeel van een groter plan om Nederland 'van het slot' te halen.

Steenbakkers noemt het een „huzarenstukje" dat in anderhalf jaar tijd een gebied geschikt is gemaakt voor 428.000 vierkante meter 'cleanroomruimte' en kantoren. „Normaal gesproken doen we daar acht tot tien jaar over."

De uitbreiding van ASML toont volgens de economiewethouder dat groeien en investeren in Nederland nog steeds „attractief" kan zijn, „niet stroperig en vol regels". Al kan ook hij niet uitsluiten dat een procedure bij de Raad van State alsnog voor vertraging zorgt.

REPORTAGE **BRAZILIË**

Inheemsen willen bij VN-klimaattop meer zijn dan alleen uiterlijk vertoon

Voor het eerst zijn inheemsen in groten getale aanwezig bij een VN-klimaattop. „Wij waarschuwen al zo lang voor de gevaren."

Nina Jurna
BELÉM

Boven: een groep inheemsen blokkeert de ingang van het vergadercentrum van de COP30. **Linksonder**: de 95-jarige invloedrijke inheemse leider Raoni Metuktire. **Rechtsonder**: tientallen schepen met milieuactivisten en inheemsen aan boord in de Guajará-baai in Belém. FOTO'S ANDRE PENNER/AP, PABLO PORCIUNCULA/AFP

Met een beschilderd gezicht in de strijdkleuren zwart en rood en met een versierde hoofdtooi danst Cotia Guarani klappend en neuriënd mee met een groep Guarani inheemsen op een groot schip in de Guajará-baai in Belém. „*Resistência*! Verzet!", klinkt het luidkeels op de boot met een paar honderd milieuactivisten, leden van sociale organisaties en inheemsen aan boord.

„We varen zo meteen met tientallen andere schepen de rivier op om aandacht te vragen voor de strijd tegen de vernietiging van de natuur. Onze gemeenschappen zijn de dupe van droogte en extreme hitte", zegt Cotia. Hij is een van de leiders op het schip en is vanuit de Braziliaanse deelstaat Mato Grosso, een regio waar de impact van sojateelt goed voelbaar is, met zijn groep naar Belém afgereisd.

Het is de tweede en laatste week van de VN-klimaattop COP30, waar naast delegaties van zo'n tweehonderd landen, milieuorganisaties en NGO's ook meer dan drieduizend inheemsen uit het stroomgebied van de Amazone zijn gekomen. Een groot deel kwam per schip, varend in een inheemse flotilla. Vanuit landen als Ecuador en Colombia een tocht van soms wel een paar weken.

Voor Emilia Souza uit het Braziliaanse Manaus was het 'maar' vijf dagen varen. Op het schip verkoopt ze zelfgemaakte sieraden van zaden en veren, en eigen producten zoals cassavekoekjes, honing en medicinale theesoorten uit de Amazone. „Iedereen heeft zijn eigen spullen meegenomen en verkoopt dat aan boord en in de stad om wat bij te verdienen. We slapen in hangmatten op het schip, want in Belém zijn accommodaties heel prijzig", vertelt ze. Souza laat een groen lintje aan haar pols zien. „Hiermee heb ik recht op drie maaltijden per dag en er is genoeg water aan boord."

Inheems protest

Voorafgaand aan de klimaattop - bewust georganiseerd in de Amazone - riep de Braziliaanse president Lula da Silva dat dit ook vooral de „top van de inheemse bevolkingsgroepen" moest worden. Toch is er onvrede onder inheemsen. Ze zijn voor het eerst in zo groten getale aanwezig, maar ze worden te weinig betrokken bij de besluitvorming, luidt hun kritiek.

De eerste week werd dan ook gekenmerkt door inheems verzet. Inheemse demonstranten bestormden de ingang van de blauwe zone, het vergadercentrum dat speciaal voor de COP30 uit de grond is gestampt en exclusief toegankelijk is voor delegatieleden, enkele genodigde inheemse organisaties en geaccrediteerde pers. Vervolgens blokkeerden leden van het Munduruku-volk onder leiding van de bekende activiste Alessandra Munduruku de ingang, met de eis dat er beter geluisterd wordt naar de inheemsen.

Cotia Guarani is het daarmee eens. „Het kan niet zo zijn dat we hier alleen maar zijn uitgenodigd voor het uiterlijk vertoon. We willen meepraten en meebeslissen. Wij leven van de natuur en waarschuwen al zo lang voor de gevaren als de mensheid niet radicaal verandert. Bovendien zijn lobbyisten uit de olie-industrie ook aanwezig in de blauwe zone. Wij moeten daar vrije toegang toe hebben", zegt hij.

Tientallen schepen varen in een karavaan door de baai. Aan boord klinkt nu vrolijke carimba-muziek en er wordt gedanst. De flotilla is onderdeel van 'de top van de bevolking', een parallelprogramma op de COP30. „Hier komen de mensen bij elkaar die de problemen van klimaatverandering dagelijks ervaren", zegt Iremar Ferreira, milieuactivist en een van de organisatoren van de flotilla. „Rivieren vallen droog en er zijn ieder jaar hevige bosbranden, mede een gevolg van extreme droogte. Als je in de Amazone woont, ontkom je niet aan de gevolgen van klimaatverandering."

Eregast op het schip is de bekende en invloedrijke leider van de Kayapo-bevolking, de 95-jarige Raoni Metuktire. Hij kreeg wereldleiders als Lula da Silva, de Franse president Emmanuel Macron en de Britse koning Charles op bezoek, en sterren als Sting en Leonardo di Caprio die zich inzetten voor de Amazone. „Ik heb maar een boodschap voor alle mensen, hoe beroemd en machtig ze ook zijn: stop onmiddellijk met het vernietigen van de Amazone. Als we de Amazone niet redden, kunnen we onszelf niet meer redden", roept de oude leider uit.

> Als we de Amazone niet redden, kunnen we onszelf niet meer redden
>
> **Raoni Metuktire**
> leider Kayapo bevolking

Ambitieus bossenplan

Op de door bos omringde universiteit van Belém wordt tijdens de 'top van de bevolking' in groepjes volop gediscussieerd over het ambitieuze plan van president Lula da Silva om landen die hun bossen behouden te compenseren met geld. Hoewel er nog veel onduidelijkheid is over dit Tropical Forest Forever Facility (TFFF) en de haalbaarheid en het effect ervan, hoopt Lula hier op de top een internationaal akkoord over te kunnen sluiten.

Op de universiteit klinken twijfels, en hier en daar ook kritiek. „Waarom moet er aan de natuur een prijskaart je hangen? En worden de diepere oorzaken van de problemen hiermee wel aangepakt, zoals ontbossing en corruptie?", vraagt een milieuactivist uit Indonesië zich af. In de groep wordt ook gesproken over toegang die het fonds biedt aan inheemse gemeenschappen. Gaat het om een schenking of een lening? Op de flotilla is chief Raoni enigszins positief, maar ook kritisch over het „kapitaliseren van de natuur". „Landrechten voor inheemsen zijn uiteindelijk de beste bescherming voor de natuur, want wij vernietigen niet en we zijn niet bezig met winstbejag", zegt hij.

Volgens de leider is het niet de bedoeling dat de strijd voor de natuur afhankelijk wordt van geld. „Dan raken we in een koloniaal model verstrikt. Als inheemse leider zeg ik: daar moeten we juist vanaf." Als hij de aanwezigen op het schip vertelt dat hij alsnog is uitgenodigd om de laatste dagen van de COP30 mee te praten in blauwe zone, barst er applaus en gejuich los.

nrc
WOENSDAG 19 NOVEMBER 2025

CHINA

China wil geen klimaatleider zijn, maar is het eigenlijk al

In Belém stelt China zich niet op als de nieuwe klimaatleider. In de praktijk is het dat al wel, dankzij de dominantie van de Chinese groene industrie. Wordt klimaatbeleid nog wel tijdens de COP gemaakt?

Tabitha Speelman

BEIJING

In Belém, de Braziliaanse stad waar de VN-klimaattop dit jaar wordt gehouden, praten diplomaten deze week verder over de klimaatdoelen. In een andere Braziliaanse stad, Camaçari, werd vorige maand een nieuwe fabriek van het Chinese elektrische automerk BYD geopend. De fabriek, de grootste die BYD tot nu toe buiten China opende, werd gebouwd op de locatie van een autofabriek van het Amerikaanse Ford die in 2021 zijn deuren sloot. „God trekt geen rechte lijnen. Ford moest Brazilië verlaten zodat BYD kon komen", zei de Braziliaanse president Lula tijdens de opening.

Het is dit soort deals dat laat zien hoe de mondiale klimaatpolitiek verandert, en welke rol China daarin speelt.

Terwijl de Verenigde Staten zich onder president Trump terugtrekken uit eerdere klimaatafspraken, en zelfs geen delegatie naar Belém stuurden, stijgen de verwachtingen van China's klimaatleiderschap.

China zelf probeert tijdens de klimaattop de indruk te vermijden dat het de planeet uit de klimaatcrisis gaat leiden. De tweede economie ter wereld wil laten zien dat het zich wél constructief opstelt en is prominent aanwezig, met de grootste delegatie na die van gastland Brazilië. Maar de nieuwe klimaatdoelen die het land presenteerde, om in 2035 de totale uitstoot van broeikasgassen met 7 tot 10 procent te reduceren, worden gezien als teleurstellend. Vicepremier Ding Xuexiang verraste vorig jaar nog met de financiële steun die China aan ontwikkelingslanden gaf voor hun klimaattransitie, in Belém noemde hij geen concrete bedragen en benadrukte hij juist China's traditionele standpunt dat het mondiale Noorden de leiding moet nemen in dat proces.

Die voorzichtige opstelling van de Chinese regering is niet verrassend, zegt Li Shuo, directeur van de China Climate Hub van het Asia Society Policy Institute. Het land zet liever niet te hoog in, nu de Chinese economie kwakkelt en andere mogendheden hun klimaatambities beperkt houden.

Maar als je alleen kijkt naar wat Chinese diplomaten zeggen, mis je een belangrijk deel van China's macht op het gebied van klimaat. Want als het gaat om de economische kant van de klimaattransitie is China al de absolute wereldleider. Het zijn Chinese bedrijven, voornamelijk in de private sector, die massaal goedkope zonnepanelen, windturbines en elektrische auto's leveren aan consumenten en bedrijven in eigen land, en ook steeds meer daarbuiten.

In China is de helft van alle nieuwe verkochte auto's elektrisch, en alleen al dit jaar voegt het land naar verwachting 500 gigawatt toe aan nieuwe zon- en windenergie. In de Europese Unie gaat dat om zo'n 90 gigawatt.

Volgens Li, die eerder lang werkte voor Greenpeace in China, ligt hier de toekomst van de mondiale klimaatpolitiek. „Ik zeg niet dat de COP irrelevant wordt," vertelt hij in een telefoongesprek net voor hij zelf naar Belém vertrekt, „maar deze economische krachten en hun plannen zijn nu minstens zo belangrijk om te volgen. Op economisch vlak domineren Chinese bedrijven, en die willen uitbreiden."

Economische kans

Hoewel China een rol als wereldleider op klimaatgebied afwijst, speelt het land een groeiende rol in de klimaatdiplomatie. Dat werd duidelijk in 2014, toen China en de Verenigde Staten samen de leiding namen in de aanloop naar de Parijsakkoorden. Sinds 2017, toen de VS zich terugtrokken uit de akkoorden, heeft China zich ontwikkeld tot een tegenstem die blijft pleiten voor een multilaterale aanpak van de klimaatcrisis.

Tegelijk heeft president Xi Jinping de afgelopen jaren verschillende keren gezegd dat China klimaatverandering „niet op het verzoek van anderen, maar op eigen initiatief" wil aanpakken. De belangrijkste drijfveren komen inderdaad vanuit het land zelf, ziet onderzoeker Xiaoran Li, een expert in China's klimaatpolitiek in Potsdam en aan de VU in Amsterdam.

Na decennia van snelle industriële groei die China welvarender maar ook veel vervuilder maakten - het land is de grootste uitstoter van CO_2 - waren China's leiders sterk gemotiveerd om een duurzamer economisch ontwikkelingsmodel te vinden. Waar in het Westen klimaatactivisme een aanjager was van klimaatbeleid, speelde in China een maatschappelijke discussie rond de verstikkende luchtvervuiling die rol.

Inmiddels leeft in China meer dan in het Westen het idee dat de klimaattransitie ook een economische kans kan zijn, die bovendien kan helpen het land zelfvoorzienender te maken op het gebied van energie. Het grootste obstakel van die transitie is de enorme kolenindustrie van het land. De afgelopen jaren bleven lokale overheden nieuwe kolencentrales openen, al worden ze wel minder vaak ingezet en zouden ze een „aanvullende" rol moeten spelen op schone energiebronnen. „Kolen blijven belangrijk in China, net als olie dat is in de Verenigde Staten", legt Xiaoran Li uit.

De klimaatexpert ziet China's nieuwe klimaatdoelen wel degelijk als ambitieus. „Voor het eerst wordt een absolute reductie aangekondigd. Dat is positief." De relatief lage doelen moeten vooral gezien worden als een ondergrens. „Ze willen zeker weten dat ze behaald kunnen worden. China heeft een andere manier van communiceren dan sommige westerse landen, die ambitieuze doelstellingen aankondigen maar ze dan weer intrekken." Ook China's doelstelling om rond 2030 de CO_2-uitstoot te laten pieken wordt naar verwachting eerder bereikt.

Tijdens de klimaattoppen die Li voor haar onderzoek observeerde werd China proactiever. De Chinese delegatie speelde vorig jaar in de slotfase van de onderhandelingen een ongebruikelijk zichtbare rol in het bijeenbrengen van landen, toen een deal over de toezegging van 300 miljard aan klimaatfinanciering dreigde te mislukken vanwege meningsverschillen over de hoogte van het bedrag.

> Meer dan in het Westen leeft in China het idee dat de transitie ook een economische kans kan zijn

Ook analist Li Shuo ziet tekenen dat China's klimaatdiplomatie verandert. Zo valt het in Belém op dat de Chinese delegatie sterker dan voorheen de nadruk legt op de successen van het eigen bedrijfsleven.

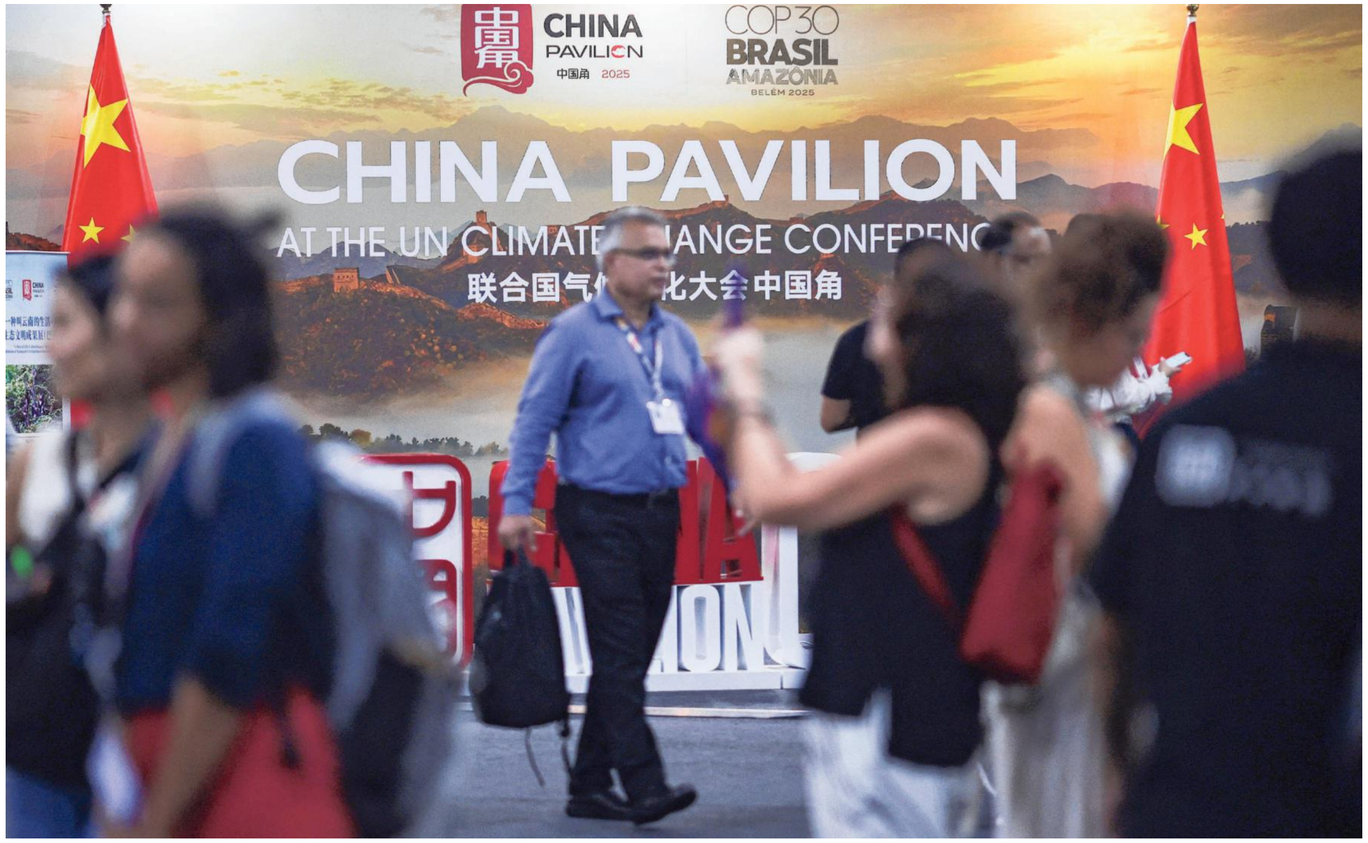

China is **prominent aanwezig** op de VN-klimaattop in Belém, met de grootste delegatie na die van gastland Brazilië. FOTO ADRIANO MACHADO/REUTERS

Vorige maand werd in de Braziliaanse stad Camaçari een fabriek van het **Chinese elektrische automerk BYD** geopend, de grootste fabriek van BYD buiten China tot nu toe. FOTO AMERICO ROBERTO/ANP/EPA

„Ik denk dat China in de loop van de tijd een proactievere en progressievere stem gaat laten horen, juist omdat dat ook in China's eigen economische belang is. Maar die verandering komt niet zo snel als veel milieuactivisten zouden willen zien."

Handelsbalans

Tegelijk leidt de economische macht van China's groene industrie tot nieuwe spanningen. Zoals het dispuut tussen China en de Europese Unie over de markttoegang voor Chinese elektrische auto's, die volgens de EU teveel subsidie zouden hebben gekregen. Ook in het mondiale Zuiden, waar Chinese elektrische auto's en andere groene producten landen in staat stellen sneller te vergroenen, is er debat over de impact van de Chinese dominantie op de eigen innovatie. Kunnen er afspraken gemaakt worden met China over technologische overdracht, en over de handelsimbalans?

Die spanningen blijven op deze klimaattop grotendeels onbesproken. André Corrêa do Lago, de Braziliaanse diplomaat die de onderhandelingen in Belém leidt, zei tegen *The New York Times* dat „je niet kunt zeggen dat China zijn uitstoot moet verlagen en daarna klagen dat China wereldwijd zoveel goedkope elektrische auto's neerzet". Juist in deze fase van de klimaatakkoorden, waarin het aankomt op implementatie, is de Chinese aanpak welkom. „Als je je zorgen maakt over het klimaat, is dit goed nieuws."

Daarmee groeit dit jaar ook op de klimaattop de erkenning van China's leiderschap - en dan vooral dat van de Chinese industrie - op het vlak van de groene modernisering. Dat succes kreeg tot voor kort minder aandacht dan je zou verwachten, waarschijnlijk door China's relatieve gebrek aan *soft power*, schrijft historicus Adam Tooze in zijn invloedrijke nieuwsbrief Chartbook: „We moeten nu erkennen dat er geen westerse claim meer is op het leiderschap van het wereldwijde groene moderniseringsproject (voor zover die er eerst was). Onze taak is om daar nu het beste van te maken."

> Voor het eerst wordt een absolute reductie aangekondigd. Dat is positief
>
> **Xiaoran Li**
> expert China's klimaatpolitiek

Ondertussen is er in China zelf ook meer aandacht voor de impact van klimaatverandering. Naast vervuiling wordt het uitgestrekte land inmiddels geregeld geraakt door extreme weersomstandigheden. Na een lange droge zomer hadden boeren in noordelijk China afgelopen maand, net tijdens het oogstseizoen, te maken met de meeste regenval sinds de jaren zestig. Velden staan onder water, waardoor de oogst volgens lokale media soms al verrot was voor hij kon worden binnengehaald.

Het viel onderzoeker Xiaoran Li ook op toen ze recent in haar thuisland op bezoek was. „Als je de televisie aan zet, gaat het over klimaatverandering. Het is een zichtbaar thema geworden. Zowel als het gaat om de negatieve gevolgen ervan als om de Chinese successen op dit vlak."

Ze neemt online deel aan de top maar is pessimistisch over de kans dat er de komende week doorbraken worden bereikt op pijnpunten zoals financiering. „Elk signaal dat landen afgeven doet ertoe, maar als belangrijke actoren ontbreken is het moeilijk om echt voortgang te boeken." In Belém sloeg het hoofd van de Chinese delegatie Li Gao vorige week een optimistischere toon aan. „We hopen en geloven dat de Verenigde Staten op een dag weer terugkomen," zei hij in een interview met het Franse persbureau AFP.

NATUUR

Plannen rekenen op compensatiebossen ter grootte van Australië

Terwijl de klimaattop in Brazilië in volle gang is, verschenen twee onderzoeken die gemaakte beloftes ter discussie stellen.

Felix Voogt

AMSTERDAM

De klimaatdoelen zijn waarschijnlijk nog verder uit zicht dan de toch al beperkte plannen op de lopende klimaattop in Brazilië doen vermoeden. Dat blijkt uit een omvangrijk rapport van de Universiteit van Melbourne, dat vorige week kort na aanvang van de COP30-conferentie verscheen.

Volgens de Australische onderzoekers zijn de ingediende plannen om CO_2-uitstoot te compenseren door natuurherstel of aanplanting „onrealistisch" vanwege enorme ruimte die ervoor nodig is. Ze verzamelden de plannen van alle deelnemende landen en rekenden de beloofde CO_2-compensatie om in hectares grond die ervoor nodig is.

In totaal zou een miljard hectare natuur hersteld of aangeplant moeten worden, dat is een gebied groter dan het Australisch continent. Daarmee gaan de beloftes volgens de onderzoekers „veel verder dan wat haalbaar of duurzaam is". Ze wijzen op de negatieve gevolgen van die exorbitante ruimtevraag voor inheemse stammen en kleinschalige landbouw die van de ruimte afhankelijk zijn voor hun levensonderhoud.

De maatregelen om ontbossing tegen te gaan zijn ook niet in lijn met de gestelde doelen, blijkt verder uit het rapport. In 2030 verdwijnt volgens de ingediende plannen nog altijd bijna vier miljoen hectare bos, terwijl was afgesproken dat de wereldwijde omvang vanaf dat jaar niet verder zou krimpen.

Zwakke plek

Dat maakt de vooruitzichten voor het klimaat mogelijk nog slechter dan voorspeld. Vorige week, bij de start van het congres in de Braziliaanse stad Belém, erkende VN-baas Antonio Guterres dat het niet zal lukken om de aarde onder 1,5 graden Celsius opwarming te houden. Meer dan tweehonderd landen leverden plannen in om de opwarming van de aarde tegen te gaan, maar de daarin beloofde vermindering van broeikasgassen is onvoldoende om het doel te halen dat tien jaar geleden op de conferentie in Parijs werd gesteld. Zonder de natuurmaatregelen die onderdeel zijn van de plannen, raken de doelen nog verder uit zicht.

Dat natuurbeheer een zwakke plek is in klimaatplannen, blijkt ook uit een artikel in het wetenschappelijke tijdschrift *Nature*, geschreven door onderzoekers van de Universiteit van Sydney. Dat onderzoek verscheen eveneens vorige week bij aanvang van de COP30-klimaattop. De onderzoekers inventariseerden hoe vaak natuurbehoud wordt stopgezet. Dat kan gebeuren via de formele weg door wijziging van wetten, of informeel doordat „de verantwoordelijke partijen simpelweg nalaten hun plichten te vervullen".

> Om de klimaatplannen te realiseren zou een miljard hectare natuur hersteld of aangeplant moeten worden

Het artikel telt meer dan 3.700 voorbeelden in de afgelopen 130 jaar waarin milieubeheer formeel werd afgezwakt of stopgezet. „We haasten ons om wereldwijde doelstellingen te halen, zoals het beschermen van 30 procent van het land en de zee in 2030", zegt universitair hoofddocent Carly Cook in het begeleidend persbericht, verwijzend naar het doel dat in 2022 werd afgesproken op de COP15-conferentie. „Maar niemand vraagt zich af of de natuurgebieden die we hebben aangelegd nog steeds worden beheerd of dat de projecten die we zijn gestart nog steeds op een zinvolle manier bestaan."

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Consumenten

Kunst & Antiek

TE KOOP GEVRAAGD klassieke of antieke auto's ook defect
Venema Antiques & Classic Cars
Rijksweg 17 te Drempt. Geopend op afspraak 06-53331279
info@venemaantiques.nl
www.venemaantiques.nl

Plaats ook uw advertentie in onze rubriek Bijzondere Zaken. Dit is heel gemakkelijk, geef online op en betaal direct via iDEAL!
Ga naar:
WWW.ZADKINEMEDIA.NL
Geef je oproep vóór de deadline van desbetreffende editie op!

info@zadkinemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

Advertentie

nrc webwinkel›

Adviesprijs
~~169,-~~
149,-

FREDERIK ROIJÉ
Vogelhuis

› Fantasierijk ontwerp met twee formaten huizen
› Ontworpen door Frederik Roijé, gemaakt in Nederland
› Gemakkelijk te monteren, inclusief stok van 195 cm

De Size Matters is een modern vogelvoederhuis met een architecturale twist ontworpen door Frederik Roijé. Het vogelhuis biedt in alle jaargetijden een praktische oplossing om vogels een veilige haven te bieden.
In de twee huizen van verschillende formaten, die elkaar kruisen, kunnen vogels van verschillende groottes eten en zich tegelijkertijd beschermd voelen. Het fantasierijke ontwerp doet ook dienst als tuinsculptuur die er, afhankelijk van de kijkhoek, telkens anders uitziet.

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/vogelhuis

INTERVIEW **DAVID MANDEL** GEDRAGSEXPERT

‘Hou moeders niet verantwoordelijk voor geweld door de vader’

Moeders krijgen vaak impliciet de schuld van huiselijk geweld door vaders, ziet de Amerikaanse gedragsexpert David Mandel. Juist de geweldpleger staat centraal in zijn aanpak, die in meer dan tien landen wordt toegepast.

Door **Christel Don** Fotografie **Etienne Laurent**

Het begon 35 jaar geleden met een opzienbarende ontdekking. David Mandel werkte als therapeut met mannen die hun partners mishandelden. Elke sessie ging over het geweld tegen hun vrouw of ex. Maar over hoe hun gewelddadige gedrag hun kinderen schaadde ging het nooit.

Totdat de kinderbescherming hem om advies vroeg na de moord op een tweejarig meisje door de vriend van haar moeder, dezelfde man die hen beiden had mishandeld. Door gesprekken die hij toen had met hulpverleners, besefte Mandel dat zij zelden met vaders werkten, zelfs niet wanneer hun geweld de reden was dat er hulp nodig was. In plaats daarvan draaide alles in hun aanpak om moeders. Net als Mandel hadden hulpverleners een blinde vlek voor de rol van vaders in situaties van huiselijk geweld. Daarop besloot hij zijn carrière om te gooien. Er is een verandering van het hele systeem nodig, besefte hij.

Sindsdien werkt David Mandel (59), inmiddels internationaal expert huiselijk geweld in relatie tot kindermishandeling, aan het transformeren van hoe kinderbescherming, rechtbanken en andere hulpverleningsinstanties omgaan met huiselijk geweld. En met succes. Zijn ‘Safe & Together’-aanpak wordt gebruikt in meer dan tien landen op drie continenten, en hij trainde de afgelopen jaren zo’n vijftigduizend hulpverleners. Komende week komt hij naar Nederland, als openingsspreker van het jaarcongres Huiselijk Geweld in Amersfoort.

Vrouwen die thuis te maken krijgen met huiselijk geweld krijgen in Nederland niet voldoende steun. Dat concludeerde de Raad van Europa eind oktober na onderzoek. Instanties als Veilig Thuis en de rechtspraak behandelen huiselijk geweld veelal als een conflict tussen twee gelijken, in plaats van als machtsmisbruik. De gevolgen zijn groot. Zo blijkt uit onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut dat bij een op de vijf vechtscheidingen sprake is van geweld, maar advocaten dat vaak niet durven te benoemen uit angst dat hun cliënt wordt gelabeld als ‘niet-meewerkend’. Interesse in wat er tussen ouders is voorgevallen, wie dat veroorzaakte en wat dit voor de kinderen betekent is er nauwelijks, verklaarden twee familierechtexperts onlangs in *NRC*.

Toch lijkt langzaamaan het besef in te dalen dat dit anders moet. Zo heeft het congres van aankomende week de titel *Moeders verantwoordelijk, vaders niet?* „Hulpverleners, advocaten en rechters richten zich traditiegetrouw op moeders en wat zij eraan kunnen doen, terwijl vaders zelden worden aangesproken op hun gewelddadige gedrag én hun rol als ouder”, vertelt Mandel tijdens een videogesprek. „Oftewel: de vader pleegt geweld, maar de moeder wordt verantwoordelijk gehouden voor de gevolgen.” Zijn oplossing? „Stel het gedrag van gewelddplegers centraal in de aanpak.”

In uw boek ‘Stop met moeders de schuld geven en vaders negeren’ noemt u een aantal ‘professionele mythen’ rond huiselijk geweld. Wat bedoelt u daarmee?

„Het zijn hardnekkige aannames over moeders en vaders in geweldsituaties, die onbewust sturen welke vragen hulpverleners en instanties stellen, welke observaties wel en niet in dossiers terechtkomen en welke beslissingen worden genomen door rechters. Neem de mythe van huiselijk geweld als incident. Alsof het om een eenmalige gebeurtenis gaat en het geweld verdwijnt als een escalerende ruzie of woedeuitbarsting voorbij is. Daardoor wordt vaak het patroon gemist van intieme terreur, een vorm van geweld die vooral bestaat uit extreem controlerend en dwingend gedrag. Van intimiderende appjes, stalking en bedreigingen tot wat hij doet als hij in het weekend de kinderen heeft - iets wat vaak doorgaat na een scheiding. Als je als hulpverlener dat patroon niet herkent en bevraagt, documenteer je dus niet dat het kind elke dag in angst leeft, en hoe de moeder iedere dag navigeert rondom die angst.”

Welke mythe vindt u het hardnekkigst?

„De mythe van het kind als getuige. Veel hulpverleners gaan ervan uit dat kinderen passieve getuigen zijn van huiselijk geweld, en dat het zien en horen van geweld de belangrijkste manier is waarop kinderen worden geschaad. Dat is een veel te beperkte visie. Ten eerste is naar schatting tussen de 30 en 60 procent van de kinderen niet alleen getuige, maar ook slachtoffer. Ten tweede zijn kinderen helemaal niet passief: ze ontwikkelen overlevingsstrategieën, proberen situaties te de-escaleren, en beschermen broertjes en zusjes. Als je alleen kijkt naar zien en horen, mis je wat ze dóén. Tot slot verdoezelt deze mythe andere vormen van geweld en controle. Ik denk aan de vader die alle deuren - inclusief die van de badkamer - in huis verwijderde, zodat niemand meer privacy had, of de vader die met tape op de vloer aangaf waar zijn gezinsleden mochten lopen. Als hulpverleners zich alleen richten op het zien en horen van geweld noteren zij de schade van dit controlerende gedrag niet in hun verslagen.”

Hulpverleners en instanties richten zich bij huiselijk geweld als vanzelfsprekend op slachtoffers, meestal moeders en kinderen, en niet op de veroorzakers, overwegend vaders. Hoe verklaart u dat?

„We hebben als maatschappij veel hogere verwachtingen van moeders dan van vaders als het gaat om het opvoeden en beschermen van kinderen. Dat is niet alleen binnen instituties, want dat aloude patriarchale gedachtengoed zit nog diep in de hele samenleving. Bovendien heeft 90 procent van de hulpverleners die ik spreek geen formele training gehad in het werken met vaders, laat staan met gewelddadige vaders. Met moeders werken daarentegen is bekend terrein, en dus de makkelijkste weg. De keerzijde is dat je moeders daarmee verantwoordelijk stelt voor het schadelijke gedrag van hun (ex-)partner. Zo vertelde een moeder me dat elke keer als haar gewelddadige ex iets verkeerd deed, zij als ‘primaire opvoeder’ door de maatschappelijk werker werd opgeroepen voor een gesprek, want hij kwam nooit opdagen. Zij moest zich dus voortdurend verantwoorden voor zijn gedrag.”

Richten uw boek en het congres zich daarom specifiek op vaders en moeders, terwijl huiselijk geweld ook in andere relatievormen voorkomt?

„Precies. Mijn aanpak is toepasbaar op alle relatievormen en erkent dat alle mensen gewelddadig en controlerend kunnen zijn. Maar net zoals ‘*all lives matter*’ in reactie op ‘*black lives matter*’ de realiteit van structureel racisme verhult, maakt een genderneutrale benadering van geweld onzichtbaar hoe ons systeem vaders negeert en moeders bestraft. Deze structurele ongelijkheid zit zo diep dat je het expliciet moet benoemen om het te doorbreken.”

De Raad van Europa constateerde dat Nederland tekortschiet in de aanpak van geweld tegen vrouwen. Eén van de problemen: er is geen gecoördineerde aanpak en instanties werken langs elkaar heen. Wat zijn de gevolgen daarvan?

„Marianne Hester, een Britse hoogleraar die baanbrekend onderzoek verricht op het gebied van gendergerelateerd geweld, noemt dit het ‘drie-planeten-model’. Je hebt het strafrecht, de kinderbescherming en het familierecht, die functioneren als aparte planeten met elk hun eigen benaderingen en interventies. In een notendop werkt dat als volgt: een moeder die jarenlang is mishandeld belt eindelijk de politie. Die zegt: ‘Goed dat je belt, we pakken hem aan.’ Maar zodra kinderbescherming betrokken raakt, verandert de boodschap naar: ‘Waarom ben je niet eerder weggegaan, je stelt je kind bloot aan gevaar.’ Dan eindigt de relatie en gaat ze naar de familierechter voor een voogdij- of omgangsregeling. Daar is de heersende gedachte dat kinderen recht hebben op contact met beide ouders, en dus wordt ze gedwongen haar ex weer in haar leven toe te laten. Deze moeder krijgt dus drie tegenstrijdige boodschappen en het frappante is dat in alle drie gevallen *zijn* rol als opvoeder onzichtbaar blijft. Niemand houdt hém verantwoordelijk voor de schade aan de kinderen.”

Zit de oplossing dan in een betere informatieuitwisseling en samenwerking tussen diverse instanties?

„Er is eerst iets anders nodig, want een focus op meer samenwerking kan de schade juist ook vergroten als die nog steeds is gebaseerd op dezelfde mythes. Stap één is dan ook dat instanties gaan werken vanuit een gedeelde kijk en aanpak die het gedrag van de geweldpleger centraal stellen. Dat betekent dat je hulpverleners, advocaten en rechters moet trainen, zodat ze weten hoe ze dat doen en hoe ze moeten omgaan met geweldplegers in hun rol als opvoeder, iets waar systemen zoals het strafrecht nog niet op zijn gericht. Dit zorgt voor een gemeenschappelijke taal, waardoor je vervolgens ook de samenwerking en informatie-uitwisseling kunt verbeteren.”

U heeft een aanpak bedacht die dat gedragspatroon van de geweldpleger centraal stelt. Hoe werkt dat in de praktijk?

„Om te beginnen vraagt het om een andere manier van kijken naar huiselijk geweld. Als je huiselijk geweld gaat zien als een opvoedingskeuze, verandert dat je focus volledig. De kern van de aanpak draait om enkele simpele vragen: wat is het patroon van het dwingende en controlerende gedrag van de geweldpleger, hoe schaadt hij als opvoedende vader de kinderen, én wat is de impact daarvan op het kind, de partner en het gezin? Dit nodigt hulpverleners uit dat gedrag goed te documenteren, oftewel: onderzoek wie wat doet, in welke situatie en met welk gevolg. Cruciaal is dat je niet alleen zijn gedrag in de huidige relatie bekijkt, maar ook in eerdere relaties, met andere partners en kinderen. Zo wordt zichtbaar dat het gevaar van hem komt, en niet uit de relatie. En belangrijk is dat je óók de inspanningen van de beschermende ouder registreert.”

Kunt u een voorbeeld geven?

„Met moeders maken we vaak een tijdlijn waarin we alle geweldsincidenten optekenen. Niet alleen fysiek geweld, maar ook financiële controle, emotioneel misbruik, bedreigingen, wat er gebeurt als de kinderen een weekend bij hem zijn geweest. Maar ook wat zij allemaal doet om de kinderen veilig te houden. Dan leg je andere problemen die er zijn naast die tijdlijn. Neem een kind dat steeds te laat op school komt. In zo’n geval lees ik vaak in een dossier dat ‘moeder weinig betrokkenheid toont bij de schoolgang van haar kind’. Met deze aanpak onderzoek je wáárom dat zo is: misschien ontvangt ze ’s nachts intimiderende berichten van haar ex-man waardoor ze amper slaapt, of weigert hij haar de auto uit te lenen. Zo ontdek je hoe zijn gedrag doorwerkt in het dagelijks functioneren van het hele gezin.”

Wat doe je als ouders tegengestelde dingen beweren en er verder geen getuigen zijn?

„Dit gaat nooit om één voorval, dus je onderzoekt patronen in allerlei bronnen: politierapporten, sms-geschiedenissen, observaties van leraren, medische dossiers, wat moeder vertelt, wat vrienden vertellen. Je vraagt aan kinderen zelf wat zij deden toen papa ineens op de stoep stond en mama bedreigde. Dat geeft zicht op hun overlevingsstrategieën en daarmee op de schade van het geweld. Extra voordeel is dat deze aanpak het makkelijker maakt om met geweldplegers in gesprek te gaan, omdat je concreet kunt benoemen hoe hun gedrag de kinderen schaadt.”

Hulpverleners zeggen nogal eens dat waarheidsvinding niet hun taak is, ondanks het feit dat de wet dat wel voorschrijft. Hoe ziet u dat?

„Dat hoor ik regelmatig en het is problematisch. Ik gaf eens een training bij de kinderbescherming in Florida. Een medewerker presenteerde een casus en vertelde dat beide ouders gewelddadig waren, waarna ik haar vroeg het gedrag van beide ouders feitelijk te beschrijven. Het bleek dat de vader zijn partner met een wapen had bedreigd en herhaaldelijk zwaar had mishandeld, terwijl de moeder één keer op zijn rug was gesprongen toen hij de kentekenplaat van haar auto wilde verwijderen. Toch noteerde de medewerker: beide ouders plegen geweld. Ik maak vaak mee dat hulpverleners denken dat ze neutraal rapporteren, terwijl hun dossiers allerlei aannames bevatten zonder feitelijke onderbouwing. Maar het is je taak en verantwoordelijkheid om grondig feitenonderzoek doen, zeker omdat er levensbepalende beslissingen op worden gebaseerd.”

Hoe ga je als hulpverlener vervolgens het gesprek aan met een gewelddadige vader?

„Wat cruciaal is: richt je in het gesprek op zijn rol als ouder. Stel vragen in plaats van dat je beschuldigingen uit: hoe vul jij je rol als vader in, hoe wil je je kinderen beschermen, hoe denk je dat jouw gedrag de kinderen schaadt? Veel vaders geven toe dat ze weten dat hun gedrag schadelijk is. Onderzoek in West-Australië toonde aan dat dit inzicht veel mannen aanzette om vrijwillig hulp te zoeken.”

U ageert al ruim 35 jaar tegen mannelijk geweld. Waar haalt u die blijvende motivatie vandaan?

„Als student luisterde ik naar vrouwen om me heen die me vertelden over hun ervaringen met geweld van mannen. Het raakte me diep en zette me aan het denken over mijn rol als man. Dat was het begin en nog steeds ben ik bezig mijn eigen seksisme te begrijpen en af te leren. Daarvoor ben ik ook mijn vader erkentelijk, die me geleerd heeft hoe je vrouwen respecteert. Hij was altijd respectvol naar mijn moeder. Ik heb hem nooit een slecht woord over haar horen zeggen.”

CV

David Mandel (59) is oprichter van het Safe & Together Institute. Sinds 1989 werkt hij aan het transformeren van hoe kinderbescherming, rechtbanken en hulpverlening omgaan met huiselijk geweld. Zijn Safe & Together-aanpak wordt inmiddels toegepast in meerdere landen en in de afgelopen vijf jaar heeft hij naar schatting 50.000 professionals getraind. In november geeft hij voor het eerst drie trainingen over zijn aanpak in Nederland.

Zijn boek *Stop met moeders de schuld geven en vaders negeren* (Ned. vertaling, 2025) laat zien hoe systemen onbedoeld moeders straffen en gewelddadige vaders negeren, en hoe dat te veranderen. Mandel woont in de Verenigde Staten met zijn vrouw Ruth en hun drie kinderen.

„We hebben veel hogere verwachtingen van moeders dan van vaders”

ZAKENDOEN IN RUSLAND

Nederlandse agrobedrijven boeren goed ondanks sancties

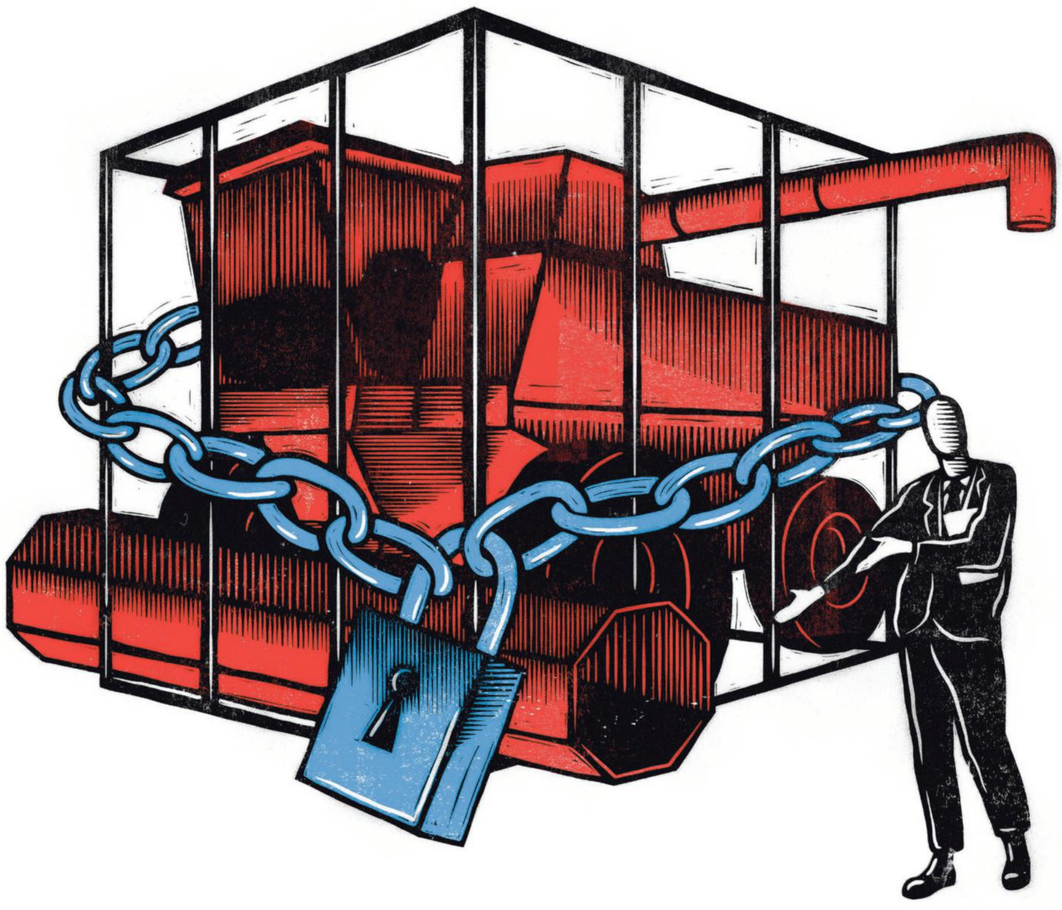

Nederlandse handelaren in landbouwzaden en bouwers van tuinbouwkassen zijn nog actief in Rusland, blijkt uit onderzoek van NRC. Het gaat om producten die niet onder Europese sancties vallen. „Maar of het moreel verantwoord is? Dat is een ander verhaal."

Tekst **Mark Middel** Illustratie **Anne van Wieren**

WARSCHAU

De uitgestalde groenten zijn onberispelijk. De tentoongestelde zaden zo groot als doperwten. En in doorzichtige bakken bloeien de lange en stevige wortels van net ontsproten plantjes. Deze week vindt in Krasnodar, de hoofdstad van de Russische landbouw in het zuidwesten van het land, de jaarlijkse agrobeurs YugAgro plaats. Binnen ligt de rode loper uit voor de ongeveer twintigduizend bezoekers, is op de website te zien. Buiten staan tientallen trekkers, maaidorsers en veldhakselaars te glimmen in de lage herfstzon.

YugAgro is het jaarlijkse hoogtepunt voor de Russische agro-industrie. Hier worden de nieuwste technieken geshowd, de laatste ontwikkelingen in de landbouw besproken en vooral heel veel deals gesloten. Zo'n tweehonderd kilometer verderop ligt de Krim, het door Rusland bezette Oekraïense schiereiland.

Nederlandse agrobedrijven zijn ondanks de grootschalige Russische invasie in Oekraïne nog altijd actief in Rusland. Uit onderzoek van *NRC* blijkt dat tien Nederlandse agrobedrijven de afgelopen twee jaar actief met stands op vijf verschillende landbouwbeurzen in Rusland aanwezig waren. Acht van deze bedrijven zijn deze week met hun eigen stand actief op YugAgro.

Producten die deze bedrijven naar Rusland exporteren vallen niet onder de Europese sanctieregels - al zijn er uitzonderingen zoals dieselmotoren van landbouwmachines. Desondanks wordt de handel steeds lastiger: banken en internationale betaalorganisaties weigeren veel betalingen met Rusland en door de negentien sanctiepakketten van de EU zijn al duizenden producten gesanctioneerd.

Het idee achter de sancties is dat Russische bedrijven en personen die direct of indirect bijdragen aan de oorlog economisch worden gestraft. Daarnaast zijn producten gesanctioneerd die wellicht gebruikt kunnen worden aan het front. Zo ook landbouwmachines, zoals trekkers, omdat (onderdelen ervan) omgebouwd kunnen worden tot een oorlogsvoertuig.

Toch staan machineverkopers, zoals het Nederlandse APH Group en Ronar, op Russische landbouwbeurzen. Ook zadenbedrijven Bejo Zaden, Enza Zaden, Rijk Zwaan en Syngenta hebben stands op de beurzen, net als kassenbouwers GreenAgro en Royal Brinkman, gewasbeschermingsbedrijf Koppert en sorteer- en verpakkingsbedrijf Aweta.

Minder voedselimport

Ruim tien jaar geleden zette de Russische regering in op minder voedselafhankelijkheid van andere landen. Daarmee zou het land ook minder gevoelig zijn voor eventuele sancties. De Russische voedselimport daalde drastisch en werd door Rusland na de volgens internationaal recht illegale annexatie van de Krim in 2014 zelfs grotendeels verboden.

Dat was een reactie van Rusland op de EU, die na de Krim-bezetting begon met sancties. De tegensancties van Rusland hadden meteen gevolgen voor Nederland: de export van appels en peren, vlees en melk halveerde. Dat deed de Nederlandse landbouwsector pijn en zorgde er tegelijkertijd voor dat de Russische agro-industrie versneld werd gemoderniseerd.

Dat leidde ook tot nieuwe kansen voor Nederlandse bedrijven. Zadenbedrijf Enza uit Enkhuizen schrijft op zijn website bijvoorbeeld dat Rusland aankondigde om „het glastuinbouwgebied in Rusland voor 2024 aanzienlijk te vergroten". De kassen rondom de grote steden in het zuiden van Rusland stammen volgens Enza nog uit het Sovjettijdperk en werden gemoderniseerd. Meer en betere plekken dus om hun vleestomaten, augurken én expertise te verkopen.

De export van Nederlandse machines, kassen en andere technologie werd al snel zichtbaar. Zo bouwde het Nederlandse Green Agro de ene na de andere tuinbouwkas in Rusland. Een van deze kassencomplexen, in de regio Rostov, is recentelijk gebouwd op nog geen tien kilometer van de door Rusland bezette Oekraïense regio Loehansk. De kassen beslaan ruim twintig voetbalvelden vol komkommers en tomaten.

Na de grootschalige Russische invasie in Oekraïne in februari 2022 steeg de Nederlandse export van landbouwproducten zelfs, blijkt uit onderzoek van Wageningen University (WUR) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Alleen al in landbouwmachines is Nederland na Duitsland de grootste exporteur. Duitsland verkocht in 2023 voor 63,4 miljoen dollar aan machines aan Rusland, gevolgd door Nederland met 56,2 miljoen dollar, aldus vakblad *Nieuwe Oogst*.

De EU wil de voedselvoorziening in Rusland niet sanctioneren, met het idee dat de Russische consument niet het slachtoffer wordt van de sancties. Maar waar precies de grens ligt tussen het sparen van de bevolking en het verlammen van de Russische economie is onduidelijk.

Zo mogen bloembollen en appelboomstammetjes niet worden geëxporteerd, maar bloemen wel. Bollen en stammetjes zijn te vermeerderen en kunnen dus de Russische economie versterken, snijbloemen zijn na twee weken verrot. „Als het geëxporteerde product niet op de sanctielijst staat, dan is handel met Rusland geen probleem", zegt Tristan Kohl, universitair hoofddocent internationale economie aan de Rijkuniversiteit Groningen die met het CBS onderzoek deed naar bedrijven die sancties ontwijken. „Maar of het moreel verantwoord is? Dat is een ander verhaal."

Podcast in het Russisch

Alle Nederlandse bedrijven die op de Russische beurzen actief zijn hebben inmiddels een Russische dochteronderneming of een lokaal kantoor. Daardoor dragen de Nederlandse bedrijven via hun dochterondernemingen ook belasting af aan de Russische staatskas.

Vaak hebben ze een Nederlandse vertegenwoordiger in Rusland, een Russische website en gelikte marketingfilmpjes in het Russisch. Zadenbedrijf Syngenta heeft zelfs een podcastreeks in het Russisch over onder andere de satijnvlinder - de vijand van een uiteindelijk sappige rode tomaat.

Dat juist zadenbedrijven en kassenbouwers nog in Rusland actief zijn, verbaast Jack Peerlings, universitair hoofddocent agrarische economie aan de Wageningen University, niks. „Als het gaat om zaadveredelaars en glastuinbouwers dan is Nederland wereldtop", zegt Peerlings.

Dat Rusland nog erg afhankelijk is van buitenlandse zaden blijkt ook uit een bericht van de Russische zakenkrant *Kommersant* eind vorig jaar. Door mogelijke plagen werd tijdelijk de import op buitenlands mais- en zonnebloemzaad beperkt, waaronder die van de Hongaarse tak van Syngenta. De krant schrijft dat de helft van deze zaden uit het buitenland komt en dat „Russische zaden minder bestand zijn tegen weersschommelingen en vaak een lagere opbrengst opleveren".

Maar, zegt landbouweconoom Peerlings, „de Nederlandse bedrijven zullen niet failliet gaan als er morgen een exportverbod naar Rusland wordt ingevoerd. En de Russen zullen dan ook niet in een hongersnood terecht komen. Rusland is in grote mate zelfvoorzienend."

Toch is dat laatste argument - monden voeden - de reden die de bedrijven gebruiken om hun activiteiten in Rusland te verantwoorden. Op vragen van *NRC* waarom zij ondanks de oorlogssituatie nog actief zijn in Rusland reageerden zij met: toegang tot voedsel is een mensenrecht (Bejo Zaden, Enza Zaden, Syngenta); voedsel is een basisbehoefte (Rijk Zwaan, Royal Brinkman); wij zorgen voor veilig en gezond voedsel (Koppert); en voedsel mag niet gebruikt worden in een politiek conflict (Bejo Zaden, Royal Brinkman).

„De economische belangen van de Nederlandse bedrijven spelen zeker een rol", zegt Peerlings. „In Nederland zijn we toch vaker de koopman dan de dominee. Daar is dit zo'n voorbeeld van."

> De economische belangen van Nederlandse bedrijven spelen zeker een rol
>
> **Jack Peerlings**
> universitair hoofddocent agrarische economie

Niet alleen hebben deze Nederlandse agrobedrijven Russische dochterondernemingen, ook hebben enkele een Oekraïense dochteronderneming of handelen ze met het land. Bejo Zaden, uit het Noord-Hollandse Warmenhuizen, heeft in beide landen 'verkooporganisaties' en ziet dat de „de situatie ontzettend moeilijk" is - „daar waar collega's jarenlang met plezier met elkaar hebben samengewerkt, ligt dat nu anders", schrijft Bejo in een mail aan *NRC*.

Meteen na de grootschalige invasie in Oekraïne begon gewasbeschermingsbedrijf Koppert met noodhulp vanuit zijn kantoren in Slowakije en Polen. Noodpakketten en medewerkers gingen naar de grens, het bedrijf en medewerkers doneerden 38.236 euro en vanuit Nederland stuurden ze fietsen naar de regio. Hoewel het bedrijf de Russische invasie „ten zeerste veroordeelt", vermeldde Koppert in een ander bericht dat ze hun klanten in Rusland blijven bevoorraden.

Wederopbouw

APH Group, exporteur van landbouwmachines, profiteerde zelfs van de oorlog. Het bedrijf kreeg vorig jaar 2,3 miljoen euro subsidie voor de wederopbouw van Oekraïne. Het bedrijf, dat nog steeds actief is in Rusland en op drie verschillende Russische landbouwbeurzen staat, kreeg het geld om een demonstratiecentrum voor aardappelboeren in Oekraïne op te bouwen, bleek uit onderzoek van *Follow the Money*. Op vragen van *NRC* antwoordde APH Group niet.

Eén Nederlands bedrijf reageerde wél op een interviewverzoek. Meteen nadat hij de mail van *NRC* ontving hing Rick Hoekman, marketing manager van machinebouwer Vervaet uit het Zeelandse Biervliet, aan de lijn. „Ik krijg allemaal mails dat ik Oekraïens bloed aan mijn handen heb, joh", zei Hoekman verbaasd vanuit de auto. Vervaet stond ook aangekondigd als deelnemer aan de YugAgro-beurs. Maar dat bleek om een misverstand te gaan - een lokale verkoper had hun naam gebruikt zonder toestemming van het bedrijf. Die aankondiging is inmiddels van de website verwijderd. „Sinds de Russische inval in Oekraïne hebben we niemand in Rusland zitten en handelen we niet met het land", zegt Hoekman. „Zolang Poetin daar zit, gaat er geen machine van ons naar Rusland."

Geen van de genoemde bedrijven ging in op een interviewverzoek van NRC. Op vragen van NRC kwamen zes van de tien genoemde bedrijven met algemene verklaringen, die in de tekst zijn verwerkt. APH Group, Aweta en Ronar reageerden helemaal niet. Green Agro is inmiddels failliet.

Advertentie

Demonstranten proberen een versperring omver te werpen tijdens een actiedag vorige week gericht tegen de regering van president Sheinbaum, op het Zocalo-plein in Mexico-stad. FOTO REBECA HERRERA/AFP

ANALYSE **DEMONSTRATIES**

Mexicanen zijn geweld in eigen land zat, protesten in tientallen steden

Uit de protestgolf tegen geweld en corruptie blijkt een diep wantrouwen jegens de aanpak van president Claudia Sheinbaum.

Boris van der Spek

MEXICO-STAD

Duizenden voornamelijk jongere Mexicanen demonstreerden afgelopen weekend in tientallen steden in Mexico tegen de veiligheidssituatie in het land. Corruptie in alle lagen van de politiek, afpersing in vrijwel alle economische sectoren, geweld tegen activisten, journalisten en sociale leiders en een regering die vooralsnog geen degelijk antwoord weet te vinden op al deze nationale problemen: met name jongeren in het land lijken er klaar mee.

In het centrum van Mexico-Stad, waar het Nationaal Paleis staat, botsten betogers met de massaal aanwezige oproerpolitie. Volgens de politiechef van de Mexicaanse hoofdstad raakten zeker 120 agenten gewond. Sinds Claudia Sheinbaum in oktober van vorig jaar aantrad als president van Mexico, werd niet eerder in zoveel verschillende steden van het land onvrede geuit tegen haar regeringsbeleid.

Hoewel Sheinbaum zelf nog altijd veel populariteit geniet onder de bevolking, zeggen Mexicanen in nationale peilingen dat ze vinden dat het land tijdens haar termijn onveiliger is geworden. Dat terwijl veiligheid momenteel juist het belangrijkste thema is voor veel Mexicanen.

De grote drijvende kracht bij de protesten van afgelopen weekend waren Mexicaanse Gen Z-jongeren, geboren na 2000. Jongeren die zijn opgegroeid in een land waar criminele organisaties in veel regio's meer macht hebben dan de autoriteiten. Net als in Peru, Nepal en Afrikaanse landen, gaat het om een generatie die wil opgroeien in een land dat hen kansen biedt.

Die protestbeweging heeft een extra impuls gekregen met de moord op Carlos Manzo, de burgemeester van het stadje Uruapán in de door geweld verscheurde staat Michoacán. Manzo was een opvallende verschijning, met witte cowboyhoed, kogelvrijvest en zeker vijftien zwaarbewapende agenten die hem overal vergezelden.

Broodnodige beveiliging, want Manzo was uitgesproken over de impact van georganiseerde misdaad in zijn gemeente. Boeren en ondernemers in Uruapán en omstreken worden steevast slachtoffer van afpersing door criminele bendes, inwoners van het platteland ontvluchten het geweld tussen deze bendes. Wie zich uitspreekt tegen het geweld, wordt slachtoffer van bedreiging of moord.

Dia de los Muertos

Manzo vroeg meerdere keren militaire steun aan de federale regering om de misdaad in Uruapán aan te pakken. Naar eigen zeggen kreeg hij keer op keer nul op het rekest. Op zaterdag 1 november, tijdens de nationale feestdag Dia de los Muertos, werd Manzo op het centrale plein van Uruapán onder vuur genomen, voor de ogen van zijn zoontje, vrouw en honderden anderen aanwezigen. Hij overleed ter plekke. Zijn vrouw heeft zijn plek als burgemeester ingenomen en belooft zijn strijd tegen criminaliteit door te zetten. In de rest van Mexico is de kenmerkende hoed van Manzo nu het symbool geworden van een protestbeweging tegen geweld.

Sheinbaum heeft na de moord op Manzo beloofd meer te doen om de veiligheidssituatie in Michoacán te verbeteren. Ze beloofde 12.000 militairen naar de staat te sturen, maar

> President Sheinbaum heeft gekozen voor harder optreden tegen de bendes

weigert tegelijkertijd openlijk de oorlog te verklaren aan de kartels in Mexico. De Mexicaanse president zweert bij een strategie die zich vooral richt op het oppakken van kopstukken en het gebruik van inlichtingen om criminele organisaties te ontmantelen. Onlangs werd een nieuwe wet aangenomen waarmee geldstromen van deze organisaties beter kunnen worden aangepakt.

Vanuit de Mexicaanse oppositie en onder de bevolking wordt een hardere aanpak geëist. Het oppakken van kopstukken heeft volgens veel veiligheidsexperts een tegengesteld effect: het zorgt op lokaal niveau voor meer geweld, omdat groeperingen zonder leiderschap versplinteren en elkaar om territorium gaan bevechten.

Daarnaast zeggen veel Mexicanen dat de focus op veel meer staten zou moeten liggen. Naast Michoacán krijgt de staat Sinaloa, met de interne karteloorlog van het Sinaloakartel, veel aandacht van de federale regering. Maar ook de veiligheidssituatie in andere staten is ronduit deplorabel.

Zoals in de zuidelijke staten Chiapas en Tabasco, waar duizenden migranten zijn gestrand. Of in de staten Guerrero en Jalisco aan de Stille Oceaan, waar cocaïne bestemd voor de Amerikaanse markt aankomt. In centrale staten als Guanajuato en Hidalgo is diefstal en smokkel van brandstof uitgegroeid tot een belangrijke inkomstenbron van kartels. En in grensstaten als Tamaulipas en Chihuahua bevechten organisaties elkaar om de macht over smokkelroutes naar de VS.

Sheinbaum erfde van haar voorganger, president Andrés Manuel Lopez Obrador, een politiek project waarin amper aandacht was voor de strijd tegen criminele organisaties. AMLO, zoals de oud-president genoemd wordt, zwoer bij een aanpak gericht op het verbeteren van de omstandigheden waarin Mexicaanse jongeren opgroeien, zodat ze niet in de verleiding komen zich aan te sluiten bij bendes. Maar door een directe confrontatie met zulke bendes te vermijden, konden zij onder zijn termijn verder groeien.

Tientallen schutters

Sheinbaum heeft voor een hardere aanpak gekozen, aangevoerd door haar vertrouweling Omar Harfuch, die momenteel minister van Veiligheid is. Harfuch was politiechef van Mexico-Stad toen Sheinbaum daar burgemeester was en overleefde in die periode een brute moordaanslag in een van de duurste wijken van de hoofdstad, toen hij onder vuur werd genomen door tientallen schutters van het Jaliscokartel.

Toch weigert Sheinbaum een volledig gemilitariseerde strategie. De Mexicaanse president staat momenteel voor de grootste uitdaging in haar presidentschap: veel Mexicanen eisen meer resultaten qua aanpak van criminele organisaties, terwijl invloedrijke leden van haar politieke partij blijven geloven in de „knuffels, geen kogels"-strategie van haar voorganger AMLO.

Met op de achtergrond de argusogen van de VS, die eveneens eisen dat Mexico meer doet om de kartels aan te pakken, zal Sheinbaum vroeg of laat moeten kiezen. Een keuze die doorslaggevend zal kunnen zijn voor de rest van haar termijn.

RUIMTEPLANNING

Rotterdam wil het water terugbrengen in gedempte, grauwe singels

Het 'versteende' Rotterdam moet groener worden, onder meer om de steeds nattere én hetere periodes goed door te komen.

Sheila Kamer man

ROTTERDAM

De Goudsesingel in Rotterdam is een brede, grijze straat. Hoge huizenblokken, met aan de straat winkels en koffietentjes, die ook fungeren als werkplekken. Een tweebaansweg voor auto's en fietsers, met in het midden een geasfalteerde trambaan. Daarnaast een ventweg met twee parkeerstroken. Tussen de parkeervakken een rij bomen in een perk. De rest is steen. Geen straat waar je lang wil blijven hangen.

Maar als het aan de gemeente ligt, kabbelt straks (weer) water door de Goudsesingel. Wethouder Buitenruimte Pascal Lansink-Bastemeijer (VVD) had het in een brief aan de gemeenteraad eind oktober over een 'sponspark', met wadi's (een soort kuilen) en greppels om overtollig water in op te vangen, vast te houden en te zuiveren met filters. Het aanleggen van sponsparken en singels moet voorkomen dat straten blank komen te staan in tijden van alsmaar heviger regenval. Bomen en ander groen kunnen zorgen voor koelte in steeds warmere zomers.

In een schets in de brief is te zien hoe de versteende straat eruit zou kunnen zien: in plaats van asfalt een brede groene strook, met sport- en speelplekken. Naast het water wandelpaden. De Goudsesingel als groene boulevard, tussen het centrum en Crooswijk, aan de oostkant van Rotterdam.

Het is een idee van VVD-raadslid Marike Abrahamse, die twee jaar geleden een onderzoek aanvroeg naar het aanleggen van singels om de stad zowel klimaatbestendiger als aanlokkelijker te maken. Op veel plekken in Rotterdam werden singels en grachten gedempt om ruimte te maken voor verkeer. Eind negentiende eeuw werd de Goudsesingel in fases dichtgegooid. De Coolsingel, Blaak en de Schiekade volgden.

'Robuuster'

De Teilingerstraat, een stenige straat in Rotterdam-Noord niet ver van het Centraal Station, zou eveneens fiks vergroend kunnen worden. Wethouder Bastemeijer schrijft dat daar een singel kan worden aangelegd, met groene oevers en bruggetjes. Daarmee zouden de Provenierssingel en de Noordsingel met elkaar verbonden worden, schrijft hij. „Dat zorgt voor een robuuster watersysteem."

Het is niet gezegd dat precies deze waterpartijen worden aangelegd. Het betreft een verkennend onderzoek dat onderdeel vormt van een omvangrijker en ambitieuzer plan, met de naam Groene Waterstad 2025, om Rotterdam de komende 25 jaar flink te vergroenen. In die periode zouden 1.000 hectare groen en blauw (water) extra moeten worden gerealiseerd in de stad - denk aan 1.400 voetbalvelden.

Een grote opgave, maar een noodzakelijke. En niet alleen om de stad bestendig te maken tegen klimaatverandering. Het aantal inwoners van Rotterdam groeit, zeker in het centrum waar de ene na de andere woontoren verrijst. Al die Rotterdammers hebben ruimte nodig om buiten te vertoeven en recreëren.

Het begin is al gemaakt. Aan de zuidkant van de Nieuwe Maas worden in de Rijnhaven drijvende parken aangelegd. In de Maashaven komt een groot heuvelpark waarvoor de haven deels wordt gedempt. Aan het nieuwe autoluwe en groene Hofplein wordt gewerkt. Het gewaagdst is het plan om van de Nieuwe Maas een langgerekt 'Central Park' te maken, met brede, groene oevers. Op en naast de rivier moet veel plek worden ingeruimd voor sport, recreatie en horeca.

Landschapsarchitecten

Ook het 'singelplan 2.0' is onderdeel van het vergroeningsplan. Als voorbeeld diende onder meer de Catharijnesingel in Utrecht, die in de jaren zeventig van de vorige eeuw werd gedempt en getransformeerd tot drukke autoweg, dwars door het centrum van de stad. Vijf jaar geleden werd deze singel heropend: op de oevers wordt nu gewandeld en geluncht, bij mooi weer ligt het teruggebrachte water vol met bootjes.

In de zoektocht naar de vanzelfsprekendste Rotterdamse straten om mee te beginnen, kwamen de Goudsesingel en de Teilingerstraat naar voren.

> Singels en grachten werden gedempt om ruimte te maken voor verkeer

Toch lijkt het eenvoudiger dan het is, bleek eind vorige week op het Stadsmakerscongres, waar ambtenaren en onder meer stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten ideeën uitwisselden. In de grond lopen rioleringen, leidingen en wortels van bomen. Voor de auto's (zowel rijdend als geparkeerd) en trams moeten alternatieven worden gevonden voordat straten autoluw gemaakt kunnen worden.

Niettemin zag het groepje 'stadsmakers' (van wie op verzoek van de organisatie geen namen werden genoteerd), dat het singelplan besprak op het congres, de potentie van de Goudsesingel en Teilingerstraat. Er loopt geen metro onder, leidingen en riolering kunnen worden verplaatst. Het is zonde om alleen maar aan de lange termijn te denken, zei een ambtenaar, „je kunt best klein beginnen".

Precies, zegt een andere 'stadsmaker'. „Je legt puzzelstukjes in het grote, achterliggende vergroeningsplan."

„En vergeet het draagvlak niet. We moeten de voordelen uitleggen aan de Rotterdammers", zegt een ambtenaar.

„Als je begint met de aanleg van één singel", zegt een andere 'stadsmaker', „dan wordt een abstract plan tastbaar. Rotterdammers kunnen dan zien hoe mooi het kán worden. En worden vanzelf enthousiast."

Het Rotterdamse **kruispunt** van Goudsesingel, Jonker Fransstraat en Meent. FOTO WALTER HERFST

Artist impression van de Goudsesingel na vergroening. ILLUSTRATIE FLUX LANDSCAPE

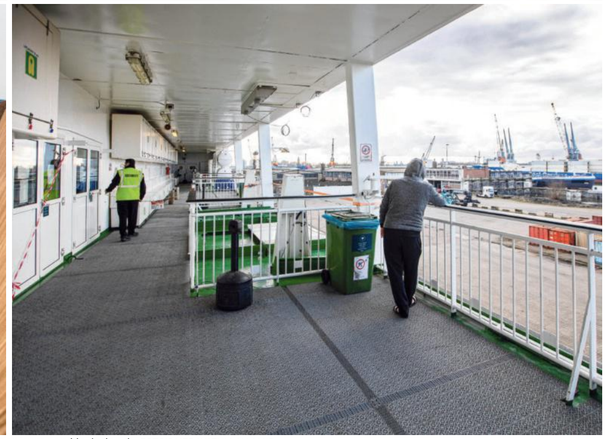

Het **Rotterdamse cruiseschip Silja** is, met tweeduizend vluchtelingen, na Ter Apel het grootste opvangcentrum van Nederland. FOTO'S HEDAYATULLAH AMID

ASIELOPVANG

Opvang gaat te water, maar een op vijf asielschepen voldoet niet

Terwijl gemeenten worstelen om draagvlak voor azc's te vinden, verdringen ondernemers zich om drijvende opvang te leveren.

Andreas Kouwenhoven en **Martin Kuiper**
TERNEUZEN

Eindelijk lijkt alles geregeld in het stadhuis van Terneuzen. Na jaren zoeken komt het nieuwe asielzoekerscentrum in een leeg kantoorpand aan de rand van de stad. De gemeenteraad is akkoord.

Maar zodra daarna, in februari, de vergunning wordt aangevraagd, laait het protest op. Bewoners verzamelen handtekeningen, sturen boze brieven naar de raad. En op sociale media duikt een 'smoelenboek' op: raadsleden die voor het azc stemden, worden als ratten afgebeeld.

Het verzet blijft buiten Terneuzen niet onopgemerkt. Diezelfde week ontvangt wethouder Frank van Hulle een mail van vastgoedondernemer Franz Bergman junior. Hij heeft in de krant gelezen over de onrust in Terneuzen en zegt een „betere oplossing" te hebben – eentje waar, schrijft hij, „buurtbewoners, gemeentebestuur en vluchtelingen mee uit de voeten kunnen". Niet op het land, maar op het water is ruimte voor asielzoekers, schrijft Bergman. In de bijlage: een glimmende brochure, waarin een binnenschip met 110 cabines pronkt. 220 asielzoekers kunnen op deze 'duwbak' wonen, koken, leven op groene stroom. En het mooiste: de boot kan zo weer wegvaren uit Terneuzen. Hij ligt daar slechts „tijdelijk", benadrukt de vastgoedondernemer.

Wethouder Van Hulle ziet niets in het plan. Terneuzen héeft al een azc-locatie gekozen, in het leegstaande bedrijfspand. Toch komt de wethouder onder druk te staan: via bewoners en lokale politici begint Bergman steun te werven voor zijn eigen boot.

De opvang van asielzoekers verschuift van het land naar het water. In 2021 woonden op een paar opvangboten asielzoekers, tegenwoordig telt Nederland circa dertig locaties op het water. Voorlopig is 2024 het piekjaar: zo'n 15.000 asielzoekers wonen op een cruiseschip, veerboot, boot of ponton – een zesde van het totale aantal asielzoekers, zo blijkt uit cijfers van het COA opgevraagd door *NRC*. Asielschepen meren aan bij kades in heel Nederland, van Groningen tot Harlingen. Het Rotterdamse cruiseschip Silja is, met tweeduizend vluchtelingen, na Ter Apel het grootste opvangcentrum van Nederland.

> In 2021 woonden op een paar opvangboten asielzoekers, tegenwoordig telt Nederland circa veertig locaties op het water

Lucratief voor ondernemers

Met de toenemende vraag naar asielboten is ook een strijd losgebarsten over de opvangplekken. Drijvende opvang is lucratief voor ondernemers. Exploitanten van cruiseschip rekenen jaarlijks gemiddeld 63.000 euro per opgevangen asielzoeker – twee keer zoveel als het COA doorgaans kwijt is aan opvang in een gewoon azc. Hierdoor is een vechtmarkt ontstaan waarbij scheepsexploitanten elkaar proberen af te troeven.

Soms gaat die concurrentiestrijd ten koste van de veiligheid. Circa een vijfde van de asielschepen voldoet niet aan de regels, blijkt uit cijfers van de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT). Dit jaar hebben zeven van de 31 gecontroleerde opvangboten een boete gekregen; vorig jaar waren het vier boetes en het jaar daarvoor ook zeven.

Het COA stelt zelf dat er „vooral kleine gebreken" zijn gevonden en dat de veiligheid aan boord „in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van de schipper" is. De inspectie zegt dat de beboete schepen bijvoorbeeld teveel vluchtelingen aan boord hadden, of zich niet hielden aan veiligheidsvoorschriften in de machinekamer. In de laatste drie jaar zijn in totaal 664 gebreken vastgesteld en waarschuwingen uitgedeeld aan opvangboten van het COA.

Dat het COA uitwijkt naar het water, is pure noodzaak. In de zomer van 2022 slapen zevenhonderd asielzoekers noodgedwongen wekenlang op het grasveld voor de poorten van het overvolle Ter Apel. Er is nauwelijks een gemeente te vinden die bereid is het aanmeldcentrum te ontlasten. In allerijl besluit toenmalig staatssecretaris Eric van der Burg (Asiel, VVD) drie

grote cruiseschepen naar Nederland te laten varen. Waar ze moeten aanmeren weet hij nog niet, desnoods blijven ze dobberen voor de kust.

Zo belandt het COA onverwacht in een 'botenwereld' waar het niets vanaf weet. Zonder expertise in huis, wordt de organisatie verantwoordelijk voor huur, verblijf en veiligheid op de grootste schepen van Europa. Vastgoedbedrijven springen in het gat en bieden wekelijks lange lijsten aan met potentiële slaapboten.

Al die partijen willen snel ter zake komen, blijkt uit interne stukken die het COA eerder heeft vrijgegeven op grond van de Wet open overheid (Woo). Ze azen op dezelfde schepen, die noodgedwongen stillagen tijdens de coronapandemie en daarna niet meer in gebruik zijn genomen. Schepen die liggen te verpieteren in buitenlandse wateren in Griekenland, Hongarije, Malta, Turkije of gewoon in Nederland zelf, in de Rotterdamse haven.

„Iedereen die ergens een oude schuit had liggen, bood die aan bij het COA", zegt Daniël de Groot, bestuursadviseur bij de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT). Er was aanvankelijk weinig aandacht voor toezicht op de veiligheid van de schepen, zegt De Groot. „We kregen van de veiligheidsregio's te horen dat honderden asielzoekers op schepen woonden. Ze vroegen of we daar niet eens naar moesten kijken."

Algauw ontdekte de inspectie dat heel wat schepen niet voldeden aan de veiligheidseisen. „We troffen situaties aan waarin brandmeldinstallaties niet voldeden of papieren niet in orde waren."

Slaapschepen

Volgens De Groot is het toezicht sinds 2023 aangescherpt. Zodra een schip wordt aangeboden, doet het COA een schouw en kijkt de inspectie direct mee naar de veiligheidsaspecten.

Hierdoor vallen ook boten af. Zoals in Velsen, waar in 2023 een zoektocht begint naar een hotelschip om aan te meren aan het Noordzeekanaal. Twee partijen bieden een boot aan. De ene is Bergman Assets, van vastgoedondernemer Franz Bergman en zijn zoon Franz junior. Ze bezitten reisbureaus en handelden tijdens de coronacrisis in mondkapjes. Nu de asielcrisis zich aandient zijn ze in de hotelschepen gestapt. De andere bieder is Slaapschepen, de Friese marktleider die de meeste cruiseboten aan het COA levert. De goedkopere boot van Slaapschepen zakt voor de schouw – waardoor die van Bergman overblijft: de 135 meter lange Ocean Majesty, een van de oudste cruiseboten ter wereld.

Ook over die boot heeft de financiële afdeling van het COA haar bedenkingen. Hij is dan wel groot en direct leverbaar, hij is ook peperduur: maar liefst 23 keer duurder dan de kostprijs, zo blijkt uit interne stukken van COA. En dat de Ocean Majesty plek heeft voor driehonderd tot vijfhonderd personen, lijkt niet realistisch. Het negatieve advies wordt in de wind geslagen, het COA gaat akkoord: augustus 2023 meert de Ocean Majesty aan in Velsen.

Volgens de regels voor inhuur mag een schip als de Ocean niet zonder aanbesteding worden gegund. Toch doet COA dit op grote schaal. In 2023 overtreedt de organisatie voor 167,9 miljoen euro de regels bij de huur van schepen en catering aan boord, volgens haar eigen jaarverslag. Het jaar erop geeft COA 241,7 miljoen euro uit aan schepen zonder ook maar één aanbesteding.

Doordat de boten niet openbaar worden aanbesteed, dingen minder partijen mee voor de deal, waardoor onderhandelaars hogere prijzen kunnen vragen. In Velsen blijkt hoeveel goedkoper het kan. Begin 2025 moet het contract met Bergman worden verlengd. COA besluit het op te zeggen. En dan gaat Bergman alsnog overstag: de boot ligt er nu tot de zomer van volgend jaar, voor een aanzienlijk lager bedrag. Hoeveel lager, wil Bergman niet zeggen.

Naast de Ocean Majesty probeert Bergman andere asielboten te verhuren. Ze worden niet alleen bij het COA aangeboden, maar ook direct bij gemeentebesturen. In Terneuzen krijgt wethouder Frank van Hulle begin 2025 het voorstel binnen om asielzoekers op te vangen op een drijvend ponton. Zijn ambtenaren concluderen: nergens plek. Van Hulle laat het bedrijf weten dat het idee onuitvoerbaar is. Daarmee, denkt hij, is het plan van de baan. Maar Bergman is nog niet klaar met Terneuzen. Een medewerker van het bedrijf zoekt contact met een lokale actiegroep die fel ageert tegen het beoogde azc in het lege kantoorpand. Hij geeft online een presentatie, vertelt Eric van Nieuwenhuyze, voorman van de actiegroep. „Het plan was een stuk beter dan dat azc aan land. Alles is beter dan een asielzoekerscentrum hier."

Het vastgoedbedrijf vraagt hem mee te denken. „Ik heb de medewerker van Bergman in contact gebracht met politici, en we hebben samen gekeken naar plekken waar zo'n boot kan liggen", zegt Van Nieuwenhuyze. „Op de Westerschelde, bijvoorbeeld." Bergman stuurt wethouder Van Hulle een vernieuwd voorstel: om de opvangboot aan de Westerschelde te leggen. Hij is verbaasd. „De Westerschelde is een brede zeearm met golfslag", zegt hij. „Daar kun je geen mensen langdurig huisvesten. Dan worden ze allemaal zeeziek."

Vastgoedbedrijf

Bergman Assets geeft niet op en neemt een opmerkelijke stap: het besluit omwonenden van het beoogde azc zélf te informeren. Op 10 maart 2025 ontvangen ze een brief van het vastgoedbedrijf: „De wijze waarop deze locatie is gekozen en gecommuniceerd door de gemeente had anders gemoeten." De brief noemt de onvrede van bewoners „begrijpelijk en terecht" en stelt een alternatief voor: een opvang op het water – van Bergman. „Wij roepen de gemeente op om in gesprek te gaan over deze alternatieve mogelijkheid", schrijft het bedrijf.

De brief bereikt ook regionaal dagblad *PZC*, dat erover bericht. Daarin erkent een medewerker van het vastgoedbedrijf dat Bergman „gebruikmaakt van het feit dat veel Terneuzenaren het niet eens zijn met de komst van een azc".

Het optreden van Bergman brengt het debat in Terneuzen opnieuw in beweging. Fracties in de gemeenteraad willen in mei van dit jaar weten waarom het 'botenplan' niet serieus is onderzocht. Van Hulle ziet het met lede ogen aan. „Tegenstanders grijpen alles aan om te zeggen dat de beoogde locatie niet voldoet en dat gekeken

Lees verder op pagina 16 »

Meeste asielschepen liggen in Rotterdam

Opvanglocaties asielzoekers op het water, aantal unieke bewoners in periode 2021 t/m 2025

NRC 191125 / EvG / Bron:COA

> We troffen situaties aan waarin brandinstallaties niet voldeden of papieren niet in orde waren
>
> **Daniël de Groot**
> ILT

Advertentie

nrc webwinkel

Beperkt aantal boxen beschikbaar

VAN GROND TOT GERECHT-BOX

Feestmenu van meesterkok Nelson Tanate

- Driegangenmenu met amuse en brood
- Verkrijgbaar in een reguliere en vegetarische variant
- Een culinaire ervaring van de beste chef bij jou thuis
- Verse seizoensproducten van lokale bodem

Vier de feestdagen met de *Van Grond Tot Gerecht-box*, een zorgvuldig samengesteld driegangenmenu van Nelson Tanate. Ontdek de rijkdom van puur koken. De box brengt je dichter bij de oorsprong van je eten, met zorgvuldig geselecteerde ingrediënten die rechtstreeks uit de natuur komen. Geen anonieme producten of lange voedselketens, maar een transparante herkomst en eerlijke kwaliteit. Ervaar het plezier van koken met producten die een verhaal vertellen, van grond tot gerecht, en proef het verschil dat echte herkomst maakt. De totale bereidingstijd is ongeveer 2 uur.

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/feestmenu

» **Vervolg van** pagina 15

moet worden naar alternatieven. Het botenplan, hoe onrealistisch ook, komt dan goed uit. Het wordt steeds weer genoemd door mensen die hopen dat het azc dan alsnog van tafel gaat.” Intussen loopt het echte azc-project opnieuw vertraging op. In de gemeenteraad, die al akkoord was met de gekozen locatie, ontstaat steeds meer twijfel. Uiteindelijk stemt de raad vorige week tegen het verlenen van een vergunning voor het azc.

Franz Bergman junior wil niet ingaan op vragen over zijn lobby.

Uitbraak van buiktyfus

Waar schepen steeds vaker in beeld komen als azc-alternatief, ontstaan risico’s. Ondernemers kopen soms schepen op die lang hebben stilgelegen, laten er snel kamers inbouwen en verhuren die dan door.

Dat ging al eens fout. In april 2022 doet zich een grote uitbraak van buiktyfus voor: 72 bewoners en medewerkers van een asielboot in Haarlem raken besmet, vijfentwintig worden opgenomen in het ziekenhuis. De oorzaak: de metalen wand die het drinkvan het rioolwater in de boot moest scheiden, blijkt helemaal versleten, waardoor vermenging plaatsvindt.

Een jaar later grijpt de inspectie in bij een oud passagiersschip, de Barbarella in Groningen. De inspectie stelt vast dat het certificaat van het schip in september 2023 verloopt, terwijl er op dat moment asielzoekers in worden opgevangen. Er ontstaat spanning tussen de betrokken organisaties. Als het schip dicht moet, belanden honderden asielzoekers op straat. COA zou daarom, volgens bronnen van *NRC*, aanvankelijk hebben geweigerd het schip te ontruimen. „We stonden op dat moment voor de taak om de mensen op een andere locatie op te vangen in een overvol opvanglandschap, dat kost tijd”, zegt een COA-woordvoerder.

In september 2023 wordt toenmalig minister Mark Harbers (VVD) vertrouwelijk geïnformeerd over het opvangschip, dat volgens de inspectie „buiten gebruik” moet worden gesteld. Het duurt nog tot november dat het COA de circa tweehonderd asielzoekers overbrengt naar een andere boot. Het schip is dan ruim een maand zonder papieren als drijvende opvang gebruikt.

Eenmaal in de scheepswerf blijkt dat het certificaat niet voor niets was verlopen: het schip voldoet niet meer aan de technische eisen. Na een opknapbeurt wordt de Barbarella opnieuw gekeurd en mag het weer als opvangboot worden gebruikt. De nieuwe eigenaar bevestigt het schip in december 2023 gekocht te hebben met de juiste certificaten. De veiligheid van de bewoners is „nooit in het geding geweest”, zegt de woordvoerder van het COA. Inmiddels zouden scheepseigenaren „steeds beter in staat zijn om de regels voor veiligheid na te leven”, stelt het COA, dankzij betere samenwerking met de inspectie.

Dat vindt de inspectie ook. Er is nu goed zicht op welke boten worden verhuurd en de bijhorende certificaten, zegt Daniël de Groot van de ILT. „Hopelijk zorgt het ervoor dat de scheepsexploitanten zelf ook scherper worden op de regels en niet meer de onderkant van de markt opzoeken.”

Cruiseschip Silja is na Ter Apel grootste opvangcentrum

Boten als tijdelijke AZC’s variëren in grootte

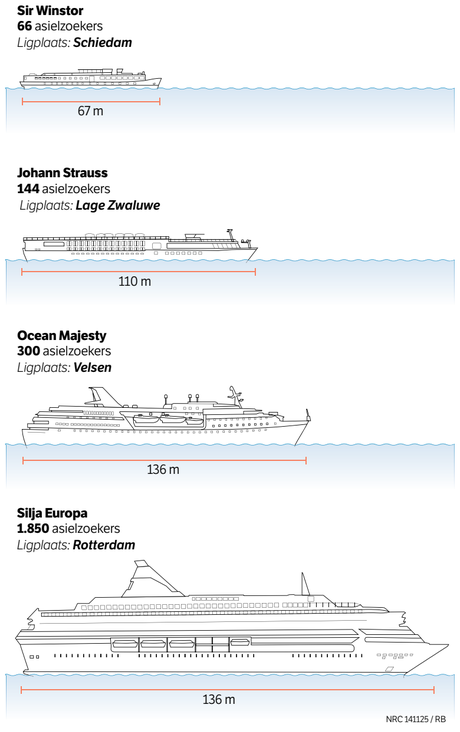

NRC 141125 / RB

De politie onderzoekt een deel van het spoor in de buurt van **het dorp Mika**. FOTO PRZEMYSLAW PIATKOWSKI/ANP/EPA

SABOTAGE

Na explosies bij het spoor wijst Poolse regering naar Russische veiligheidsdienst

Volgens premier Donald Tusk is in Polen een „ongekende sabotageactie” uitgevoerd bij het spoor richting Oekraïne.

Mark Middel

WARSCHAU

Polen is zaterdagavond ontsnapt aan een „ernstige catastrofe met slachtoffers”. Dat zei de Poolse premier Donald Tusk dinsdagmiddag na onderzoek van de Poolse autoriteiten naar de treinontsporing dit weekend.

Even na half tien zaterdagavond kreeg de politie een melding van een bewoner uit het dorp Mika, zo’n 100 kilometer ten zuidoosten van Warschau, die een knal had gehoord. De volgende ochtend merkte een machinist die langs het dorp reed een beschadigd stuk spoor op. Hij wist op tijd te remmen. Er vielen geen slachtoffers.

Op datzelfde spoor vond nog een incident plaats: ramen van een trein met 475 passagiers waren beschadigd door waarschijnlijk een afgebroken bovenleiding.

Tusk sprak dinsdag in de Sejm (het Poolse lagerhuis) van een „ongekende sabotageactie”. Twee Oekraïners, die na de actie de grens met Wit-Rusland zijn overgestoken, zijn als verdachten aangemerkt. Eén van de verdachten was eerder in Oekraïne veroordeeld voor sabotage.

Volgens Tusk bestaat er geen twijfel dat zij poogden de trein op te blazen op de spoorlijn die belangrijk is voor de levering van hulpgoederen aan Oekraïne. Rondom het spoor werden explosieven gevonden, maar die waren niet allemaal afgegaan. De Poolse regering zegt dat de Russische veiligheidsdiensten achter de sabotageactie zitten.

Brandstichting

Het is niet de eerste sabotageactie in Polen sinds Rusland in 2022 Oekraïne binnenviel. Vorig jaar werd brand gesticht in een winkelcentrum met vierhonderd winkels in een buitenwijk van Warschau. Het winkelcentrum brandde helemaal af. Inmiddels zijn voor die brand drie Oekraïners veroordeeld vanwege betrokkenheid bij de brandstichting die volgens de Poolse autoriteiten in opdracht van de Russische inlichtingendiensten werd uitgevoerd.

De spoorlijn is belangrijk voor levering van hulpgoederen aan Oekraïne

Ook achter de ongeveer twintig drones die twee maanden geleden het Poolse grondgebied binnenvlogen werd de hand van Rusland gezien. Enkele van deze drones werden uit de lucht gehaald door Nederlandse en Poolse jachtvliegtuigen. De actie werd door de Polen bestempeld als een Russische „daad van agressie”.

Bovendien zijn in Polen sinds de oorlog in Oekraïne zo’n vijftig mensen opgepakt die zouden werken in opdracht van de Russische veiligheidsdiensten. Deze mensen, voornamelijk afkomstig uit Oekraïne en Wit-Rusland, werden veelal via chatdienst Telegram gerekruteerd, bleek uit onderzoek van *NRC*naar zestien veroordeelden.

Voor kleine bedragen, enkele tientallen euro’s, deden ze op het oog onschuldige klusjes: zoals het plaatsen van controversiële graffititeksten op monumenten. Dat leidde al snel tot grotere diensten voor hogere bedragen, zoals het fotograferen van Poolse lucht- en zeehavens, treinsporen en defensiereinen. Sommigen van hen gingen nog verder en plaatsten camera’s op deze plekken. De jongste van de veroordeelden was zestien jaar toen hij opdrachten verrichtte voor de Russen.

Angst en verdeeldheid

Het doel van de sabotageacties is om angst en verdeeldheid te veroorzaken onder de bevolking, zeiden veiligheidsdeskundigen eerder tegen *NRC*. Bovendien wordt na elke grotere sabotageactie het Poolse internet overspoeld met Russische desinformatie – waar vooral radicaal-rechtse politici in meegaan. Premier Tusk waarschuwt dat Rusland met de sabotageacties niet alleen directe chaos wil veroorzaken, maar ook „anti-Oekraïense sentimenten wil aanwakkeren”.

Dat lijkt deels effect te hebben: in Polen neemt de steun voor Oekraïne langzaam af onder de bevolking. Dat wordt versterkt door Poolse politici, onder wie de recent aangetreden president Karol Nawrocki, die steeds hardere taal uiten over Oekraïners in Polen.

Met de treinontsporing is volgens Tusk weer „een grens overschreden”. De premier noemt de situatie „de ernstigste in Polen” sinds het begin van de Russische grootschalige invasie in Oekraïne.

VIJF VRAGEN OVER **VN-RESOLUTIE GAZA**

Geeft resolutie VN-Veiligheidsraad de Palestijnen hun eigen staat?

De Veiligheidsraad van de VN stemde maandag in met een resolutie over Gaza. Daarin staat ook iets over een Palestijnse staat.

In Trump-taal is het „een van de belangrijkste goedkeuringen” uit de geschiedenis van de Verenigde Naties”. Maandagavond (Amerikaanse tijd) heeft de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties met dertien stemmen voor en nul tegen ingestemd met een Amerikaanse resolutie die het twintigpuntenplan van de Amerikaanse president voor Gaza onderschrijft. Rusland en China onthielden zich van stemming.

Met de stemming heeft Donald Trump belangrijke internationale legitimiteit verworven voor zijn plan, dat onder meer in de oprichting van een internationale troepenmacht voorziet. Een woordvoerder van VN-secretaris-generaal António Guterres sprak van een „belangrijke stap in de consolidatie van het staakt-het-vuren”.

Wat staat er precies in de resolutie? En hoe wordt er op gereageerd? En nog drie vragen over de VN-resolutie over Gaza.

Een **Palestijnse vrouw** loopt door de regen langs resten van gebouwen vernield door Israëlische aanvallen in Gaza-Stad. Een storm trof vrijdag de Gazastrook, waar veel inwoners nog altijd moeite hebben om aan basisbenodigdheden te komen. FOTO JEHAD ALSHRAFI/AP

1 | Wat staat er in de aangenomen resolutie?

Het belangrijkste element in de resolutie is de oprichting van een Internationale Stabilisatiemacht. Gedurende twee jaar en in samenwerking met Israël en Egypte zal deze troepenmacht de grenzen van Gaza beveiligen, burgers beschermen, humanitaire hulp faciliteren, een hervormde Palestijnse politiemacht opleiden en toezicht houden op de ontwapening van Hamas en andere militante groeperingen. Ook komt er een overgangsbestuur, de zogenoemde *Board of Peace*, onder voorzitterschap van Trump.

Een tweede element is de terugtrekking van Israël. Op dit moment is dat land in iets meer dan de helft van de Gazastrook aanwezig. Wanneer de troepenmacht de volledige controle over het gebied heeft, verlaat Israël het gebied. Alleen een bufferzone langs de grens blijft dan nog in Israëlische handen.

Tot slot spreekt de resolutie over een „geloofwaardig pad naar Palestijnse zelfbeschikking en een eigen staat”. Dit wordt afhankelijk gemaakt van hervormingen binnen de Palestijnse Autoriteit.

2 | Die Palestijnse staat was toch al in eerdere resoluties afgesproken?

Ja. De belangrijkste is resolutie 1397, uit 2002. Daarin wordt een visie bevestigd van „een regio waarin twee staten, Israël en Palestina, naast elkaar leven binnen veilige en erkende grenzen”.

De nieuwe resolutie maakt de oude niet ongeldig. Maar in de praktijk leggen internationale partijen vaak de nadruk op nieuwere resoluties. Officieel verdwijnt de Palestijnse staat niet uit zicht, maar conform de nieuwe resolutie zullen landen aandringen op de afgesproken hervormingen van de Palestijnse Autoriteit voordat zo’n staat tot stand zal komen.

3 | Hoe reageren de betrokken partijen?

Hamas wijst de resolutie af. Volgens de groepering voorziet de resolutie in „internationale voogdij” over de Gazastrook. Als de troepenmacht de bevoegdheid krijgt om militanten te ontwapenen, is ze volgens Hamas niet langer neutraal, maar „een partij in het conflict ten gunste van de [Israëlische] bezetting”.

Israël ageert vooral tegen de beoogde oprichting van een Palestijnse staat. De uiterst rechtse regering is daar fel tegen gekant. Minister Itamar Ben-Gvir vindt dat Israël functionarissen van de Palestijnse Autoriteit moet vermoorden als de VN met een Palestijnse staat instemmen. Premier Benjamin Netanyahu benadrukte voorafgaand aan de stemming in de Veiligheidsraad dat er van een Palestijnse staat geen sprake kan zijn.

Positieve geluiden komen van de Palestijnse Autoriteit (PA), die nu alleen op de bezette Westelijke Jordaanoever beperkt zelfbestuur heeft. Haar rol zou met deze resolutie veel groter worden, ten koste van Hamas. In een verklaring benadrukt de instantie dat de resolutie het recht van het Palestijnse volk op zelfbeschikking en een onafhankelijke staat bevestigt. De PA roept op tot onmiddellijke invoering van de resolutie, onder meer om „de ondermijning van de tweestatenoplossing” tegen te gaan.

Landen in de regio, waaronder Egypte, Turkije en Saoedi-Arabië, zijn eveneens positief. Voorafgaand aan de stemming heeft Trump gesprekken met deze landen gevoerd om hun steun te verwerven. Daarbij zouden deze landen aangedrongen hebben op de zinsneden over een Palestijnse staat, die in de resolutietekst nadrukkelijker naar voren komt dan in het Trump-plan voor een staakt-het-vuren in Gaza.

Rusland en China zijn kritisch op de resolutie, onder meer omdat ze de bewoordingen over een Palestijnse staat te vaag vinden. Toch besloten ze hun veto niet te gebruiken, vooral omdat Arabische en moslimlanden met de resolutie instemden.

4 | Is een resolutie van de VN-Veiligheidsraad bindend?

Ja. Dit betekent niet dat iedereen zich er ook per definitie aan houdt. Zo heeft Israël in de geschiedenis vele bindende resoluties van de VN-Veiligheidsraad genegeerd. Een recent geval betreft resolutie 2334, uit 2016, die behelst dat de Israëlische kolonisatie van Palestijns gebied moet stoppen.

In theorie heeft de Veiligheidsraad middelen om naleving af te dwingen, bijvoorbeeld met economische sancties, wapenembargo’s of zelfs militaire middelen. Of de Veiligheidsraad maatregelen neemt is afhankelijk van de politieke wil van de vijf permanente leden. Bij eerdere Israëlische schendingen heeft de raad geen actie ondernomen.

Palestijnen zitten bij een vuurtje in **Gaza-Stad** FOTO DAWOUD ABU ALKAS/REUTERS

5 | Hoe staat het er nu voor in Gaza?

Zeker dertienduizend gezinnen zijn onlangs geraakt door zware regenval en overstromingen. Veel inwoners van Gaza hebben nog altijd moeite om aan basisbenodigdheden te komen. Weliswaar zijn er duizenden tenten en tienduizenden dekens uitgedeeld, maar Israël weert sommige hulporganisaties die met spullen klaarstaan. Wel heeft Israël een extra grensovergang geopend, waardoor er onder meer medische benodigdheden Gaza binnen kunnen komen.

De voedselhulp loopt iets beter, na eerdere Israëlische vertragingen. De VN en humanitaire partners willen elk huishouden in Gaza twee voedselpakketten en meel geven.

Zo’n 0,2 procent van de naar schatting 58 miljoen ton puin in Gaza is opgeruimd. De helft van alle puin is niet toegankelijk.

Advertentie

BijzondereZaken.nl
Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!
Vakanties & Reizen
Europa
Sandinavië

*Aanbieding geldig t/m 30 november 2025 met vertrek op 20 december 2025, incl. vluchten vanaf Schiphol en transfers. Onder voorbehoud van drukfouten of prijswijzigingen.

www.bbi-travel.nl/scandinavian-mountains
050-3136000

Zaken & Transacties

Adverteren? Zadkine Media - info@zadkinemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24 - De brieven onder nummer sturen naar: Lange Nieuwstraat 109 B1, 3111 AE Schiedam onder vermelding van br.o.nr.

De Chinese president **Xi Jinping** en de Japanse premier **Sanae Takaichi** op 31 oktober in Zuid-Korea. FOTO KYODO NEWS VIA AP

JAPAN EN CHINA

Ruzie China over Taiwan strekt zich uit tot toeristen, handel en eilandjes

Japan stuurde dinsdag een diplomatieke delegatie naar China om een uitdijende crisis over Taiwan te beteugelen. Dat lijkt nog weinig te hebben opgeleverd.

Wieland van Dijk
AMSTERDAM

Met een handdruk en een glimlach poseerden de nieuwe Japanse premier Sanae Takaichi en China's leider Xi Jinping eind oktober voor de fotografen tijdens de APEC-conferentie in Zuid-Korea. Takaichi feliciteerde Xi met het bekroonde Chinese paviljoen op de Wereldexpo in Osaka, en de twee spraken af verder te werken aan „constructieve en stabiele betrekkingen". Maar „beide landen moeten gemeenschappelijke afspraken eerbiedigen", maande Xi zijn Japanse collega, zoals die „over de Taiwanese kwestie".

Nog op de top zelf beging Takaichi in Chinese ogen op dat vlak al een faux pas, door op sociale media foto's te plaatsen van haar ontmoeting met een hoge adviseur van „het presidentieel kantoor van Taiwan". De APEC-conferentie is een van de weinige internationale podia waar Taiwan en China beide zijn vertegenwoordigd. De Taiwanese afvaardiging heet daar officieel 'Chinees Taipei' om spanningen te voorkomen. Het ministerie van Buitenlandse Zaken in Beijing noemde Takaichi's optreden een „ernstige schending van het één-China-principe".

Net als de meeste landen erkent Japan Taiwan niet als onafhankelijke staat, maar is het tegen eenzijdige verandering van de status quo. China beschouwt het zelfstandig bestuurde eiland als een afvallige provincie die uiteindelijk, goedschiks of kwaadschiks, met het vasteland moet worden herenigd.

Ruim twee weken later zijn de betrekkingen op dit heikele punt verder verslechterd. Nadat Takaichi tijdens een parlementair debat zei dat een Chinese invasie van Taiwan een bedreiging kan vormen die volgens de pacifistische grondwet inzet van Japanse militairen mogelijk maakt, tekende Beijing fel protest aan. Japan moet „reflecteren op zijn misstap en die teniet doen", en „ophouden zich te mengen in binnenlandse aangelegenheden", liet China weten.

Een Chinese diplomaat in Osaka drukte zich op X nog minder voorzichtig uit: de „vuile nek" van de Japanse premier moest worden „afgehakt" - al verwijderde hij dat bericht later. Volgens een Chinese defensiewoordvoerder staat Japan „een vernietigende nederlaag" te wachten als het zich in een militair conflict rond Taiwan zou mengen.

Storm nog niet gaan liggen

Sindsdien is de storm niet gaan liggen. Een Chinees-Japans vriendschapsevenement werd afgezegd, Chinese distributeurs stelden de bioscoopreleases van Japanse films uit, en in staatsmedia regent het waarschuwingen dat „het Japanse militarisme uit zijn as herrijst", net in het jaar dat China groots de overwinning op dat 'militarisme' in de Tweede Wereldoorlog viert.

Maandag daalden de aandelenkoersen van Japanse bedrijven die actief zijn in toerisme of handel, nadat China zijn burgers had opgeroepen voorlopig niet naar Japan te reizen, vanwege „grote risico's voor de persoonlijke veiligheid" die zij daar zouden lopen. China's belangrijkste luchtvaartmaatschappijen maakten dit weekend bekend dat vluchten naar Japan gratis kunnen worden geannuleerd, wat al bijna een half miljoen keer zou zijn gedaan.

Japan trekt een groeiend aantal Chinese toeristen. Tot en met september gingen er dit jaar al bijna 7,5 miljoen Chinezen op reis naar Japan,

> Pogingen de spanningen langs diplomatieke weg te verminderen, lijken nog weinig kansrijk

meer dan in heel 2024, berichtte het Japanse medium Nikkei dit weekend. Zij maken daarmee ruim 21 procent van de toerismesector uit, en brengen miljarden euro's in het laatje.

Toerisme afremmen is slechts een van de manieren waarop China Japan kan raken. „We moeten in gedachten houden dat China Japans grootste handelspartner is", schreef 'Yuyuan Tantian', een aan staatszender CCTV gelieerd blog, dreigend. „En veel Japanse producten zijn sterk afhankelijk van import uit China."

Dat gaat dan onder meer om zeldzame aardmetalen, cruciale grondstoffen voor talloze industrieproducten waarvan de handel door China wordt gedomineerd. Hoewel Japan zijn afhankelijkheid van China voor de aanvoer daarvan na een eerdere aanvaring met Beijing al heeft verminderd, is China nog altijd een onmisbare leverancier.

Betwiste eilandjes

Ook militair kan China van zich laten horen. De Chinese kustwacht patrouilleerde zondag bij een eilandengroep die onder Japans bestuur valt - Tokio noemt die de Senkaku-eilanden - maar die als Diaoyu-eilanden door China wordt geclaimd. Zulke patrouilles komen vaker voor, maar een Chinese overheidsbron zei dinsdag in de *South China Morning Post* dat „niet kan worden uitgesloten dat er militaire activiteiten in de buurt" zullen plaatsvinden - wat veel zeldzamer is.

Pogingen de spanningen langs diplomatieke weg te verminderen, lijken nog weinig kansrijk. De Chinese premier Li Qiang zal Takaichi komend weekend niet ontmoeten als beiden in Johannesburg zijn voor een bijeenkomst van de G20, liet het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken maandag weten.

Een Japanse delegatie vloog dinsdag naar Beijing om uit te leggen dat de uitspraken van Takaichi „geen verandering van het Japanse standpunt" betekenden. De Chinese diplomaat Liu Jinsong zei na afloop in staatsmedia „uiteraard ontevreden" te zijn met de uitkomst van het overleg.

COLUMN
CAROLIEN ROELANTS

Shapur I moet het Iraanse regime redden

Ik kan natuurlijk doorgaan over Gaza of Soedan; oorlog, verwoesting, ontheemding en in de Gazastrook nu ook nog zware regenval boven op alle andere ellende. Maar ik zag beelden van een nieuw, spectaculair standbeeld in Teheran en ik kan het niet helpen, daaraan moet ik gewoon aandacht besteden. Nieuws over Iran gaat meestal over binnenlandse onderdrukking en buitenlandse schurkerigheid. Vandaag gaat het over het grootse verleden van Iran en hoe het islamitische regime die geschiedenis sinds de Amerikaans-Israëlische oorlog van afgelopen juni gebruikt om het land bijeen en zichzelf overeind te houden.

Dat standbeeld is van koning Shapur I van de dynastie van de Sassaniden, die in het jaar 244 een Romeins leger versloeg en keizer Gordianus III doodde. Shapur viel vervolgens Romeins Mesopotamië binnen en nam in 260 in de slag bij Edessa keizer Valerianus en een paar duizend andere Romeinen gevangen. Valerianus is de enige Romeinse keizer die ooit is gevangengenomen, dus dat is niet niks. Over zijn lot doen interessante verhalen de ronde: Shapur zou hem als krukje hebben gebruikt als hij zijn paard besteeg en/of hem na zijn dood hebben laten opzetten. Hoe dan ook luidde zijn nederlaag voor het Romeinse rijk een periode van grote instabiliteit in.

Het standbeeld dat vrijdag 7 november op het Enghelab- (revolutie) plein werd onthuld, is van Shapur te paard, met Valerianus die voor hem knielt. Om elk misverstand te voorkomen had de feestelijke bijeenkomst plaats onder de leus ,,Kniel voor Iran". Er werd ook verwezen naar andere overwinningen op buitenlandse aanvallers (maar niet naar de gevoelige nederlagen van de 19de eeuw tegen Rusland). Het was een gezellige boel, lees ik, met optredens van een symfonieorkest en popzangers. En ongehoofddoekte vrouwen mochten binnen hoewel het om een bijeenkomst van de ultraconservatieve gemeente Teheran ging.

Iraniërs zijn heel trots op hun verleden, heb ik vaak gemerkt als ik in Iran was (in tegenstelling tot wij hier) - denk ook maar aan de Cyrussen en Dariussen die van 559 tot 330 voor Christus regeerden over wat wel de eerste supermacht ter wereld wordt genoemd. Hun islamitische leiders moesten daar niets van weten; al het goede begon met de islam, punt uit.

> *Van de Iraanse burgers is 92 procent ontevreden over zijn leiders*

Tot nu. Iran is opeens een historische natie en zijn tegenstanders zullen weer buigen voor Iran, getuige beeldborden van Shapur met de Israëlische premier Netanyahu in de rol van Valerianus. Stoerdoenerij. Dat het regime teruggrijpt naar het glorieuze verleden is juist een nieuwe aanwijzing hoe zenuwachtig het is.

En terecht. Volgens een peiling van het bureau van president Pezeshkian is 92 procent van de burgers ontevreden over hun plaatselijke en nationale leiders. De uitkomst lekte eerder deze maand uit, en werd vervolgens nota bene bevestigd door een adviseur van de president waar zoiets vroeger meteen zou zijn ontkend. ,,Erkenning van publieke onvrede is de eerste stap naar oplossing van de problemen", verklaarde hij.

Er zijn problemen te over met voorop een dramatische economie als gevolg van wanbeleid, corruptie en internationale sancties en natuurlijk de repressie. Hoe nerveus het regime is, bleek vorig jaar al toen een nieuwe wet die voorzag in harde maatregelen om de heilige kledingregels weer af te dwingen, de ijskast in ging uit angst voor een uitbarsting. Conservatieve instanties dreigen van tijd tot tijd alsnog die onzedelijkheid aan te pakken maar blote hoofden blijven oprukken in het straatbeeld. En muziek op straat! Zie ook het feest van 7 november.

Zenuwen. Nog meer omdat zelfs een Iraanse opperste leider aan het einde van zijn tijden raakt - en ayatollah Khamenei is 86. Wie dan? Wat dan? Kan Shapur de islamitische republiek redden?

Carolien Roelants is Midden-Oostenexpert. Ze schrijft om de week een column.

Advertentie

BELJON WESTERTERP 35 JAAR

werving en selectie
assessment
ontwikkeling
interim

ALGEMEEN DIRECTEUR

SAMEN BOUWEN VOOR DE LANGE TERMIJN

Koninklijke Oosterhof Holman in Grijpskerk heeft zich in ruim een eeuw ontwikkeld tot een toonaangevende speler in de infrasector. Kenmerkend voor het familiebedrijf zijn de ruim 400 trotse medewerkers die, gedreven door vakmanschap, innovatie en duurzaamheid, werken vanuit een integrale aanpak. Na een fase van herbezinning is de blik van Koninklijke Oosterhof Holman gericht op een mooie toekomst met financiële ruimte voor vernieuwing in strategie. Zie ook: oosterhof-holman.nl

- Eindverantwoordelijk, samen met financieel directeur in de tweehoofdige directie die rapporteert aan de Raad van Commissarissen en aandeelhouders.
- Bepalend op het gebied van strategie, ontwikkeling en vernieuwing, in lange termijn verbinding met huidige en nieuwe samenwerkingspartners.
- Leiderschaps- en verandermanagementervaring binnen een projectenorganisatie, bij voorkeur in de bouw- of infrasector.
- Strategisch, ondernemend, samenwerkings- en mensgericht, netwerker, commercieel, verbindend en vernieuwend.

Informatie: drs. Renate van der Zijl, 06 53309186, referentienummer R3655

OPERATIONEEL DIRECTEUR

ENERGIEK, VERBINDEND, BESLUITVAARDIG

De INCO Groep in Alkmaar is van een familie loodgietersbedrijf uitgegroeid tot een ambitieuze innovatieve totaalinstallateur voor de woningbouw en utiliteitsbouw met een omvang van circa 80 vaste medewerkers. INCO onderscheidt zich door een integrale aanpak van de installatie- en advieswerkzaamheden die garant staat voor technische totaaloplossingen die aansluiten bij de wensen van de klanten. Integriteit, ondernemerschap, kwaliteit, kennis, samenwerking, efficiency in de uitvoering en duurzaamheid zijn belangrijke waarden. Zie ook: incobv.nl

- Verantwoordelijk voor de operationele aansturing en de verdere optimalisatie van projecten en processen.
- Geeft inspirerend en coachend leiding aan de doorontwikkeling van projectleiders en teams.
- Hbo/wo-niveau, relevante ervaring in de woningbouw en utiliteitsbouw, ervaring met veranderprocessen en affiniteit met digitalisering.
- Lid van het directieteam, analytisch sterk, klant- en samenwerkingsgericht, oog voor kwaliteit en gestructureerd.

Informatie: mr. Erik Batenburg, 06 12479826, referentienummer R3720

MANAGER PROJECTEN

REALISATIE WARMTENETTEN

Kodi bv in Heerhugowaard helpt met haar partners Eco2Service en Duurzame Ring Heerhugowaard, onder de naam de KODI Groep, woning- en utiliteitsbouw, bedrijven en instellingen te verduurzamen. Zij zijn een serieuze partij voor projectontwikkelaars, architecten, gebouweigenaren en aannemers voor advisering van de installatiekeuze in of voor de meest comfortabele en energiezuinige installatie op basis van gebruikssimulaties. Zij ontwerpen, installeren en exploiteren gebouwgebonden en collectieve warmtenetten op basis van een zogenaamde ESCO-constructie. Zie ook: kodi.nl

- Verantwoordelijk voor de realisatie van warmtenetten en spil tussen de projectmanagers in de uitvoering en de klant.
- Contractmanagement, financiële projectrapportage, planning, adviesrol tijdens ontwikkelfase van het project.
- Hbo/wo-niveau, ervaring binnen bouw/gebouwenbeheer, technische affiniteit, extern stakeholdermanagement.
- Klantgericht, analytisch, samenwerkingsgericht, gestructureerd, communicatief en rapporteert aan directeur.

Informatie: mr. Erik Batenburg, 06 12479826, referentienummer R3712

OPERATIONEEL MANAGER

COACHEND LEIDER, STRATEGISCH EN PRAGMATISCH

Brouwer Logistics in Mijdrecht bestaat bijna 90 jaar en is met circa 150 medewerkers, 70+ bedrijfswagens en 14.000 opslaglocaties een prachtig en groeiend familiebedrijf. De onderneming levert diensten als nationale distributie in eigen beheer, warehousing, value added logistics en internationaal groupagevervoer via geselecteerde vaste partners. De cultuur kan worden omschreven als no-nonsense, betrouwbaar, klantgericht en zorg voor medewerkers plus focus op groei en topkwaliteit staan hoog in het vaandel. Zie ook: brouwerlogistics.com

- Zorgt voor een efficiënte dagelijkse operatie met oog voor kwaliteit en klanttevredenheid via operationele doelstellingen.
- Leiding via teamleiders aan afdelingen Transportplanning, Internationale Groupage en Crossdock, circa 130 medewerkers, waaronder 85 chauffeurs.
- Hbo werk- en denkniveau, ervaring binnen transport, distributie of logistieke omgeving, affiniteit met digitalisering.
- Rapporteert als mt-lid aan algemeen directeur, analytisch, samenwerkingsgericht, resultaatgericht, helicopterview.

Informatie: mr. Erik Batenburg, 06 12479826, referentienummer R3656

LID RAAD VAN TOEZICHT

PORTEFEUILLES VASTGOED/BEDRIJFSVOERING EN ZORG (KWALITEIT)

Zorggroep Groningen (ZGG) biedt wonen, zorg, welzijn en behandeling aan met name ouderen in de stad en de provincie Groningen. De organisatie staat, net als veel organisaties in de zorg, voor een stevige uitdaging. Specifieke aandacht is nodig voor een gezonde bedrijfsvoering, de vastgoedontwikkeling in combinatie met de ontwikkeling van de zorgconcepten en locatiegebruik van de nabije toekomst. De Raad van Toezicht is op zoek naar twee ervaren leden RvT. Zie ook: zorggroepgroningen.nl

- Integraal toezichthouden op het beleid van de RvB en de algemene zaken binnen ZGG.
- Adviseur en klankbord voor Raad van Bestuur en goedkeuren van strategische beslissingen.
- Ervaring in rol van bestuurder en toezichthouder, strategische kijk op ouderenzorg.
- Ruime ervaring in boardroom dynamics, netwerk in de regio en oog voor innovatie in de zorg.

Informatie: Marion Dijksterhuis, 06 22603850, referentienummer R3686

CIO/MANAGER ICT

INNOVEREN, TRANSFORMEREN EN VERBINDEN

Patyna in Sneek biedt complexe persoonsgerichte zorg aan ouderen op 25 locaties in Friese dorpen en steden én bij mensen thuis. Dagelijks zetten 2.800 professionals en 1.100 vrijwilligers zich in om de beste ouderenzorg te leveren. Patyna is doorlopend in ontwikkeling naar een toekomstbestendige en innovatieve organisatie en werkt daartoe nauw samen met zorgaanbieders in de regio om vooruitstrevend in te kunnen spelen op de transitie in de zorg. Zie ook: patyna.nl

- Verantwoordelijk voor de digitale strategie en implementatie en leidinggeven aan team.
- Extern actief in netwerk, samenwerken met MT-collega's, rapporteert aan de RvB.
- Wo-niveau, ruime kennis van ICT, data en technologische innovaties, leidinggevende ervaring.
- Strategisch, resultaatgericht, samenwerkingsgericht, organisatiesensitief en veranderkundig.

Informatie: Marion Dijksterhuis, 06 22603850, referentienummer R3692

OPERATIONEEL MANAGER

DIENSTVERLENER MET VERANTWOORDELIJKHEIDSGEVOEL

Fortune Coffee is met circa 160 medewerkers een snelgroeiende, continu vernieuwende franchiseorganisatie in koffieautomaten en bijbehorende producten, die van koffie en alles eromheen een feestje maakt. De 27 franchisevestigingen met een eigen regio en een ambitie tot groei worden ondersteund door de Centrale Organisatie in Zoetermeer, die de ondernemers ondersteunt op het gebied van operatie, commercie, automatisering en andere diensten. De cultuur is open, respectvol en gericht op duurzaamheid, innovatie, kwaliteit en samenwerking. Zie ook: fortune.nl

- Verantwoordelijk als mt-lid voor de optimale aansturing en stroomlijning van bedrijfsprocessen.
- Leiding aan teamleiders Logistiek, Technische Dienst, Category Management, samenwerking met Sales en Marketing.
- Hbo werk- en denkniveau, relevante ervaring, affiniteit met projectmanagement, digitalisering, lean en continu verbetering.
- Rapporteert aan operationeel directeur, teamspeler en resultaatgericht.

Informatie: mr. Erik Batenburg, 06 12479826, referentienummer R3721

CONSULTANT WERVING EN SELECTIE

ENERGIEKE EN PROACTIEVE TEAMSPELER

BeljonWesterterp is een regionaal, landelijk en internationaal werkend hr-bureau. Als generiek bureau vervullen wij werving- en selectie opdrachten op het gebied van management, directie en toezichthouders. Als bekende speler in de markt denken we mee met opdrachtgevers en dragen we zorg voor een integer en transparant proces. Door een sterke toename van onze opdrachten zijn we op zoek naar nieuwe collega's voor onze kantoren in Enschede, Utrecht en Zwolle.
Zie ook: beljonwesterterp.nl

- Is een professionele gesprekspartner voor uitdagende opdrachtgevers.
- Voert werving- en selectie opdrachten uit in samenwerking met collega-consultants en projectsecretaresses.
- Hbo+/wo werk- en denkniveau en een relevante opleiding. Ervaring in een adviserende rol.
- Communicatief sterk, commercieel ingesteld, gevoel voor humor, samenwerkingsgericht.

Informatie: mr. Willem Hein, 06 51817154, referentienummer R3345

Kijk op beljonwesterterp.nl voor volledig functieprofiel en tijdsplanning

CFR Global Executive Search

Eindhoven Enschede Groningen Heerenveen Utrecht Zwolle

beljonwesterterp.nl

ECONOMIE EN RECHT

Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven

Is een hond 'bagage'? Ja, zegt het Hof

Een huisdier dat in het ruim van een vliegtuig meereist, valt onder bagage, vindt het Europese Hof van Justitie. Maar wel bagage met gevoel, daarom moet de vervoerder rekening houden met het dierenwelzijn.

Door **Trudeke Sillevis-Smit** Illustratie **Martien ter Veen**

DE ZAAK

Een vrouw wilde in 2019 met haar hond per vliegtuig van Buenos Aires naar Barcelona met de Spaanse luchtvaartmaatschappij Iberia. De hond was te groot om in de passagiersruimte mee te mogen. De vrouw gaf hem in een reisbench af bij de incheckbalie, zodat hij naar het ruim kon worden gebracht. De hond ontsnapte uit de bench, rende weg en werd niet meer teruggevonden.

De vrouw eiste bij de Spaanse rechter 5.000 euro immateriële schadevergoeding van Iberia. Dat erkende aansprakelijkheid, maar betaalde met een beroep op het Verdrag van Montreal alleen het daarin opgenomen maximum voor schade aan 'bagage' (indertijd ongeveer 1.385 euro, nu is het maximum 1.600 euro).

In een tussenbeslissing betwijfelt de Spaanse rechter of meereizende huisdieren wel onder het begrip bagage vallen. Is een hond misschien passagier? In dat geval geldt er geen maximum voor de vergoeding bij schade.

Volgens Spaans en Europees recht zijn dieren 'wezens met gevoel'. Zij hebben een emotionele band met hun eigenaar. Het verlies van een dier is volgens de Spaanse rechter vanwege de negatieve, psychologische impact onvergelijkbaar met het verlies van spullen.

De Spaanse rechter vraagt de hoogste rechter van de Europese Unie, het Hof van Justitie, de verdragsbepaling uit te leggen: zijn huisdieren uitgesloten van het begrip 'bagage'?

DE UITSPRAAK
De hond is 'bagage'

Het Hof van Justitie antwoordt dat huisdieren wel degelijk onder 'bagage' vallen. Het limietbedrag bij aansprakelijkheid van de vervoerder voor bagage geldt dus ook voor de hond. Immateriële schade zit daar ook bij in.

Het Hof wijst erop dat het verdrag drie categorieën van vervoer per vliegtuig kent: dat van personen, bagage en goederen. Een passagier is een persoon; een huisdier kun je daarmee niet gelijkstellen. Het begrip 'bagage' wordt in het Verdrag van Montreal niet uitgelegd. In de gewone betekenis verwijst 'bagage' naar voorwerpen die iemand meeneemt op reis. Maar bij de voorbereiding van het verdrag in 1999 is besproken dat huisdieren bagage zijn. Ook het doel van het verdrag pleit volgens het Hof voor deze uitleg. Men wilde enerzijds consumenten beschermen, door te bepalen dat zij bij een schadeclaim niet hoeven te bewijzen dat de schade de schuld is van de vervoerder. Anderzijds wilde men de vervoerder ontlasten door het schadebedrag te limiteren.

Als de vrouw niet had gewild dat de limiet gold, had ze bij het inchecken van de hond een 'bijzondere verklaring omtrent belang bij de levering' moeten afgeven. Daarin staat welke waarde de bagage heeft. De vervoerder kan dan overigens wel een hoger tarief rekenen.

Dieren zijn volgens Europees recht 'wezens met gevoel' en landen moeten daarmee bij hun beleid 'ten volle rekening houden'. Maar, zegt het Hof, dit betekent niet dat huisdieren voor luchtvervoer niet gelijkgesteld mogen worden gesteld met 'bagage'. Wel moet de vervoerder bij het vervoer ten volle rekening houden met het dierenwelzijn.

HET COMMENTAAR

Hoe het komt dat de hond uit de bench ontsnapte, staat niet in de uitspraak. Dat is ook niet relevant voor de vraag die het Hof moet beantwoorden, namelijk of een hond bagage is, zegt Ingrid Koning, universitair hoofddocent aan Nyenrode Business University. „En bij aangegeven bagage is volgens het Verdrag van Montreal de vervoerder aansprakelijk bij verlies, beschadiging of vernietiging, ongeacht waar de schuld ligt. Er geldt wel een uitzondering als de schade enkel en alleen komt doordat de 'bagage' niet deugde."

Reist een dier mee in de cabine bij het baasje, dan krijgt die alleen een vergoeding als hij kan bewijzen dat de schade door de schuld van de vervoerder is veroorzaakt.

Koning vindt dat het Hof een juiste beslissing heeft genomen. „Als het Hof huisdieren buiten de verdragscategorieën personen, bagage en goederen had geplaatst, vallen ze volledig buiten het systeem en dat zou weer andere juridische problemen veroorzaken. Tegelijkertijd opent het Hof in deze uitspraak de mogelijkheid om in aansprakelijkheidskwesties bij dierenvervoer te toetsen aan de Europese regels over dierenwelzijn. Dat zal vast ook in nieuwe zaken over dierenvervoer een rol gaan spelen. Dan gaat het misschien eindelijk een keer over het leed van het dier zélf. Want tot nu toe gaat het in dit soort zaken alleen over de schade die de méns lijdt door het verlies van het dier."

Hoe diervriendelijk is het überhaupt om een dier in het ruim van een vliegtuig te vervoeren? „Je kunt ervan uitgaan dat het traumatiserend is - en dat is ook een keuze van het baasje. Voor dieren die commercieel worden vervoerd, is het systeem nog bruter. Zij reizen met een vrachtbrief en gelden als 'goederen'. Daar zijn veel uitspraken over, en dan heb je het over een tranendal van gestikte varkens en koeien en op elkaar gepakte kuikens. De schade wordt dan berekend aan de hand van het aantal kilo's 'beschadigd gewicht'. Deze dieren hebben meestal geen affectieve relatie met een mens en de notie dat het wezens met gevoel zijn, blijft dan helemáál buiten de discussie. Het zou heel mooi zijn als er een proefproces komt waarin de schade die het dier lijdt centraal staat."

Hof van Justitie van de Europese Unie, 16 oktober 2025, ECLI:EU:C:2025:794

nrc
WOENSDAG 19 NOVEMBER 2025

Trenitalia's hogesnelheidstrein **Frecciargento**. Nationale spoorwegen werken steeds duidelijker aan een Europese markt. FOTO MATTEO DELLA TORRE/GETTY IMAGES

FERROVIE DELLO STATO

Italië verovert Europa met snelle treinen, nu is Duitsland aan de beurt

Italiaanse spoorwegmaatschappij FS, al aanwezig in Spanje, Frankrijk en Griekenland, is van plan nu ook Deutsche Bahn in Duitsland te beconcurreren met hogesnelheidstreinen. Wat zit er achter dit succes?

Ine Roox
ROME

Vraag Duitsers hoe vaak zij erop vertrouwen dat de trein hen tijdig op de luchthaven brengt, en je oogst hoongelach. In oktober liep bijna de helft van alle langeafstandstreinen van Deutsche Bahn vertraging op. En vraag bijvoorbeeld aan Belgen hoe zij denken over hun nationale spoormaatschappij NMBS, en je krijgt een klaagzang over frequente stakingen, vertragingen, en oude en vuile rijtuigen.

Terwijl in Noord-Europa vaak wordt gemopperd over de trein, klinkt in het Zuiden een heel ander verhaal. In Italië rijden de treinen doorgaans stipt, en is een treinreis aangenaam, betaalbaar - en dus populair. Het Italiaanse spoorwegbedrijf Trenitalia eindigde vorig jaar in december bovenaan de prestatielijst van 27 Europese spoorwegbedrijven, die de in Brussel gevestigde onafhankelijke organisatie Transport & Environment (T&E) met elkaar vergeleek. Trenitalia kreeg die eerste plaats wegens 'de beste reiservaring'. T&E zet zich in voor CO2-neutraal transport en is invloedrijk in Europese kringen.

Trenitalia is onderdeel van de Italiaanse staatsholding Ferrovie dello Stato (FS, nationale spoorwegen), die van plan is Europa te veroveren. FS is al sinds 2022 aanwezig in Spanje, met twintig hogesnelheidstreinen die 65 dagelijkse verbindingen verzorgen - waaronder bijvoorbeeld het traject Madrid-Zaragoza-Barcelona - en 11 steden bedienen. In Frankrijk nam 'Trenitalia France' in december 2021 de hogesnelheidslijn Milaan-Parijs in gebruik, en in tussen rijden de Italianen ook op de lijn Parijs-Marseille.

Uitbreiding in Duitsland

Binnenkort is Duitsland aan de beurt. In een recent interview met de Duitse zakenkrant *Handelsblatt* zei Stefano Donnarumma, de topman van FS, dat het Italiaanse spoorwegbedrijf serieus overweegt zijn activiteiten daar uit te breiden, door vijftig hogesnelheidstreinen in te zetten, volgens transportexperts een aantal waarmee de Italianen Deutsche Bahn echt ernstig kunnen beconcurreren in eigen land.

FS is al actief in regionaal passagiersvervoer en goederentransport in veertien van de zestien Duitse deelstaten. Wanneer Donnarumma er zijn vijftig hogesnelheidstreinen wil inzetten, zegt hij niet. Wel maakt hij in *Handelsblatt* duidelijk dat het menens is: „We hebben al contact genomen met de infrastructuurbeheerders en de bevoegde autoriteiten."

Vorig jaar boekte FS meer dan 16 miljard euro omzet, waarvan 3 miljard buiten Italië. Het bedrijfsresultaat of de bruto winst (EBIT) bedroeg 343 miljoen euro. Als het hogesnelheidsplan voor Duitsland doorgaat, betreft het een investering van minstens anderhalf miljard euro, zegt Andrea Giuricin, transporteconoom aan de universiteit van Milaan-Bicocca, via WhatsApp. Je moet zoiets nu eenmaal grootscheeps aanpakken, stelt hij, of je kan het maar beter laten. „Stel dat FS vijf of tien hogesnelheidstreinen inzet in Duitsland, dan zou Deutsche Bahn meteen zijn kaartjes goedkoper maken en zo de Italianen vermorzelen. De enige manier om de Duitse markt echt aan te boren, is door heel veel treinen in één keer in te zetten, en de concurrentie stevig aan te gaan."

Met concurrentie heeft het Italiaanse spoorwegbedrijf al volop ervaring in eigen land. De EU verwacht inmiddels van haar lidstaten dat zij hun spoorweginfrastructuur openstellen voor concurrentie, maar Italië deed het jaren eerder dan andere landen én lang voordat het moest. Frankrijk en Spanje stelden hun markt open in 2021. „Maar Italië deed het al in 2012", zegt Victor Thévenet, treinexpert van Transport & Environment. Naast het publieke Trenitalia werd het private Italo toegelaten. „Noem Italië gerust een pionier."

Italo, dat ongeveer een derde van de hogesnelheidsmarkt bedient, beconcurreert in Italië al jaren de hogesnelheidstrein van Trenitalia, de Frecciarossa (rode pijl). De Europese Commissie moedigt concurrentie aan omdat dit volgens een studie leidt tot goedkopere kaartjes voor passagiers en goedkoper vrachtvervoer. „In Italië zijn de prijzen door de liberalisering met 31 procent gedaald", stelt de Commissie in de studie.

Niet alleen verzorgen Italo en Frecciarossa dagelijks een uitgebreid netwerk van hogesnelheidstreinen tussen grote en middelgrote steden in Italië, de treinen zijn betrouwbaar, efficiënt en comfortabel, met wifi en - in het geval van de Frecciarossa - een bistro aan boord. En de reis is betaalbaar.

Transporteconoom Andrea Giuricin is een vaste reiziger op het hogesnelheidstraject tussen Rome en Milaan. Deze trein tussen de Italiaanse hoofdstad en het economische hart van het land heeft volgens hem de auto overbodig gemaakt. „Door de concurrentie zijn de prijzen gedaald en is er ook een veel hogere frequentie van treinen."

En dan de rit zelf, zo'n 600 kilometer: „Die duurt drie uur, versus ruim zes uur met de wagen." En dan heb je met de auto ook nog kosten voor brandstof, parkeren en tol. Wie niet last-minute boekt, betaalt voor een retourtje Rome-Milaan, afhankelijk van tijdstip en klasse, 60 tot 150 euro. „Dat valt best mee." Zo laat Italië zien dat hogesnelheidstreinen als de Frecciarossa, met een operationele snelheid tot 300 kilometer per uur, kunnen concurreren met vliegverkeer, aldus Giuricin.

Ranglijst

„Italië kent correcte prijzen voor langeafstandstrajecten en de dienstverlening heeft kwaliteit", beaamt Thévenet van T&E. Hij was niet verrast dat Trenitalia vorig jaar als eerste in de Europese rangschikking eindigde. De onderzoekers keken daarbij onder meer naar de prijs van het treinkaartje, de betrouwbaarheid van de dienst en de ervaring bij het boeken. „Bovendien kiest Italië ervoor de nachttrein te behouden", zegt de treinexpert. „Ook dat leverde extra punten op." De binnenlandse concurrent Italo eindigde met een achtste plaats ook best hoog.

> De enige manier om de Duitse markt echt aan te boren, is door heel veel treinen in één keer in te zetten
>
> **Andrea Giuricin**
> transporteconoom

Concurrentie van een private speler op hetzelfde, belangrijke traject zoals Rome-Milaan heeft in Italië dus geleid tot een uitgebreider aanbod van comfortabele treinreizen tegen lagere prijzen. FS ziet daarom mooie kansen in Duitsland, de laatste grote Europese markt die nog kan worden veroverd, en waar er veel ontevredenheid is over Deutsche Bahn, de nationale spoorwegmaatschappij.

Duitsland en Italië kennen een vergelijkbare spoorweginfrastructuur, weet transporteconoom Giuricin. „Maar ondanks alle werkzaamheden daaraan in Italië arriveert de hogesnelheidstrein toch vrij stipt, in schril contrast met Duitsland." De talrijke vertragingen in Duitsland wijt treinexpert Thévenet aan onvoldoende investeringen, ook al probeert het land dat in allerijl in te halen.

Intussen zit ook Italië niet stil. Met de Europese miljarden van Next Generation EU, het wederopbouwfonds na de pandemie, worden vooral in Zuid-Italië nieuwe tunnels gegraven en sporen aangelegd. FS had vorig jaar al meer dan 12 miljard euro Europees herstelgeld uitgegeven.

'Europese metro'

De ambities van de Italiaanse overheidsholding reiken ver. Bovenop de investeringen in de nationale infrastructuur en de plannen voor Duitsland kondigde FS al een investering aan van 1 miljard euro in een nieuwe hogesnelheidstrein tussen Londen en Parijs. Die wordt in 2029 verwacht. Dat betekent concurrentie op een traject waar Eurostar nu alleenheerser is, en waarvoor het volgens Transport & Environment veel te hoge prijzen rekent.

De Italianen die de Duitse markt willen betreden, maar ook het Franse SNCF dat in de nabije toekomst actief wordt in Italië: nationale spoorwegmaatschappijen bouwen steeds duidelijker aan een Europese markt. In *Handelsblatt* brengt FS-topman Donnarumma het idee van één hogesnelheidsnet tussen grote Europese steden ter sprake, dat in Italië 'de Europese metro' wordt genoemd. Er bestaat weinig twijfel dat FS in zo'n spoorwegnet een centrale rol wil spelen.

Ook Europa wil die kant op. In 2040 moeten alle Europese hoofdsteden met elkaar verbonden zijn via een modern netwerk van hogesnelheidstreinen. Internationaal treinverkeer moet volgens de EU „de ruggengraat worden van een CO2-neutraal, concurrerend en veilig Europa".

Op korte termijn zal Europa proberen reizigers het leven alvast makkelijker te maken door orde te scheppen in het kluwen van websites met uiteenlopende prijzen en aanbiedingen. Het voorstel van de Europese Commissie voor een uniform ticketsysteem wordt volgend jaar verwacht.

De **Frecciarossa** (rode pijl) van Trenitalia. FOTO TIZIANI FABI/AFP

Advertentie

KERSTACTIE 2025

Met Prinsjesdag 2025 liet het kabinet weinig ambitie zien op het gebied van armoedebestrijding. Dat betekent dat de reflectie van de planbureaus (SCP, CPB en PBL) in 2024 onverkort blijft staan: er is grote zorg over de lange termijneffecten van het overheidsbeleid voor armoedebestrijding. Daarom blijft een focus op armoede- en eenzaamheidsbestrijding vanuit het NRC Lezersfonds onverminderd relevant. Immers, bestrijden van armoede en eenzaamheid blijft in het belang van ons allemaal en is juist in deze onzekere tijden extra noodzakelijk en urgent. Iemand die geldzorgen heeft of in armoede leeft heeft vaker last van stress, problemen met de gezondheid, eenzaamheid en schaamte. Vele particuliere initiatieven, dicht bij de mensen die hulp het meest nodig hebben, brengen verlichting. Het NRC Lezersfonds (1928) steunt dit soort initiatieven. Daarom doet het NRC Lezersfonds ook dit jaar opnieuw een beroep op u om te helpen bij het verlichten van armoede in ons land. Vorig jaar ontvingen wij van NRC-lezers maar liefst € 316.000 aan giften. Met dat geld ondersteunen wij bijvoorbeeld projecten die zich bezighouden met het lenigen van de ergste nood bij armoede en het bestrijden van eenzaamheid en isolement. Ook bieden we voedselhulp en hulp aan daklozen en vluchtelingen. Vaak focussen wij ons daarbij op kleinschalige projecten in de wijken en buurten van steden en dorpen. Het geld wordt tweemaal per jaar toegekend door de commissie van het NRC Lezersfonds en besteed via lokale organisaties. Bestuur en commissie ontvangen geen vergoeding.

Hoe het geld wordt besteed is te vinden op onze website. Wilt u bijdragen? U kunt uw gift overmaken op IBAN NL34INGB0002806200 of NL14RABO0365692034 ten name van Stichting Fonds van NRC Handelsbladlezers of via onze website nrclezersfonds.nl. Ook kunt u de QR-code gebruiken met een barcodescanner.

Op onze website vindt u ook alle informatie over ons fonds, de financiële verantwoording en ons ANBI-nummer.

De commissieleden van NRC Lezersfonds zijn:

Henk Itzig Heine, *voormalig Hoofddirecteur Personeel bij het ministerie van Defensie*
Gertjan Sonneveld, *voormalig hoofd Finance NRC Media BV*
Olivier Spier, *notaris te Amsterdam*
Marijke van Haaren, *oud-wethouder gemeente Berkelland*
Sylvie Lo Fo Wong, *voormalig huisarts te Rotterdam*
Faye Leigh Lui, *docent communicatie Hogeschool In Holland*
Leon Vos, *psychiater bij Reiner van Arkel, Den Bosch*

nrc›

Advertentie

nrc webwinkel

ELEKTRONICA

Ontdek de mooiste cadeaus

VIRTUFIT
Loopband
Adviesprijs ~~1.499,-~~ 1.149,-

› Breed en krachtig loopvlak
› Geschikt voor wandelen tot serieus hardlopen met hellingshoek tot 15%
› Hoogwaardig fitnessapparaat voor thuisgebruik

APPLE
Refurbished iPhone
SE 2022
Adviesprijs ~~529,-~~ 249,-

› 64 GB opslaggeheugen met beschermhoes en beschermfolie voor je beeldscherm
› Uitstekende camera-kwaliteit in handig formaat
› Op meer dan 50 punten gecontroleerd

APPLE
Refurbished MacBook Pro
16 inch met Touch Bar
Adviesprijs ~~2.500,-~~ 799,-

› 16 inch laptop met indrukwekkend Retina-display en krachtige prestaties
› Ideale keuze voor professioneel én dagelijks gebruik
› Zo goed als nieuw

AENO
Infrarood verwarming
reddot design award winner 2023
Adviesprijs ~~329,-~~ 229,-

› Geschikt tot 30 m² met een laag energieverbruik
› Eenvoudige installatie, vereist geen extra gereedschap
› Zowel bevestiging aan de muur of vrijstaand op de vloer te plaatsen

SONY
Nekbandspeaker
BRAVIA Theatre U
Adviesprijs ~~299,-~~ 209,-

› Persoonlijk surroundsound zonder hoofdtelefoon
› Perfecte oplossing voor slechthorenden
› Ideaal voor ontspannen films en televisie kijken

AVOLT
Stekkerdoos
Adviesprijs ~~69,90~~ 54,-

› Geniet zorgeloos van stroom overal in huis
› Drie stopcontacten en twee USB-C poorten
› Stijlvol design in meerdere kleuren

SENNHEISSER
Koptelefoon
Momentum 4
Adviesprijs ~~369,-~~ 229,-

› Draadloze over-ear koptelefoon
› Ultiem draagcomfort met premium geluidskwaliteit
› 60-uur batterijduur, adaptieve ruisonderdrukking

Bekijk alle cadeaus online › nrcwebwinkel.nl/cadeaus

BRANDBRIEF

Schiphols 'race naar de bodem' baart FNV zorgen over werken op de luchthaven

Volgens vakbond FNV staat Schiphol onder druk om de tarieven laag te houden, ten koste van het welbevinden van het personeel.

Jan Benjamin

AMSTERDAM

Reizigers raadplegen informatieborden op Schiphol tijdens een werkonderbreking van KLM-grondpersoneel, in september. FOTO DINGENA MOL/ANP

Beveiligers, bagagepersoneel, schoonmakers en andere werknemers op Schiphol maken zich grote zorgen over de arbeidsomstandigheden op de luchthaven. De werkdruk is nog steeds hoog, net als het ziekteverzuim, en de veiligheid op het vliegveld staat soms ter discussie.

Dat schrijft vakbond FNV dinsdag in een brandbrief aan de directie van Schiphol en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Van het voornemen van Schiphol om de kwaliteit van het werk op de luchthaven te verbeteren, komt volgens de bond nog maar weinig terecht.

In de brandbrief hekelt de bond het openbaar aanbesteden van facilitaire diensten: beveiliging, grondafhandeling en schoonmaak. Die werkzaamheden besteedt Schiphol al decennia aan in meerjarige pakketten. Schoonmaak is net gegund, beveiliging is na een harde juridische strijd ook afgerond, en grondafhandeling begint binnenkort. Volgens de FNV kiest Schiphol daarbij nog steeds voor de goedkoopste aanbieder van die diensten, ook al heeft de luchthaven twee jaar geleden een andere koers beloofd. Die prijzenslag gaat ten koste van de werknemers, vindt de bond.

Volgens de FNV zetten luchtvaartmaatschappijen Schiphol onder grote druk om de tarieven voor facilitaire diensten - verrekend in de zogenoemde havengelden - zo laag mogelijk te houden. Air France-KLM klaagt al langer dat Schiphol de duurste luchthaven van Europa wordt door alle tariefsverhogingen op de Amsterdamse luchthaven.

In 2023 stelde Schiphol dat het vliegveld niet meer de 'prijsvechter' wilde zijn onder de Europese luchthavens. Bij de aanbesteding van miljoenencontracten voor onder meer beveiliging, grondafhandeling en schoonmaak zou het vliegveld niet langer primair sturen op prijs, maar veel meer op kwaliteit.

Het aantal beveiligingsfirma's, grondafhandelingsbedrijven en schoonmaakondernemingen op de luchthaven moest bovendien omlaag. Dat vond ook toenmalig minister Mark Harbers (Infrastructuur en Waterstaat, VVD), die de noodzakelijke regels in werking stelde om het aantal dienstverlenende bedrijven op Schiphol te beperken. Hun concurrentieslag - de „race naar de bodem", zoals de bonden het altijd noemen - kwam medio 2022 aan de oppervlakte. Door personeelstekort werd het destijds een chaos bij de beveiliging.

Goedkope aanbieders

FNV schrijft dinsdag in de brandbrief dat Schiphol nog steeds de voorkeur geeft aan goedkope aanbieders. De bond noemt met name de zojuist afgeronde aanbesteding van de beveiliging. In de begroting zijn de beveiligingskosten - het bedrag dat Schiphol wil uitgeven voor controle van passagiers en bagage - gedaald, terwijl het aantal passagiers en de inflatie juist stijgen.

In de aanbesteding heeft Schiphol bovendien 'efficiencydoelen' gesteld, van 177 miljoen euro, voor security-diensten. Verder zou de luchthaven eisen dat beveiligers meer flexibele krachten inzetten in plaats van mensen met een vast dienstverband om de pieken in drukte op te vangen.

De drie meerjarige beveiligingscontracten - voor tien jaar, totale waarde 6 miljard euro - werden gewonnen door beveiligers I-SEC, Securitas en Trigion. Dat ging niet zonder slag of stoot. CSTN en G4S, die nu nog werken op Schiphol, grepen naast de contracten en spanden een kort geding aan. Dat verloren ze. Volgens de rechtbank had Schiphol geen fouten gemaakt bij de aanbesteding.

Uit de rechtbankstukken bleek wel dat CSTN en G4S, nu de grootste beveiligingsfirma's op Schiphol, te duur of te inflexibel waren. Voor FNV des te meer het bewijs dat de luchthaven nog steeds selecteert op prijs. Medewerkers van de verliezende partijen moeten per maart 2026 over naar de winnende beveiligingsfirma's. Die overstap zou niet ten koste mogen gaan van hun arbeidsvoorwaarden, maar FNV is hier niet gerust op.

Binnenkort start de aanbesteding van de grondafhandeling. Daar moet het aantal bedrijven ook omlaag om de race naar de bodem te stoppen. De FNV vreest dat ook deze aanbesteding ten koste zal gaan van de werknemers.

VERBOD IN EU

Mogelijk verbod op melamine, bekend van plastic borden

AMSTERDAM

De productie van melamine wordt mogelijk aan banden gelegd in de Europese Unie. ECHA, de Europese autoriteit voor de veiligheid van chemische stoffen, adviseert de Europese Commissie dinsdag om melamine en drie andere giftige stoffen op te nemen in de zogenoemde 'autorisatielijst' van de Europese Unie. Als de Commissie akkoord gaat, wordt het verboden om de stof te produceren tenzij chemische bedrijven toestemming (autorisatie) krijgen voor een essentieel gebruik - zoals altijd geldt bij een verbod op chemicaliën.

Melamine kan onder kenners een belletje doen rinkelen dankzij een geschiedenis van negatieve publiciteit, de andere drie zijn minder bekend. Melamine is vooral bekend door de toepassing in harde porselein-achtige plastics, bijvoorbeeld in plastic borden voor kinderen. De stof is kankerverwekkend, mogelijk hormoonverstorend en giftig voor bepaalde organen. De zorgen om melamine komen ook voort uit een combinatie van eigenschappen die de beruchtste vormen van PFAS ook hebben: de stof breekt niet zo snel af, is giftig en lost uitermate goed op in water: daardoor kan het gemakkelijk levende wezens binnendringen ECHA heeft een lange 'kandidaat-lijst' voor stoffen die mogelijk als 'Zeer Zorgwekkende Stof' aangemerkt moeten worden. In 2022 probeerden grote producenten van melamine de stof van de kandidaatlijst af te krijgen, onder meer het Nederlandse bedrijf OCI Nitrogen. De Europese rechter ging daar niet in mee. (NRC)

Advertentie

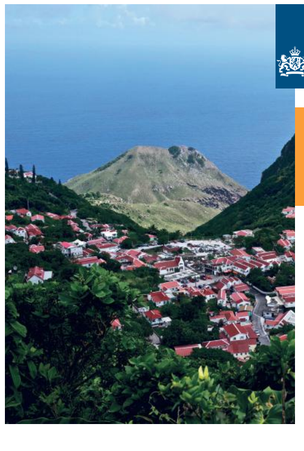

Rijksdienst Caribisch Nederland

Vacature
Gezaghebber voor het Openbaar Lichaam Saba

Het ambt van Gezaghebber voor het Openbaar Lichaam Saba is vacant. De vacature is opengesteld op 31 oktober 2025. Indien u voor deze functie in aanmerking wenst te komen, wordt u uitgenodigd dit uiterlijk 30 november 2025 schriftelijk kenbaar te maken.

Meer informatie over de vacature en de tekst van de openstelling is te vinden op:

www.rijksdienstcn.com/vacatures

nrc
WOENSDAG 19 NOVEMBER 2025

ANALYSE **VOETBAL**

Oranje heeft nog te veel ‘slechte momenten’, vindt Ronald Koeman. ‘Het moet stabieler’

Tegen Litouwen plaatste het Nederlands elftal zich maandagavond officieel voor het wereldkampioenschap van volgende zomer. Een overtuigende afsluiter van een wisselvallige kwalificatiereeks. Waar staat Oranje, ruim een half jaar voor het WK?

Joost Pijpker
AMSTERDAM

Xavi Simons maakt de derde goal in de **WK-kwalificatiewedstrijd** tussen Nederland en Litouwen in de Johan Cruijff Arena maandag. FOTO MAURICE VAN STEEN/ANP

Na de moeizame uitwedstrijd tegen Polen (1-1) hadden ze op de training een poosje met elkaar staan praten, bondscoach Ronald Koeman en verdediger Matthijs de Ligt. Hoe kon het toch, wilde Koeman weten, dat Oranje zo veel moeite had met opkomende vleugelverdedigers? Het was hem thuis tegen Polen (ook 1-1), begin september, ook al opgevallen. Net als drie dagen later, in het ternauwernood gewonnen uitduel met Litouwen (2-3).

Koeman wist vooraf dat de ploeg van bondscoach Jan Urban met wingbacks Michal Skoras en Matty Cash het vaak via de flank zou zoeken. Samen met de spits en de twee aanvallende middenvelders vormt het duo vaak een vijfmansoffensief. Het plan was om het drietal in de as op te vangen met de centrale verdedigers en controleur Frenkie de Jong. Op die manier konden vleugelverdedigers Micky van de Ven en Lutsharel Geertruida alle aandacht richten op Cash en Skoras.

Die aanpak had niet gewerkt, concludeerde Koeman na de wedstrijd van vrijdag. Dat kwam omdat het ontbrak aan „goede communicatie”. Het wedstrijdplan van Oranje vereiste dat een van de centrale verdedigers doordekt naar een aanvallende middenvelder. Dat gebeurde niet, waardoor Van de Ven die taak op zich moest nemen. Met als gevolg dat Cash ongehinderd gevaar kon stichten langs de lijn.

De Ligt was de man met de oplossing, hoopte Koeman. De verdediger speelt bij zijn club Manchester United immers ook met vijf verdedigers, waarvan er twee hun hele flank bestrijken - vandaar dat gesprekje. De conclusie nadien was „dat we het anders gaan doen”, zei Koeman zondag. Al wilde hij in de persconferentie richting de beslissende kwalificatiewedstrijd nog niet uitleggen hoe.

Goed voetbal

Litouwen-thuis leek maandagavond de ideale gelegenheid om die aanpassing meteen in de praktijk te testen: ook die ploeg speelt vaak met aanvallend ingestelde backs. Alleen het kwam er niet van, in de Johan Cruijff Arena. Litouwen speelde zo defensief, en Nederland zo dwingend, dat de bezoekers de bal vaak al weer kwijt waren voor hun vleugelverdedigers goed en wel in beweging waren.

Het werd daarmee een wedstrijd die tot op zekere hoogte bracht wat Koeman vooraf had beloofd, namelijk „goed voetbal”. Want hoewel Litouwen zich terugtrok in een compact blok voor het doel en vooral probeerde Oranje te ontregelen, slaagde Nederland er in met veel positiewisselingen en diepteloopjes regelmatig daar doorheen te breken. Al was dat wel pas na de rust. Een wisselvallige kwalificatiereeks kreeg daarmee een overtuigende afsluiter: 4-0.

Koeman had gehoopt iets verder te zijn, zei hij afgelopen weekeinde. Met een selectie vol spelers die bij hun club wekelijks in de Europese (sub-)top spelen, had Oranje in kwalificatieduels soms moeite om „aanvallend gevaar te creëren”. En misschien nog wel zorgwekkender is de slordigheid waarmee Nederland soms verdedigt. Als voorbeeld noemde Koeman het tegendoelpunt in Warschau, na balverlies van Memphis, waar vijf man van Oranje er niet in slaagden om twee Poolse aanvallers af te stoppen.

Het was een samenloop van meerdere „verkeerde keuzes”, vond Koeman. Een back die aan de buitenkant dekt, een keeper die te snel uitkomt, een centrale verdediger die de spits te veel ruimte geeft. Een gebrek aan „urgentie”, kortom, duidelijke afstemming over wie welke tegenstander aanpakt. „Die slechte momenten moeten eruit”, zei Koeman er maandag over. „Want [op het WK] lig je er met één slechte wedstrijd uit.”

Zo blijft Koeman sleutelen, al is de tijd die daarvoor resteert inmiddels beperkt. Toen Oranje in het najaar van 2024 begon aan het traject richting het WK van komende zomer had Koeman zijn spelers voorgerekend hoeveel momenten ze nog hadden om aan de speelwijze te sleutelen. Negen, om precies te zijn, waarvan vier in het jaar voorafgaand aan het WK. Momenten die telkens bestaan uit twee duels en een handjevol trainingen. „Dat is heel kort, heel snel”, benadrukte hij.

> Je werkt in korte periodes. Dan is het: hoe minder veranderingen, hoe beter
>
> **Ronald Koeman**
> bondscoach

In die spaarzame momenten is het bovendien wisselen tussen meerdere prioriteiten. In de eerste plaats draait het om resultaat, een WK-ticket veiligstellen, maar tegelijkertijd ook om proberen, evalueren en schiften. Uitzoeken of een nieuwe toevoeging aan de basis een nóg sterkere opstelling vormt. Het aanbrengen van finesses in de speelwijze. Zorgen dat internationals die elkaar maar een paar keer per jaar zien op elkaar ingespeeld raken.

De bondscoach gaf om die reden de voorkeur aan een „vaste groep”, herhaalde hij dit najaar nog maar eens. „Je werkt in korte periodes. Dan is het: hoe minder veranderingen, hoe beter.” Koeman was daarom zuinig met het uitproberen van nieuw talent: zes man slechts, in de twee jaar sinds het EK, onder wie spits Emmanuel Emegha en middenvelder Luciano Valente in het laatste blok met duels. Ter vergelijking: in de anderhalf jaar vóór het EK liet Koeman zestien talenten debuteren.

Stevig raamwerk

Veel is er toch ook wel gebeurd, in kalenderjaar 2025. Om te beginnen heeft Koemans elftal nu een raamwerk dat stevig staat. Virgil van Dijk is aanvoerder en linker centrale verdediger, Denzel Dumfries de eerste keuze als rechtsback. Eveneens onbetwist: Frenkie de Jong als controleur, Ryan Gravenberch als pendelaar ervoor, linksbuiten Cody Gakpo en doelman Bart Verbruggen. Plus spits Memphis Depay, zeker nu hij weer volop scoort.

Minder duidelijk is dat bij de positie van linksachter, rechts centraal achterin en rechtsvoor. Daar probeert Koeman tussen wedstrijden nog geregeld nieuwe dingen uit. En misschien het opvallendste: de plotselinge aarzeling rond de meest aanvallende middenvelder. Twee jaar lang was Tijjani Reijnders daar overduidelijke de eerste keuze, maar in de laatste interlands gaf de bondscoach de voorkeur aan de meer aanvallend ingestelde Justin Kluivert, wat in veel gevallen een versterking was.

Ook winst is het herwonnen zelfvertrouwen. Want duidelijk is inmiddels ook dat áls het loopt, Nederland een ploeg is waar volop dreiging van uitgaat. Met middenvelders die het spel snel kunnen verplaatsen, die in een paar balcontacten het veld oversteken. Met een rechtsback die met zijn loopacties tegenstanders overrompelt. En met een linksvoor (Gakpo) die, zoals maandag, zich met een subtiele schijnbeweging ontdoet van een tegenstander en vervolgens een teamgenoot vrijspeelt in het strafschopgebied.

> Duidelijk is imiddels ook dat áls het loopt, Nederland een ploeg is waar volop dreiging van uit gaat

Voor het eerst werd dat zichtbaar in het tweeluik tegen Europees kampioen Spanje, in de kwartfinales van de Nations League in maart (2-2 en 3-3). Daar zag Koeman het spel dat „de standaard” moet worden, zei hij in juni. Zoals Oranje dat later opnieuw liet zien in het thuisduel met Malta (8-0), begin juni, en de thuiswedstrijd tegen Finland (4-0) vier maanden later. Wie op zulke momenten naar het Nederlands elftal kijkt, ziet een ploeg die op het WK ver kan komen, al moet gezegd dat de tegenstand in de kwalificatiepoule zwak was.

Gemakzucht

Maar Oranje heeft ook een ander gezicht. Dat van een ploeg die na een wervelend begin het tempo laat terugzakken, en zich dan in een moment van onzorgvuldigheid of gemakzucht laat verrassen. Een ploeg die moeite heeft als tegenstanders zich terugtrekken op de eigen helft, in een poging Nederland het voetbal onmogelijk te maken. Die in de kleine ruimte problemen heeft een vrije man te vinden.

Soms komt dat door het gebrek aan diepgang, zei Koeman eerder al. Te weinig diepteloopjes om de verdediging van een tegenstander open te breken. Te vaak kiezen voor de veilige pass ook, in plaats van één of twee tussenliggende spelers over te slaan en het meteen hogerop te zoeken. Doordat de centrale verdedigers nog onvoldoende zelf met de bal naar voren bewegen, om zo een meerderheid te creëren in de opbouw.

En dus die momenten waarin Oranje plotseling verdedigend heel onachtzaam en kwetsbaar is. Zoals tegen Polen, maar ook in de eerste ontmoeting tegen Litouwen, waar Justas Lasickas langs meerdere tegenstanders zomaar het veld kan oversteken. Met onnodig balverlies, zoals bij de onhandige terugspeelbal van aanvoerder Van Dijk tegen Malta. En deze maandag: de uitglijders van De Jong en Reijnders, vlak voor het eigen doel.

Het is dus nog te wisselend, concludeerde de bondscoach zelf ook. Na Spanje zei Koeman al dat hij de komende maanden „meer regelmaat in de prestatie” wilde zien. Het niveau en de concentratie uit die wedstrijd elk duel negentig minuten lang kunnen vasthouden. Dat heeft zijn ploeg nog niet getoond, oordeelde hij maandagavond. „We hebben bewezen dat het erin zit, alleen het moet bij momenten stabieler.”

Advertentie
nrc webwinkel

Puzzelbord met draaisysteem

- Voor puzzels tot 1000 stukjes | 77 x 57 centimeter
- Met 360° draaibare ringstandaard en kantelfunctie
- Voor optimaal puzzelplezier

Wat dit puzzelbord bijzonder maakt, is de ingebouwde draaibare ringstandaard. Dankzij deze slimme functie kun je het gehele bord moeiteloos ronddraaien zonder het op te tillen of te verschuiven. Ideaal wanneer je alle kanten van de puzzel comfortabel wilt bereiken. Dankzij de kantelfunctie kun je het puzzelbord op de gewenste hoek plaatsen. Perfect voor comfortabel puzzelen, waar je ook bent. Het puzzelbord heeft vier handige opbergladen en is bekleed met vilt.

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/puzzelbord

Advertentie

nrc webwinkel›

Breng kunst tot leven

Ontdek de mooiste cadeaus. Van prachtige sculpturen en replica's voor aan de muur tot bijzondere sieraden en accessoires.

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/kunst

BIOLOGIE

Met opgewekte moedermoord nemen parasitaire mieren andere kolonie over

Japanse biologen filmden hoe een binnendringende koningin met een stinkend goedje het volk opzette tegen hun moeder.

BEELD GETTY IMAGES

Gemma Venhuizen

AMSTERDAM

Een koninginnendrama in de mierenhoop – voor de gele weidemier *Lasius flavus* althans. Net als bij de Aziatische bladluismelkende soort *Lasius japonicus* kunnen de werksters hun eigen moeder, de mierenkoningin, plotseling naar het leven staan.

Maar die moedermoord is verre van vrijwillig, onthullen Japanse onderzoekers in *Current Biology*. Concurrerende, parasitaire mieren blijken het nest binnen te sluipen om de koningin met een vies goedje te bespuiten, waarna haar dochters zich tegen haar keren.

Matricide

Matricide, waarbij kinderen hun moeder doden, is zeldzaam in de biologie, maar komt bij sommige soorten structureel voor. En hoe luguber het ook klinkt, vaak hebben zowel het nageslacht âls de moeder er voordeel bij. Sommige oorwurmen en spinnen bijvoorbeeld, offeren zich vrijwillig op als voedsel voor hun nakomelingen, zodat die grotere kansen hebben om te overleven. In andere gevallen, zoals bij hommels, loont het voor de kinderen simpelweg meer om te investeren in éigen kroost dan in hun moeder.

Maar nu hebben de Japanse biologen voor het eerst een vorm van matricide ontdekt waarbij koningin noch nageslacht profiteert. Alleen de derde partij, bestaande uit parasitaire mieren, spint er garen bij.

In hun artikel beschrijven de onderzoekers twee van die parasitaire soorten, *Lasius orientalis* of *Lasius umbratus*. Op film hebben ze vastgelegd hoe jonge koninginnen van die bewuste soorten het beoogde nest insluipen en stiekem de koningin bespuiten met een goedje uit hun achterlijf, vermoedelijk een bepaald type mierenzuur.

Vervolgens keren de aanwezige werksters zich tegen hun oude koningin en brengen haar om, waarna de nieuwe koningin de macht grijpt. Ze laat zich verzorgen door de werksters en levert zelf nieuw nageslacht. Want, heel belangrijk: voor het plegen van de coup heeft de nieuwe koningin al gepaard. Het fenomeen lijkt niet uitsluitend voor te komen bij de gele weidemier en de Aziatische bladluismelker. Zo is al in 1953 beschreven dat ook koninginnen van de zwarte wegmier (*Lasius niger*) gedood worden door hun eigen kroost nadat er een *Lasius umbratus*-concurrente het nest is ingeslopen, al was de manier waaróp dat gebeurde tot nu toe onduidelijk.

Een zwarte koningin van de **parasitiaire mierensoort Lasius orientalis** benadert de koningin van de soort L. flavus temidden van haar werksters. Wanneer de indringster haar concurrent besproeit met een stinkend goedje vallen de werksters hun eigen koningin met dodelijk geweld aan. FOTO CURRENT BIOLOGY/TAKASUKA ET AL.

Mierenzuur

Bij bepaalde knoopmieren gebeurt iets soortgelijks, al hebben die niet de beschikking over mierenzuur – waarschijnlijk zijn er verschillende werkbare chemische cocktails, speculeren de auteurs. Ook in het huidige onderzoek staat trouwens nog niet honderd procent vast dat het écht om mierenzuur gaat.

Overigens zetten parasitaire mieren soms ook werksters tegen elkáár op, zoals bij de 'slaafmakende' mierensoort *Harpagoxenus sublaevis*. En dan zijn er tot slot ook nog parasitaire mieren die gewoon zelf het vuile werk opknappen. Mieren van de soort *Lasius reginae* wurgen de koningin van het nest dat ze zijn binnengedrongen.

Advertentie

SPEEDCOMFORT

Verwarm je ruimte 2x zo snel en bespaar tot 22% energie

- Fluisterstil
- Geen gereedschap nodig
- 10 jaar garantie
- Verbruik: slechts 32 cent stroom per jaar

De SpeedComfort radiatorventilator plaats je in een handomdraai. Je voelt direct meer en sneller warmtecomfort. Dat betekent dat de thermostaat lager kan en je dus tot wel 22% energie bespaart.

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/speedcomfort

Commentaar

RENOVATIE BINNENHOF

Het stutten van de Nederlandse democratie kost geld

'Sober en doelmatig' was de eis van de Kamerbewoners voor de renovatie van het Binnenhof. 'Duurder en ingewikkelder' is wat zij krijgen. Maandag maakte demissionair minister van Volkshuisvesting Mona Keijzer (BBB) bekend dat de verbouwing van het complex, die in volle gang is, inmiddels geen 425 miljoen euro maar 2,7 miljard euro kost. De oplevering eind 2026 wordt er - hopelijk - een in de zomer van 2031.

Iedereen die thuis een keuken verbouwt of een dakkapel wil aanleggen weet: begroten is vooruitzien, er zijn altijd risico's waarvoor je een buffer nodig hebt, en noodzakelijke investeringen kosten geld. Bouwvakkers zijn lastig te vinden, helemaal degenen die specialistisch werk moeten verrichten aan een monument. Het feit dat het aantal mensen dat verrotte balken kan vervangen „op twee handen" te tellen is, zoals een van hen vertelde tegen de *NOS*, zegt genoeg.

Tel daarbij in het geval van het Binnenhof op dat zowel middeleeuwse gebouwen worden gerenoveerd, met bijbehorende archeologische vondsten, als jarennegentigbouwsels waaruit asbest moet worden verwijderd. Dat jarenlang achterstallig onderhoud betekende dat het gebouwencomplex door de brandweer van Den Haag al enkele jaren niet meer als brandveilig werd beschouwd, en dat dát de reden voor de grootschalige verbouwing is. En dat de premier te lang draalde met vertrek, waardoor het Torentje pas in augustus 2024 leeg was waarna er echt kon worden begonnen.

De belangrijkste reden is echter dat met name Tweede Kamerleden onterecht huiverig waren om het imago te krijgen van geldverslinders. Een calvinistische inborst is prima, niet al te wilde eisen stellen ook. Alleen gaat het hier om een complex van 90.000 vierkante meter, met daarop 65 gebouwen waaronder twintig monumenten. Waarbij bouwmateriaal deels door twee smalle zeventiende-eeuwse poorten heen moet. Zelfs de koetsen op Prinsjesdag hebben daar moeite mee.

De portefeuilleverdeling van de nieuwe Tweede Kamer laat zien hoe nodig ondersteuning is

Dit is bovendien niet zomaar een complex. Het Binnenhof is niet van de regering of het parlement, dit is het hart van de Nederlandse democratie.

De vergelijking met hoe het parlement niet alleen op het gebouw maar ook op de eigen rol beknibbelt, is makkelijk gemaakt. Al jaren klinkt de verzuchting dat de - steeds kleiner wordende - fracties te weinig mankracht hebben om het kabinet goed te controleren, zeker in vergelijking tot het ambtenarenapparaat waar ministers op kunnen leunen. Daarbij worden de Kamers geacht een steeds complexer wetgevingstraject te volgen, eigen ideeën en wetten te ontwikkelen, én het land in te gaan om het volk dat zij vertegenwoordigen te ontmoeten.

De portefeuilleverdeling van de nieuwe Tweede Kamer laat zien hoe nodig ondersteuning is. Hoe kan een driemansfractie zonder voldoende mankracht zich verdiepen in thema's van woningbouw en stikstofcrisis tot migratie en klimaat? Controleren hoe het kabinet handelt bij Nexperia, Schiphol of de afhandeling van aardbevingsschade? De wens om inhoudelijk bezig te zijn, sneuvelt dan al te makkelijk voor debatten over de ophef *du jour*.

In het hoofdlijnenakkoord van het inmiddels demissionaire kabinet wordt beloofd dat de Tweede Kamer „meer ondersteuning op het gebied van wetgeving, analyse en onderzoek" krijgt. Middelen werden daarvoor niet vrijgemaakt. Maar het stutten van de democratie kost geld, of het nu om het parlementsgebouw of het parlementswerk gaat.

Laat privaat geld werken voor maatschappelijke belangen

De overheid kan veel meer doen om privégeld te mobiliseren voor uitdagingen die ons allemaal aan gaan, schrijven *Ernst Hobma* en *Hans Stegeman*.

We staan voor een gigantische verbouwing van onze economie. Woningbouw, haperende innovatie, verduurzaming, de maatschappelijke uitdagingen stapelen zich op. Voor al deze uitdagingen is geld nodig, veel geld. Dat geld kan de overheid niet allemaal zelf ophoesten, en dat hoeft ook niet; in Nederland is meer dan genoeg pensioenvermogen, spaargeld en belegd vermogen voorhanden. Over hoe we dit geld kun-

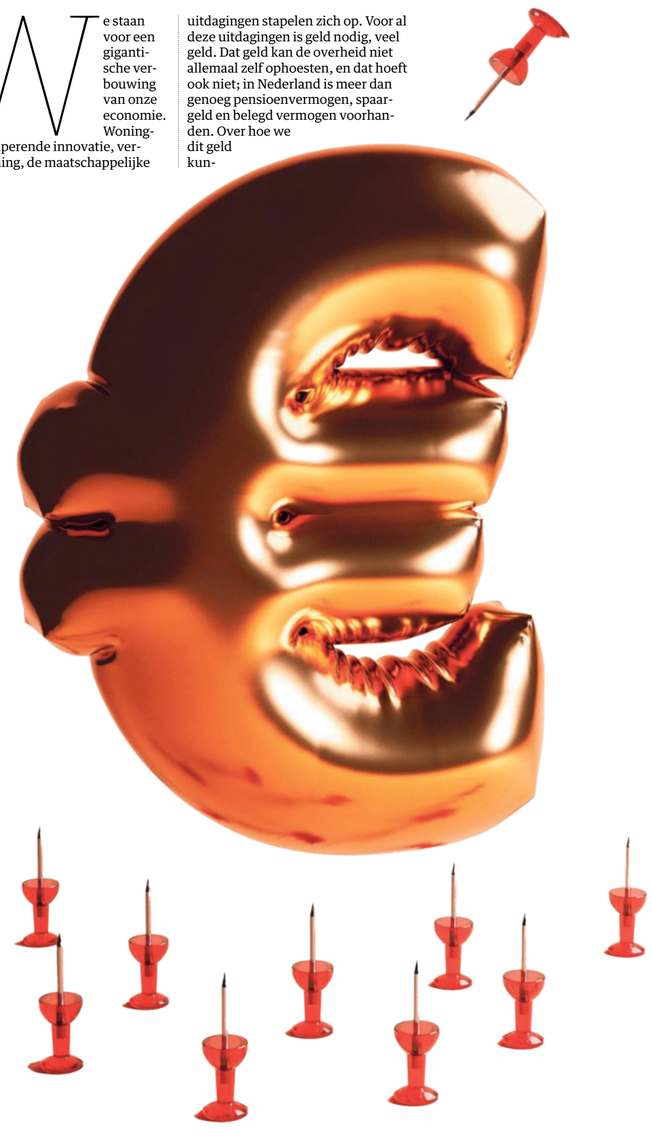

FOTO GETTY IMAGES/BEWERKING NRC

nen mobiliseren voor die maatschappelijke belangen zijn politieke partijen stil. Toch zijn er mogelijkheden om privaat Nederlands geld voor Nederlandse belangen in te zetten.

Meer dan ooit zijn financiële markten internationaal met elkaar verbonden. Kapitaal is *footloose*, ongebonden: Nederlandse pensioenfondsen besteden beleggen uit aan (vooral) Amerikaanse vermogensbeheerders die het wereldwijd beleggen, Nederlandse spaarders gaan binnen het depositogarantiestelsel op zoek naar een bank die hen de hoogste rente biedt. En kapitaal is niet alleen footloose, het is ook maatschappelijk richtingloos: algoritmen bepalen waarin wordt belegd, gestuurd door rendementsverwachtingen.

Maar dat hoeft niet zo te zijn. Geld van Nederlanders, of het nu spaargeld is of pensioengeld, kan veel vaker worden ingezet voor onze maatschappelijke belangen. Er zijn twee redenen om dat te willen. Ten eerste, het is in het belang van Nederland dat we het allemaal goed hebben, nu en in de toekomst. En waar geld naartoe stroomt, bepaalt nu eenmaal mede hoe de economie van morgen eruitziet. Ten tweede is het geld dat banken uitlenen en pensioenfondsen investeren mede mogelijk gemaakt door ons allemaal. De stabiliteit van Nederlandse banken drijft bijvoorbeeld deels op de (impliciete) garantie van de Nederlandse overheid. Hierdoor kunnen banken goedkoper lenen en makkelijk spaarders aantrekken. Ook pensioenfondsen bestaan bij de gratie van verplichte pensioenopbouw.

Let wel: we stellen niet voor dat de overheid gaat bepalen wie welk zonnepaneel moet financieren, en tegen welke rente. Maar sturen op een systeemniveau kan wel. Bijvoorbeeld door te vereisen dat iedere bank een minimumpercentage van haar leningen aan duurzame energie verstrekt, of aan MKB-bedrijven. Of dat pensioenfondsen een bepaald deel van hun vermogen in de Nederlandse economie investeren.

Het lijkt zo'n simpel idee: we hebben grote maatschappelijke prioriteiten, dus zou de overheid ook moeten vereisen dat privaat geld oplossingen financiert. Wie kan daar nou tegen zijn?

De eerste tegenwerping is altijd dat de vrije markt vrij moet blijven. Zo levert zij maximaal maatschappelijke waarde. Dit is lariekoek. Ten eerste omdat deze markten allesbehalve vrij zijn. Er zijn maar enkele grote banken in Nederland, die kiezen waar ze geld aan uitlenen voor een groot deel op basis van publiek gereguleerde risicomodellen, die dus ook al sturen waar geld naartoe gaat, maar zonder duidelijk maatschappelijk doel. Een regel toevoegen maakt zo'n markt nauwelijks minder vrij. Hetzelfde geldt voor pensioenfondsen; hoe vrij is een markt waar een deelnemer verplicht inlegt?

Ten tweede is een financiële markt die zich richt op maximaal rendement helemaal niet altijd in lijn met breder maatschappelijk belang. Zo blijft het financieren van fossiele energie winstgevender dan duurzame energie, zelfs nu de prijs van duurzame energie lager ligt dan die van fossiel. Dan is investeren in fossiel dus goed voor investeerders nu, maar slecht voor klimaatverandering en ons allemaal in de toekomst. Waarom zouden we marktwerking boven alle andere waarden verheffen?

De derde tegenwerping, vaak gehoord in de discussie over pensioenfondsen, is dat pensioenbesturen alleen op het hoogst verwachte financieel rendement mogen sturen, omdat ze anders hun deelnemers mogelijk financieel benadelen. Dit argument was nooit sterk maar verliest alle kracht als de overheid een bijdrage aan maatschappelijke prioriteiten verplicht stelt. Immers, als ieder pensioenfonds bijdraagt aan de verbouwing, wordt er niemand benadeeld. Grote kansen dus voor politici die veranderingen voor elkaar willen krijgen, zonder de overheid alles te laten doen.

Over hoe we geld kunnen mobiliseren voor maatschappelijke belangen zijn politieke partijen stil

Politiek blijft het echter heel stil. Alleen het idee van een nationale investeringsbank wordt door een bredere groep partijen omarmd. Niks mis mee, maar waarom niet ook de slagkracht en het bestaande netwerk van de private sector inzetten?

De enige oase in de woestijn van de geldpolitiek is de Partij voor de Dieren. In het verkiezingsprogramma werd bijvoorbeeld gepleit voor een verplichte afbouw van fossiele investeringen, en voor het investeren van pensioenvermogen binnen ecologische grenzen. Bij de rest van de partijen is er niet of nauwelijks sprake van geldpolitiek. Heel gek, zeker omdat dit soort sturend beleid in de tweede helft van de vorige eeuw al succesvol is ingezet in meerdere Europese landen.

We staan voor grotere veranderingen en hebben geen tijd te verliezen. Het is logisch om hierbij de macht van private financiering te laten helpen. Dus is onze oproep aan alle politici die echt wat willen veranderen in Nederland: maak privaat geld een deel van je oplossing.

Hans Stegeman is hoofdeconoom bij Triodos.

Ernst Hobma is economisch onderzoeker bij Triodos.

CORRECTIES/AANVULLINGEN

In *Wat heeft NRC nou helemaal aangetoond?* (18/11, p. 30-31) zijn onder de brief *Doorgeefluik* twee lezersreacties onterecht samengevoegd onder één auteursnaam. Het bovenste deel tot en met de zin „Die gedachte alleen al maakt onrustig." was van Jeroen Smit. Het deel daaronder was van Luna van der Waarde.

DE RECHTSSTAAT

Folkert Jensma

De onfeilbare, onpartijdige rechter blijkt toch fictie

Opvallend en moedig maar ook achterstallig en laat. De voorzitter van de Raad voor de Rechtspraak verdient lof voor z'n erkenning recent dat ook rechters last hebben van vooroordelen. Hijzelf incluis. Dat hoor je niet vaak. Een „steen in de vijver", dit *NRC*-stuk, luidde een reactie op LinkedIn. Het is tevens een kras op het zelfbeeld - dat rechters per definitie onpartijdig en onbevooroordeeld zijn is vanaf nu geamendeerd. Onpartijdig *proberen* te zijn, moet het voortaan zijn. Onpartijdigheid is niet meer vanzelfsprekend, aangeboren of foutloos aangeleerd en dus nooit ter discussie. Het mag besproken worden en dus ook hardop betwijfeld. Ook in de rechtszaal. Van een resultaat is onpartijdigheid nu een inspanning. Een taboe is doorbroken. Rechters blijken feilbaar.

Het gesprek met in totaal vier rechters getuigde van voortschrijdend inzicht. Soms was het een mea culpa, in het bijzonder van de voorzitter. Henk Naves zei dat hij na een (zoveelste) journalistiek onderzoek over ongelijke behandeling door rechters, tenslotte „doorkreeg" dat hij als witte man met vooroordelen „iets te leren" heeft. En dat z'n aanvankelijke interne reflex 'méér onderzoek graag' door de collega's werd afgedaan met „kijk eens in je bureaula". Nu kan ik daar niet in kijken, maar een vroeg onderzoek uit 1999 was zo gevonden: '*Klassenjustitie. Overzicht van onderzoek naar selectiviteit in de Nederlandse strafrechtketen*'. Nog eens herhaald in 2021: verkennend kwalitatief onderzoek naar klassenjustitie.

Een jaar geleden toonden *Investico* en *De Groene* aan dat een laagopgeleide verdachte met een migratieachtergrond bijna twee keer zo vaak in de cel belandt als een gemiddelde ander. Ik was toen bij de discussieavond erover in Pakhuis de Zwijger. Daarvan bleven me vooral de krampachtige interne reacties bij. De zwarte rechter die het credo dat de rechtspraak kleurenblind zou zijn, ironiseerde. Haar realiteit was anders. Heeft de rechtspraak z'n 'witte huiswerk' wel gedaan, was de vraag waar ik mee thuiskwam. Het antwoord was nee.

Maar nu lijkt er dan een begin te zijn. Dat is anno 2025 niets te laat. Een jaar eerder zat ik bij een congres dat zo werd aangekondigd: „Zo zijn er al langer zorgen over racisme en discriminatie binnen de politie, etnisch profileren door de politie, risicoprofilering bij '*predictive policing*' en fraudebestrijding. […] Problemen in de opsporing en vervolging van seksuele delicten lijken mede voort te komen uit stereotiepe ideeën en (tot voor kort) gebrekkige representatie van vrouwen in het juridische spectrum. Ook blijkt uit onderzoek naar straftoemeting dat armoede, etniciteit en nationaliteit belangrijke voorspellers zijn van de aard en zwaarte van de strafrechtelijke interventies".

Samengevat - er is een kolossaal discriminatieprobleem in de hele justitieketen en de rechtspraak is er niet vrij van. Toen verbaasde ik me al over de strafrechtspleging als 'grote ongelijkheidsmachine', waarin ras, gender en afkomst stelselmatig werden goedgepraat als begrijpelijke oorzaken van ongelijke beslissingen. Dat dit problematisch is, wilde men liever niet weten, niet horen en bij voorkeur ook niet laten onderzoeken. Want zo werken dogma's: als afweer tegen onaangename feiten.

Zou dat nu doorbroken zijn? Het was een opluchting om strafrechters in *NRC* nu te horen praten over de dilemma's die ze ervaren. Met de erkenning dat zij door afkomst, kleur en cultuur deel van het probleem zijn. Het is niet meer zo dat normen net zo wit zijn als de meeste rechters. Dat ook rechters bewust of onbewust stereotypen hanteren, een cultureel bepaalde blik hebben, bevestigende informatie eerder aannemen - kortom het voordeel van de twijfel niet evenredig (kunnen) verdelen - is pijnlijk. Dat is dus institutioneel racisme. In een steeds gedifferentieerder samenleving is dat schrijnend en tegelijk ook onaanvaardbaar.

Maar snappen doe ik het wel. Veel rechters zie ik op zitting worstelen met verdachten met een migratieachtergrond. Vooral als die een fysiek afwerende houding aannemen, de blik omlaag richten, capuchon of petje naar beneden trekken en op iedere vraag 'zwijgrecht' zeggen. Ook als de beelden van hun plofkraak of cobra-aanslag haarscherp zijn. Dat zo'n verdachte, opgegroeid in een schaamtecultuur, niet openlijk kan bekennen, omdat-ie mentaal geblokkeerd is vanwege de familie-eer die niet geschonden mág worden. Want dat zou een nóg ergere straf zijn. Om dat feit te ontlopen, is de familie veelal ook van de zitting weggebleven. Dat zo iemand 'geen inzicht' toont in z'n handelen is dan een clichézinnetje in het vonnis, dat juist kan zijn, maar ook totaal onjuist. De rechter heeft het er alleen niet uit gekregen. En ook niet leren zien.

Een jaar later lijkt er dan toch een begin te zijn gemaakt met het 'witte huiswerk'

Folkert Jensma is jurist en journalist en schrijft om de week op woensdag.

IN HET MIDDEN

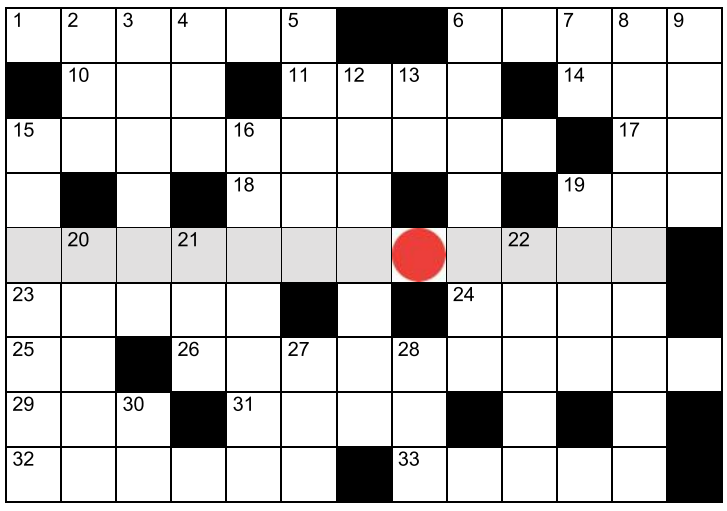

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Florentijnse artsen? **6.** Met dan wel zonder de hand **10.** Koken met __ Boven **11.** 'Verloren stukken van __ voor het eerst opgevoerd' **14.** __ van leer **15.** Instrumentonderdeel **17.** Daar zijn de Spelen in 2028 **18.** Chris die u kent van Josephine **19.** __ *dat nog!!*, KRO **23.** Bartho die bekend is als Jef Alberts **24.** Wielrenner Bruno of regisseur Dino **25.** Academische collectie **26.** 'Netanyahu veroordeelt acties extremistische __ op Westelijke Jordaanoever' **29.** Brengt Janis en Buruma bij elkaar **31.** Hoofdstad **32.** Ongeëvenaard **33.** Hoofdstad

Verticaal: 2. __ Hanssen, televisievrouw **3.** Vervolgens **4.** Engelse horeca **5.** Schrijvende Noor **6.** __-La, imaginair oord **7.** De O van QOTSA **8.** Welluidend **9.** Medaille op je gebit **12.** Is goed in ontleden **13.** Plm. **15.** Wordt vaak als afvoer gebruikt **16.** Welsprekende types **19.** Dorp aan de IJssel **20.** Europese lieveling van Trump **21.** Past na palm of industrie **22.** Tegenover de verweerder **27.** Sesamstraat-bewoonster **28.** Kunst **30.** Edelgasje

Oplossing puzzel 18 november. Horizontaal: 1. KWART 5. LOBJE 9. PARROTT 10. TIK 12. ALONE 14. STOET 16. PET 17. IATA 19. PEAK 23. ALEX 24. BAAS 26. BMI 28. KANEN 30. KEULS 32. MAE 33. TSUNAMI 34. NERTS 35. PULSE **Verticaal:** 1. KLAPRAAM 2. APOTHEKEN 3. RAN 4. TREIN 5. LOST 6. OTTAWA 7. BTO 8. ETTERBUIL 11. KOK 13. LE 15. EPE 18. ASBEST 20. ASML 21. AXA 22. IJSKAP 25. ANUS 27. ISME 29. NTR 31. EMU **In het midden:** HANS WIJERS

© **Studio Steenhuis** steenhuispuzzels.nl

ikje

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

NACHTSPIEGEL

Trap op trap af in de nacht, het gemis aan een wc op de tweede verdieping wordt steeds nijpender. Ik ben het zat en zoek op internet naar een postoel. Er gaat een wereld voor me open. Onopvallende nachtzetels, vermomd als eetkamerstoelen. Namen als Parvum stabiel en Bila box, beloven een comfortabele en frisse zit. Ik moet me beheersen om niet een set van 4 te bestellen.

Martine van der Reijden

COLUMN
FRITS ABRAHAMS

Omstreden onthulling

Zelden deed een journalistieke onthulling in Nederland zoveel stof opwaaien als die van Hugo Logtenberg in *NRC* over een uitlating van informateur Hans Wijers. Het leidde tot twee spannende pagina's lezersbrieven in *NRC* en heftige reacties van columnisten in andere kranten.

De afwijzende reacties - afwijzing van de onthulling dus - hebben duidelijk de overhand. Van de elf afgedrukte brieven waren er slechts drie vóór. Van de columnisten in andere kranten noem ik twee, door mij graag gelezen, collega's: Sander Schimmelpenninck (*de Volkskrant*) en Jamal Ouariachi (*Trouw*). Schimmelpenninck vond het „treurig dat *NRC* de Wijers-ophef bracht onder het mom van onderzoeksjournalistiek". Ouariachi oordeelde streng: „Serieuze journalisten moeten zich niet laten misbruiken door ondernemers die ondemocratisch schaduwkabinetje willen spelen." Hij doelde op ondernemer Willem Sijthoff en diens „lobbyclubje" Stem op Stabiliteit.

Tijd om nu zelf kleur te bekennen. Schrik niet: ik sta achter Logtenberg, die ik als lezer heb leren kennen als een serieuze, gedegen onderzoeksjournalist - de zwaarste tak van het vak journalistiek. Nog onlangs schreef hij met Bas Haan een indrukwekkende reconstructie over het schandaal rond de Groningse burgemeester Schuiling.

George Freeman, jarenlang topadvocaat bij *The New York Times,* heeft eens drie criteria genoemd voor het publiceren van vertrouwelijk nieuws: waarheidsgetrouw, nieuwswaardig en niet op illegale wijze verkregen.

Logtenberg lijkt met zijn onthulling aan deze drie criteria te voldoen. Waarheidsgetrouw? Ja, want Wijers heeft nota bene zelf bevestigd dat hij een appje met de beledigende term „feeks" voor Dilan Yesilgöz heeft verstuurd. (Wel zou er wat meer duidelijkheid mogen komen over wat Wijers op een bijeenkomst precies heeft gezegd.) Nieuwswaardig? Ja, want kijk hoe álle nieuwsmedia in Nederland, ook *de Volkskrant* en *Trouw,* dit nieuws hebben overgenomen. Niet op illegale wijze verkregen? Jazeker.

Logtenberg krijgt vaak het verwijt dat hij zich heeft laten misbruiken door zijn bron(nen). Het is een irrelevant verwijt. Als de onderzoeksjournalist zich alleen mag verlaten op bonafide bronnen, is hij snel uitgeschreven. Bronnen kunnen om allerlei redenen hun heil zoeken bij publiciteit. Het gaat er vooral om of de feiten die zij aandragen kloppen - waarheidsgetrouw zijn dus. Het zou goed kunnen dat Logtenbergs bron om rechts-politieke redenen de D66'er Wijers wilde uitschakelen. *So be it*.

> *Niet NRC is hier de dader maar een voormalig politicus met verkeerde vrienden*

„*NRC* heeft daarmee effectief zand gestrooid in de democratische machine", verwijt een lezer. Een klassiek verwijt - de boodschapper wordt de dader. Niet *NRC* is hier de dader, maar een oud-politicus met verkeerde vrienden die zijn confidenties openbaar maken.

Had *NRC* de zaak stil moeten houden? Ik zoek een hypothetisch voorbeeld in de actualiteit. Stel dat er een foto of filmpje gevonden wordt waarop president Trump bezig is een vrouw te verkrachten. Het materiaal was in handen van een louche, politieke tegenstander die op deze manier wraak wil nemen op Trump. Zou *The New York Times* het publiceren? Natuurlijk. En niet alleen die krant, maar álle kranten over de hele wereld, ook *de Volkskrant* en *Trouw* - en uiteraard *NRC*.

nrc › puzzels

NRC brengt je elke dag de leukste en meest (ont)spannende puzzels

Speel ze allemaal op **nrc.nl/puzzels**

SUDOKU

							2	7
6			5					
9						1		
2								
			1		4	7		3
	8					9		
	6							
8	4	5		6				
	7					3	5	

5016

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© **Peter Ritmeester** PZZL.com

Rechts: de oplossing van gisteren.

3	4	9	2	5	1	7	8	6
5	2	7	9	6	8	1	3	4
8	1	6	4	3	7	9	5	2
1	3	8	5	7	2	6	4	9
4	6	5	1	8	9	3	2	7
7	9	2	6	4	3	8	1	5
2	5	1	3	9	6	4	7	8
6	7	4	8	1	5	2	9	3
9	8	3	7	2	4	5	6	1

Deel twee van 'Wicked' komt tot de kern: wat is goed, wie is slecht?

PAGINA C2-3

Cultuur

FILM & SERIES

FILM & SERIES

ZAP

Reclamespotje voor overheidscampagne Denk Vooruit. BEELD NCTV

Noodpakketten in het Sinterklaasjournaal

De stroom valt uit, de stad is ineens in duisternis gehuld. Een trein staat stil in een weiland, passagiers stappen uit en lopen tussen de verbaasde koeien door. Thuisgekomen steekt moeder de kaarsen aan en haalt een noodkrat tevoorschijn. Zoon zet de noodradio aan, dochter deelt de flesjes water uit, vader is weer eens afwezig. Zo zit het gezin knus bij elkaar rond de keukentafel. Het kaarslicht spiegelt in de beregende ruiten. Gezellig, die apocalyps. Lijkt wel Pakjesavond.

De overheidscampagne 'Denk vooruit' probeert de bevolking met dit soort reclamespotjes voor te bereiden op de grote kladderadatsch. Ook krijgt iedereen binnenkort een folder in de bus: *Bereid je voor op een noodsituatie*. Bij *Nieuwsuur* (NPO 2) gaven twee gasten een heel andere invulling aan de campagne. Minister Brekelmans (Defensie, VVD) zag haar als voorbereiding op sabotage van de Russen. Marianne Schuurmans van het Nederlands Genootschap van Burgemeesters zag de campagne als een middel om de saamhorigheid in de buurten terug te brengen. Commentator Twan Huys was heel stellig bij *RTL Tonight* (RTL 4). Dit is een „eufemistisch boekje" dat ons vertelt: „We zijn al in oorlog."

Rampenvoorlichting heeft altijd iets krampachtigs en machteloos. Ze doet denken aan de *corny* atoomgevaar-filmpjes uit de jaren vijftig. Zo'n reclamespotje is te alarmistisch en tegelijkertijd te frivool voor de ernst van de situatie. Zou best kunnen dat het nuttig en nodig is, maar het roept bij mij een vaag verzet op: ik wil helemaal niet dat mijn geest wordt voorbereid op oorlog.

Voorkomt zo'n campagne angst en paniek? Of is dit juist „onnodig onrust creëren", vroeg presentatrice Mariëlle Tweebeeke zich af. Nee, vond Schuurmans, als de mensen zich zelf voorbereiden, dan zet je ze juist „in hun kracht". De Hoofdpiet had het ook al gezegd in het *Sinterklaasjournaal*: „Een noodpakket stelt de mensen gerust."

De Hoofdpiet heeft het hele Pietenhuis vol gezet met noodpakketten in cadeaupapier. Militairen regelden de aanvoer van de pakketten per helikopter. Op de achtergrond was Wagners *Walkurenrit* te horen, net als in de oorlogsfilm *Apocalypse Now*. De verhaallijn met de militairen en de noodpakketten doen wat wenkbrauwen fronsen. Hoort dat wel in een kinderprogramma? In haar Instagram-reeks *Keeping up with the racists* zei influencer Rui Jun Luong: „Onze kinderen worden lekker opgevoed met imperialistische oorlogspropaganda op het *Sinterklaasjournaal* en onverdund racisme van Bobo het konijn." (Dat van Bobo leg ik later nog wel eens uit.)

Doet het *Sinterklaasjournaal* mee aan 'Denk Vooruit' of maakt het een parodie erop? Het valt in ieder geval perfect samen met de overheidscampagne. Royalty-verslaggever Josine Droogendijk zei in *RTL Tonight* dat ze noodproviand was gaan inslaan „dankzij het *Sinterklaasjournaal*". Maar het kinderprogramma staat bekend om zijn milde satire op de politiek. Het serieus voorbereiden van de kindergeesten op oorlog past daar niet bij.

De pakkettenactie komt niet van Sinterklaas zelf, maar van de Hoofdpiet; een ijdele, incompetente bestuurder die routinematig liegt om zijn falen te maskeren. Met de pakketten wil hij de nood lenigen waar hij zelf verantwoordelijk voor is. Hoofdpiet is zo druk bezig met zijn pakkettenactie dat hij de vermissing van de echte cadeautjes niet doorheeft. Wat zit er in die noodpakketten? Volgens napraatprogramma *Speculasies* (zaterdag, NPO 3) „een zaag en een boor" om de surprises open te krijgen. Ik vermoed dat er niets inzit.

Wilfred Takken

Wicked-regisseur Jon M. Chu: 'Moed heeft geen vervaldatum'

INTERVIEW **JON M. CHU** REGISSEUR

'Wicked: For Good', deel twee van de verfilming van de populaire musical 'Wicked', komt tot de kern van de zaak: wat is goed, wat slecht? Maar zonder Dorothy of de rode schoentjes van 'The Wizard of Oz'.

Door **Dana Linssen**

Reikhalzend werd vorig jaar naar het eerste deel van de filmversie van de populaire musical *Wicked* uitgekeken. En omdat de theatermusical al sinds z'n première in 2003 wereldwijd meer dan 65 miljoen bezoekers trok, ook een beetje bezorgd: zou regisseur Jon M. Chu het succes en de betovering van het verhaal over de vriendschap tussen roze fee Galinda en groene heks Elphaba kunnen evenaren? Dat kon hij; de film werd een fenomeen door de meezingende bezoekers. *Zozeer* zelfs dat distributeur Universal snel een speciale *sing-a-long*-versie uitbracht.

Er volgden Oscarnominaties en regisseur Chu (1979) kon rustig aan de montage van deel twee beginnen, vertelde hij afgelopen maand, toen zijn publiciteitstournee Amsterdam aandeed. De marketing van Amerikaanse studiofilms wordt als een militaire operatie tot op de seconde gepland. Overdag stond hij in blokjes van tien minuten de pers te woord in een tot studio omgebouwde trouwzaal in hotel The Grand. 's Avonds nam hij wat meer tijd voor een zaal met journalisten, influencers en BN'ers in Tuschinski, maar herhaalde hij soms bijna woordelijk de antwoorden die hij 's middags op mijn vragen gaf. Al ging hij in de interviews wel iets relaxter om met het verbod op spoilers waar we voor moesten tekenen.

Cynthia Erivo, Jon M. Chu en Ariana Grande bij de première van 'Wicked: For Good' in Londen. FOTO SCOTT A GARFITT/INVISION/AP

> Misschien dat het verhaal eerder meer existentieel was, en nu meer politiek

Rode schoentjes

Want *Wicked* staat niet op zich. De musical is de *origin story* van ultieme filmklassieker *The Wizard of Oz* (1939) waarin Judy Garland van „somewhere over the rainbow" droomt. Als het meisje Dorothy wordt ze met haar hondje Toto tijdens een wervelstorm met huis en al van het Kansas van de Grote Depressie en ecologische 'Dust Bowl'-crisis naar het kleurrijke Oz geslingerd en moet over de gelestenenweg haar weg naar huis terug te zien vinden. Dorothy zit – behalve als schaduw en herkenbaar silhouet met vlechtjes – niet in de film. En de beroemde rode schoentjes waarin ze naar huis loopt ook niet: een copyrightkwestie, wil Chu wel met een knik bevestigen. De rode schoenen zijn 'eigendom' van Warner. Zijn antwoord is diplomatiek: „In het originele boek van Frank L. Baum zijn ze zilver, en daarom in de theatermusical en bij ons ook."

Chu groeide op in de Bay Area van San Francisco waar zijn Chinees-Taiwanese ouders een restaurant runden en de hele familie in hun vrije tijd meesleepten naar musicals. Dat hij van het genre hield, bleek al uit de vervolgfilms die hij in de *Step Up*-dansfilmserie regisseerde en Lin Manuel Miranda's *In the Heights* (2021). Al was zijn echte *claim to fame* natuurlijk romkom *Crazy Rich Asians* (2018), de eerste grote Hollywoodfilm die probeerde Aziatische stereotypes om te buigen. *Wicked* zag hij al in 2003, toen nog bijna niemand de musical had gezien.

In *Wicked* staan de vriendelijke fee Galinda (Ariana Grande) en de boze heks Elphaba (Cynthia Erivo) centraal, in de film respectievelijk Dorothy's gids en tegenstrever. En, heel actueel, de vraag wat dat eigenlijk is, goed en slecht? Is de roze bubbel van Galinda goed, al is ze eigenlijk de spreekbuis van de achter de schermen opererende totalitaire tovenaar? Is Elphaba slecht, net als de wereld van outsiders en verschoppelingen waarin ze zich ondanks haar aanvankelijke vriendschap met Galinda teleurgesteld heeft teruggetrokken omdat ze werd uitgestoten vanwege haar groene huidskleur en toverkracht? Of bevatten goed en slecht, zoals Chu zegt, „altijd een kern van elkaar?"

„Het is fascinerend hoe een verhaal van betekenis kan veranderen omdat de tijden niet meer hetzelfde zijn", beaamt Chu in Amsterdam. Hij draaide én monteerde de film grotendeels in 2022 en 2023 tussen de twee presidentschappen van Donald Trump: „We hebben het van meet af aan als één grote filmische ervaring aangepakt. Dus dat was een enorme technische en emotionele puzzel. De ene dag draaiden we een scène op Shiz University, de toverschool waar Elphaba en Galinda elkaar leren kennen, de volgende in de landschappen van *For Good*. Maar in het tweede deel komen we natuurlijk tot de kern van de zaak. We hebben de hele eerste film om op terug te kijken, en de vraag waar die mee eindigt in het nummer 'Defying Gravity': wie ben je, wat zijn de keuzes die je maakt, laat je door anderen bepalen wat je identiteit is?"

Trumps tweede termijn

De tweede termijn van Trump was nog maar een paar dagen oud, toen Chu naar de eerste ruwe montage van *For Good* terugkeerde en accenten begon te verleggen: „Opeens kreeg de vraag wat macht met iemand doet een andere lading. En daarmee: is de groene heks Elphaba echt slecht? Of hebben we allemaal de neiging om ons af te zetten en aan te willen passen, het vermogen om vriendelijk te kunnen zijn en kwaad te worden?"

„Iemand heeft de keuze om die macht voor zijn eigenbelang of voor het grotere belang in te zetten", stelt hij. „En wat als je geen macht hebt? Of als je de waarheid weet, en ziet hoe mensen worden gemanipuleerd? Misschien dat het verhaal drie jaar geleden meer existentieel was, en nu meer politiek. Het voelt zelfs nu meer urgent dan een maand geleden. Maar het blijft allereerst een verhaal over zelfexpressie en vriendschap."

Een ander thema dat in de film uit 1939 van regisseur Victor Fleming, en in *Wicked: For Good*, een rol speelt is de zelfkritiek op film als illusiemachine. Chu: „Dat is iets waar ik het met name met Jeff [Goldblum, die de tovenaar speelt] veel over heb gehad. De tovenaar is een soort filmmaker, iemand die net als ik, als iedereen die in de media werkt, een microfoon heeft om dingen te zeggen.

„In de tijd waarin we leven is die microfoon een megafoon geworden. Hoe harder we roepen, hoe meer reacties we krijgen, en hoe meer ophef, hoe beter. Houden mensen van een schurk, geef ze een schurk. Houden ze van geweld, geef ze geweld. Maar hoe ver gaan we, voordat we de grens overgaan? Dat is iets waar de rol van Madame Morrible, gespeeld door de geweldige Michelle Yeoh, over gaat. Wat doet blinde ambitie met een mens? Zij is degene die de storm creëert. Is zij de echte slechte heks?"

Chu wil zoals hij zegt, „geen cynische films maken", maar, met een knipoog naar het lied dat ooit *The Wizard of Oz* beroemd maakte, „laten zien dat er heel veel verschillende kleuren in de regenboog zijn. Ik ben van mening dat we aan het einde van ons leven een optelsom zijn van de beslissingen die we hebben genomen. Maar moed heeft geen vervaldatum. We kunnen op ieder moment beslissen om iets dappers te doen."

Frenemies Elphaba (links, gespeeld door Cynthia Erivo) en Glinda (Ariana Grande) in 'Wicked: For Good'. FOTO UNIVERSAL STUDIOS.

'Wicked: For Good': sterkere liedjes en een echte climax

Recensie Musical

Wicked: For Good. Regie: Jon M. Chu. Met: Cynthia Erivo, Ariana Grande, Jeff Goldblum, Jonathan Bailey. Lengte: 138 min.
●●●●○

André Waardenburg

AMSTERDAM

Het begin van het tweede deel van monsterhit *Wicked* is een feest van herkenning voor liefhebbers van *The Wizard of Oz* (1939), de musical waarin de jonge Dorothy (Judy Garland) via een tornado terechtkomt in het land van Oz. We zien de aanleg van de beroemde 'yellow brick road', het pad waarop Dorothy, hondje Toto en haar aanhang vrolijk op weg gaan naar de Tovenaar van Oz. Even later in *Wicked: For Good* stuurt de goede heks Glinda Dorothy de yellow brick road op, hét moment waarop inspiratiebron en modern vervolg elkaar perfect treffen.

Net als in deel 1 draait het hier om frenemies Glinda en Elphaba. Elphaba verschuilt zich in het bos en valt stratenmakers aan, vooral omdat ze hun dieren – als zondebokken uit Oz verbannen – gruwelijk uitbuiten. Glinda bereidt zich voor op haar huwelijk met Fiyero, de man op wie ook Elphaba verliefd is. Bekende bijfiguren keren terug: Elphaba's zus Nessarose, Boq, kwade genius Madame Morrible en natuurlijk de Tovenaar van Oz.

In het duistere tweede deel spelen dierenrechten, discriminatie en dictatuur opnieuw een rol, evenals trumpiaanse kwesties als nepnieuws en manipulatie van feiten – de song 'Wonderful' stamt uit 2003 maar is perfect toepasbaar op Trump en zijn aanhangers: „They call me Wonderful / so I am wonderful".

Dag en nacht

Het kleurenpalet speelt met de goed-versus-kwaad-dichotomie: frisse pasteltinten voor Glinda, donkere kleuren voor Elphaba. Maar Elphaba wordt geassocieerd met de natuur, Glinda met kunstmatigheid. Ook de persoonlijkheden van beide heksen verschillen als dag en nacht. Glinda's narcisme wordt bekrachtigd middels spiegels en weerspiegelingen, ze bevindt zich soms letterlijk in een bubbel. Elphaba is opofferingsgezind, het kwaad moet koste wat kost bestreden worden. Maar in het fraaie lied 'No Good Deed' komt ze tot het inzicht dat er een zekere zelfgenoegzaamheid in dat gedrag zit. Is zij toch 'wicked', zoals Madame Morrible en de Tovenaar van Oz hun goedgelovige onderdanen doen geloven?

De stijl van regisseur Jon M. Chu is soms wat hyperactief; de camera beweegt veel en de montage is dynamisch. Het dictum van de beroemde filmmusicalster Fred Astaire, „Of de camera gaat dansen, of ik ga dansen", is aan hem niet besteed. Maar er zijn verkwikkende rustpunten, vrijwel altijd wanneer de emoties hoog oplopen. Een goed voorbeeld is het speciaal voor de film geschreven 'No Place Like Home' en Elphaba's ontroerende liefdesduet met Fiyero: 'As Long As You're Mine'.

Door de slimme verweving van elementen uit *The Wizard of Oz*, sterkere liedjes en het toewerken naar een echte climax is *Wicked: For Good* beter dan de eerste film. Zal de opbrengst – wereldwijd 750 miljoen dollar – dan ook hoger zijn?

CLOSE-UP

'The Brutalist' werd opgenomen in VistaVision, waarna een opleving van het oude filmformaat volgde. FOTO AP

Waarom is het antieke VistaVision weer geliefd?

VistaVision is in de mode; opnieuw omhelst de filmwereld een innovatie uit de jaren vijftig. Rond 2010 was er een hype rond 3D, ooit een van de 'unieke kijkervaringen' waarmee Hollywood het tv-kijkend publiek naar de bioscoop wilde teruglokken. Het bleek ook ditmaal een kortademige rage waarvan slechts een zak stoffige 3D-brillen in mijn bureaulade beklijft.

Ook 4DX keerde terug, dat met bokkende stoelen, wind en geur cinema tot kermisattractie maakt. En gekrulde schermen, en exotische grootbeeldformaten. Toen de film in de 21ste eeuw digitaal ging, zwoeren grootheden als Christopher Nolan, Paul Thomas Anderson en Quentin Tarantino bij celluloid. Het incourante, peperdure 70mm-filmformaat was een rage, nu dus VistaVision, Paramounts breedbeeldformaat dat in 1954 debuteerde met *White Christmas*.

VistaVision is uniek omdat het 35mm-film niet verticaal, maar horizontaal langs de lens trekt, als in een fototoestel. Het negatief wordt zo bijna tweemaal zo groot, wat veel meer diepte en kleur op een breder, minder korrelig beeld mogelijk maakt. Het is goedkoper dan 70mm-film, maar ratelende, zware camera's zijn een bezwaar en een filmrol is al na vijf minuten op.

Aanvankelijk was VistaVision een succes. Er werden klassiekers mee gefilmd: Hitchcocks *Vertigo*, John Fords *The Searchers*, Cecil B. DeMilles *The Ten Commandments*. Maar in 1961 viel het doek voor het inmiddels achterhaalde formaat en dumpte Hollywood VistaVision-camera's in het buitenland - in 1976 werd de Japanse smklassieker *In the Realm of the Senses* er nog mee gedraaid. In datzelfde jaar volgde een revival toen George Lucas VistaVision gebruikte voor trucageshots in *Star Wars*.

Filmen in VistaVision heeft iets snobistisch, het is een statussymbool. Digitaal is voor boerenkinkels

Voor trucage bleef het in zwang, dus kon regisseur Brady Corbet een camera op de kop tikken toen hij besloot zijn historische epos *The Brutalist* in VistaVision te filmen. Het formaat vangt zonder vervormde lenzen grote gebouwen, leek ideaal voor een architectenfilm die zich in de jaren vijftig afspeelt. VistaVision nam een forse hap uit zijn bescheiden budget van 10 miljoen dollar, maar cast en crew brachten voor couleur locale en beeldkwaliteit graag offers, vertelde Corbet. Zoals dineren met afhaalpizza's, knoflookpasta en rode wijn van de Aldi.

The Brutalist won dit jaar drie Oscars, waaronder beste camerawerk. En VistaVision is nu in de mode. Paul Thomas Anderson filmde *One Battle After Another* ermee, Yorgos Lanthimos zijn scifikomedie *Bugonia*, straks volgt Emerald Fennells *Wuthering Heights*. Alejandro Iñárritu kiest (deels) voor VistaVision in zijn komende Tom Cruise-project, Greta Gerwig in haar Narnia-film.

Dat heeft iets snobistisch. Is het niet ook een statussymbool waarmee je bewijst tot de filmelite te behoren? Digitaal is voor boerenkinkels. Ik zag *One Battle After Another* en was niet enorm onder de indruk van VistaVision. Het oogt vintage, je ziet de cameraploeg als het ware de focus handmatig aanpassen. Maar het beeld leek ook wat grauw.

Dat is omdat P.T. Anderson een doffe jarenzeventiglook wilde, met veel sepia woestijntinten, aldus celluloid-liefhebber Jan de Vries van de Rotterdamse bioscoop KINO, dat een zeldzame 70mm-projector heeft. Celluloid moet je koesteren, maar het is een smaak, zuals vinyl. En te veel hype kan zich tegen je keren. De Vries: „Dan dreigt het probleem van die fles wijn van 100 euro. Je hoort al snel: is dat nou alles?"

Is de toekomst van de film het afstoffen van zeventig jaar oude filmformaten? Twijfelachtig. Smaakvol of niet, wat James Cameron straks weer uit zijn digitale toverdoos haalt in *Avatar: Fire and Ash* is net iets belangrijker.

Coen van Zwol

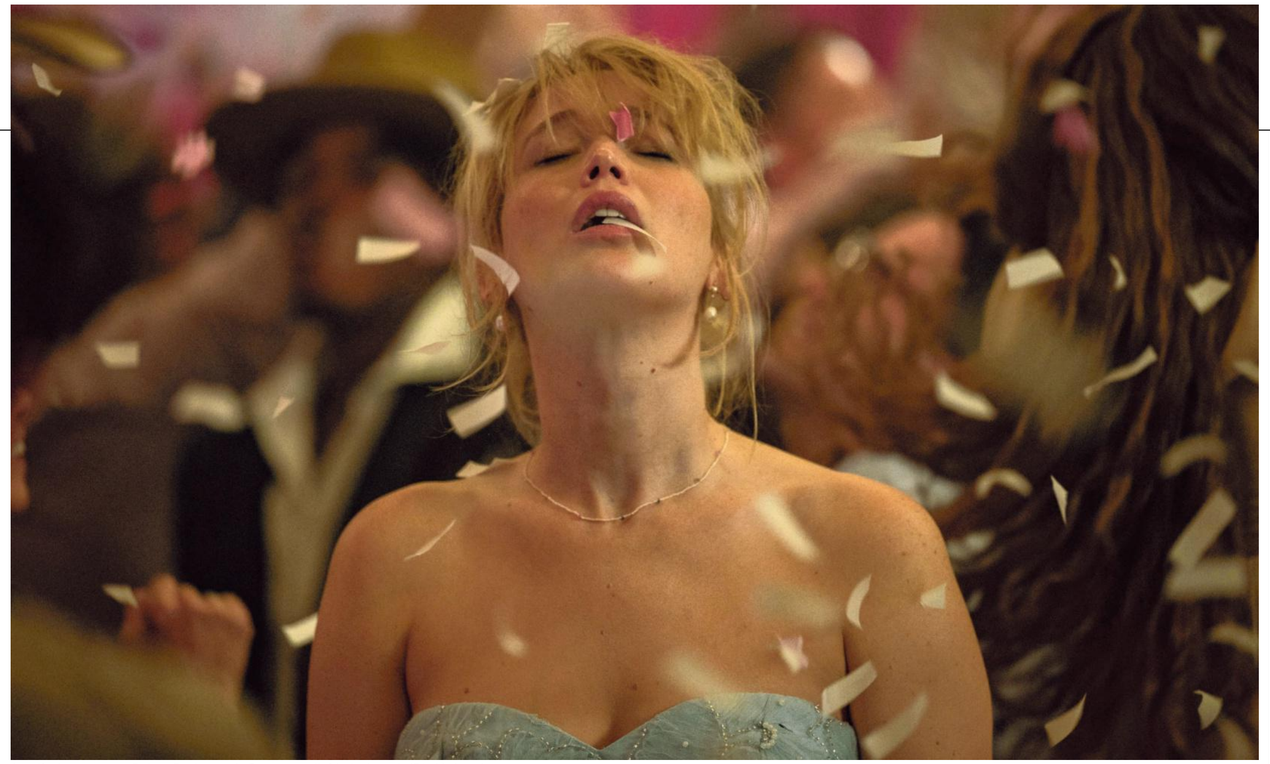

Jennifer Lawrence en Robert Pattinson als Grace en geliefde Jackson in 'Die My Love'. FOTO KIMBERLY FRENCH

'Geweldig als Jennifer Lawrence dat raam likt'

INTERVIEW **LYNNE RAMSAY** REGISSEUR

De Schotse Ramsay zuigt de kijker in 'Die My Love' de benauwende belevingswereld van de ontsporende jonge moeder Grace binnen. „Ze is een beetje een wild dier; ze schaamt zich niet voor wie ze is."

Sabeth Snijders

AMSTERDAM

Dat haar nieuwe film uitsluitend over postnatale depressie zou gaan, is volgens Lynne Ramsay 'bullshit', laat de Schotse regisseur enkele dagen na de première op het filmfestival van Cannes weten. *Die My Love* krijgt in mei gemengde reacties op het prestigieuze Franse filmfestival, recensies gaan vaak over de postnatale depressie en psychose van de hoofdpersoon.

Ramsay zuigt de kijker via subjectieve cameravoering én het fenomenale acteerwerk van actrice Jennifer Lawrence de benauwende belevingswereld van jonge moeder Grace binnen. Zij is schrijfster en samen met haar geliefde Jackson (Robert Pattinson), een muzikant, verhuist ze naar een afgelegen én afgeleefde woning die hij erft in de buurt van zijn familie in Montana.

Grace wordt er al snel zwanger, maar het moederschap is duidelijk een deceptie. Jackson is steeds vaker voor werk afwezig, van de dierlijke seks die het stel aan het begin van de film nog had, komt het niet langer en ook van Grace' werkambities komt weinig terecht. Uit frustratie zien we haar letterlijk tot bloedens toe met haar nagels het behang van de muren krabben of zichzelf door een glazen ruit werpen. Jackson lijkt zich geen raad te weten met haar gedrag.

Als Ramsay afgelopen oktober een groepje journalisten te woord staat via Zoom, excuseert ze zich af en toe, zoals wanneer ze Pattinson per ongeluk beschrijft als Amerikaans - hij is Brits. Ze worstelt met de nasleep van Covid. Toch lijkt ze graag te willen praten over haar film. Waarom wilde ze eigenlijk niet dat haar film werd geassocieerd met postnatale depressie?

Benauwend moederschap

„De film is gebaseerd op het boek van Ariana Harwicz en [postnatale depressie] is een van de aspecten van wat de hoofdpersoon overkomt, maar het gaat evenzeer over hoe geïsoleerd ze is, het uiteenvallen van een huwelijk, het moederschap en hoe dat je seks en je seksualiteit verandert. Ik vond het dus een te gemakkelijk antwoord. Voor mijn gevoel is Grace minder tweedimensionaal, wie weet heeft ze al eerder in een dergelijke spiraal gezeten." Het is niet de eerste keer dat Ramsay meer duistere kanten van het moederschap belicht. In *We Need To Talk About Kevin* (2011) is de hoofdpersoon een door de maatschappij uitgespuugde moeder; haar kind is een massamoordenaar. Via flashbacks leert de kijker in de film vervolgens dat moeder en zoon al jaren voor zijn grootse gruweldaad in een extreem vijandige spiraal zitten en dat het moederschap duidelijk niet is wat zij zich had voorgesteld. Bij Grace lijkt de band met haar kind wél goed te zitten. Daar voelt niet haar kind monsterlijk, maar eerder het huiselijke, claustrofobische leven waarin ze belandt na zijn geboorte.

Lynne Ramsay in mei 2025 in Cannes. FOTO EPA/GUILLAUME HORCAJUELO

De benauwende kanten van moederschap als een soort horrorervaren speelt? En is jezelf zijn ook niet een vorm van acteren?

In een geestige scène leest een voormalig studiegenoot van de acteursopleiding een menukaart voor in 'method acting'-stijl. Anderzijds gaat *Jay Kelly* over de hoge kosten van roem. Zijn oudste dochter verwijt hem vol bitterheid afwezig te zijn geweest in haar leven. Het werk van haar vader ging altijd voor. Dit deel van de film is doortrokken van pijn, spijt en melancholie. Het leven kun je immers niet overdoen, zoals een filmscène.

Het relatief frivole tweede gedeelte van *Jay Kelly* bestaat uit een treinreis van Parijs naar Toscane, waar Kelly een eerbetoon op een lokaal filmfestival wacht. Maar hij onderneemt de chaotisch uitvallende reis vooral om dichter bij zijn jongste dochter te zijn, die op Eurotrip is voordat zij het huis verlaat en gaat studeren. Hij moet het legenestsyndroom onder ogen zien. Daarbij denkt hij meer en meer aan vroeger, wat Baumbach prachtig vormgeeft: de volwassen Kelly duikt als waarnemer op in zijn eigen flashbacks. De weg naar de top ging gepaard met keuzes die slecht uitpakten voor zijn familie. Dat is eerder ambitie dan narcisme, we horen een jonge Jay Kelly heel beslist zeggen dat hij een filmster wil worden en niet slechts een verdienstelijk acteur. Clooney is beide.

George Clooney en de roem in 'Jay Kelly'

Recensie Komisch drama

Jay Kelly. Regie: Noah Baumbach. Met: George Clooney, Adam Sandler, Laura Dern, Grace Edwards. 132 min. (vanaf 5 december op Netflix)
●●●●○

André Waardenburg

AMSTERDAM

George Clooney als Jay Kelly en Adam Sandler als zijn manager Ron in 'Jay Kelly'. PETER MOUNTAIN/NETFLIX

Jay Kelly (George Clooney) wil zijn zojuist gespeelde sterfscène nog een keer doen: „Ik kan het beter". Zo begint de nieuwe film van Noah Baumbach. Dat die openingsscène virtuoos in één take is gefilmd, met door elkaar lopende acteurs die allemaal een belangrijke rol in *Jay Kelly* zullen spelen, is een bijkomstigheid. Het draait om Kelly, charismatisch vertolkt door Clooney. Dat zijn naam trekjes van Clooney heeft, is een van de (meta)spelletjes die Baumbach en coscenarist Emily Mortimer met de kijker spelen. In de roerende climax kijkt Kelly naar een montage van scènes uit de lange loopbaan van Clooney (1961).

Kelly heeft zich omgeven door trouwe metgezellen, onder wie zijn loyale manager (een uitstekende Adam Sandler), zijn publicist (Laura Dern) en een haarstilist (Mortimer) die ook zijn grijs wordende wenkbrauwen bijkleurt. Enerzijds gaat de lange, maar met vaart gemaakte film over acteren en authenticiteit. Kun je jezelf zijn als je altijd anderen speelt? En is jezelf zijn ook niet een vorm van acteren?

In een geestige scène leest een voormalig studiegenoot van de acteursopleiding een menukaart voor in 'method acting'-stijl. Anderzijds gaat *Jay Kelly* over de hoge kosten van roem. Zijn oudste dochter verwijt hem vol bitterheid afwezig te zijn geweest in haar leven. Het werk van haar vader ging altijd voor. Dit deel van de film is doortrokken van pijn, spijt en melancholie. Het leven kun je immers niet overdoen, zoals een filmscène.

Het relatief frivole tweede gedeelte van *Jay Kelly* bestaat uit een treinreis van Parijs naar Toscane, waar Kelly een eerbetoon op een lokaal filmfestival wacht. Maar hij onderneemt de chaotisch uitvallende reis vooral om dichter bij zijn jongste dochter te zijn, die op Eurotrip is voordat zij het huis verlaat en gaat studeren. Hij moet het legenestsyndroom onder ogen zien. Daarbij denkt hij meer en meer aan vroeger, wat Baumbach prachtig vormgeeft: de volwassen Kelly duikt als waarnemer op in zijn eigen flashbacks. De weg naar de top ging gepaard met keuzes die slecht uitpakten voor zijn familie. Dat is eerder ambitie dan narcisme, we horen een jonge Jay Kelly heel beslist zeggen dat hij een filmster wil worden en niet slechts een verdienstelijk acteur. Clooney is beide.

Jonge jazzfan haalt Jarrett naar Keulen

Recensie Muziek/drama

Köln 75. Regie: Ido Fluk. Met: Mala Emde, Susanne Wolff, John Magaro. Lengte: 112 minuten.
●●●○○

Dana Linssen

AMSTERDAM

Jazzfanaat Vera Brandes (Mala Emde) rent zich de benen uit het lijf om Keith Jarrett naar Keulen te krijgen, in 'Köln 75'.

'Wie had er niet bij willen zijn", vraagt de fictieve muziekjournalist Michael Watts aan het begin van *Köln 75*, „toen Michelangelo 'De Schepping' op het gewelf van de Sixtijnse Kapel in Rome schilderde?" En hetzelfde geldt voor het beroemde concert dat pianist Keith Jarrett in 1975 in Keulen gaf en dat resulteerde in het bestverkochte jazzalbum aller tijden. Wie had er niet bij willen zijn.

„Maar wie vraagt zich eigenlijk af wie de steiger bouwde?", gaat hij verder. En dat is precies het verhaal dat *Köln 75* gaat vertellen: de geschiedenis van de vrouw die het concert organiseerde, de destijds 18-jarige Vera Brandes. Ze zat nog op school, was een tegendraadse dochter van het Adenauer-tijdperk, vrijgevochten, feministisch, jazzfanaat in hart en ziel. En zo wordt de film een flashback in een raamvertelling: een avonturenfilm over de obstakels die ze overwon om een concert te organiseren (geldgebrek, een ontstemde vleugel) waarvan we al lang weten dat het heeft plaatsgevonden.

Er klinkt geen noot van Jarretts muziek: hij gunde de film de rechten niet. Keith Jarrett werd weliswaar wereldberoemd door het concert, maar heeft er niet per se een goede herinnering aan. Als hij eindelijk opgaat, horen we Igor Stravinsky's 'Sacre du printemps', om aan te geven dat het net zo'n muzikale aardverschuiving was.

Die muziekjournalist Michael Watts is niet de meest aantrekkelijke verteller van het verhaal. Een morsige man, die graag het geheim van Jarretts improvisaties wilde doorgronden. En dat terwijl actrice Mala Emde als de jonge Brandes een bruuske energie heeft die wel wat aan Renate Reinsve in *The Worst Person in the World* doet denken. Steeds maar aan het rennen. Alsof ze al die geinige vormvondsten (found footage, terzijdes) voor moet blijven waarmee de film óók nog muziekgeschiedenis wil doceren en het naoorlogse Duitsland *campy* op de hak neemt. Maar het huzarenstukje van Brandes had je niet willen missen. Misschien heeft die verzonnen journalist als stand-in voor regisseur Ido Fluk wel gelijk. Hij maakt de steigerbouwer interessanter dan de schilder. En thuis wacht altijd nog de plaat.

Recensie Drama

Die My Love. Regie: Lynne Ramsay. Met: Jennifer Lawrence, Robert Pattinson, Nick Nolte, Sissy Spacek.
●●●●○

De beste series volgens NRC

1 **Bodem**
Ook seizoen 2 van *Bodem* is uitstekend. Nog meer dan in het eerste deel heeft Crutzen er surrealistische elementen ingegooid die de serie haar eigen karakter geven. *NPO.*

2 **The Beast In Me**
Een thrillerserie met een briljante, gepijnigde speurder, een sociopathische miljonair en een geobsedeerde FBI-agent. Niet vernieuwend, wel erg vermakelijk. *Netflix*.

3 **The Chair Company**
Komiek Tim Robinson, bekend van de sketchshow *I Think You Should Leave*, giet zijn ongemakshumor in een detectiveverhaal. *HBO Max*.

Al 50 jaar een slijtvast acteerduel in de psychiatrische kliniek

ACHTERGROND **RE-RELEASE 'ONE FLEW OVER THE CUCKOO'S NEST'**
In 1975 was de film een sensatie, maar er klonken ook verwijten van misogynie. Hoe staat The Cuckoo's Nest' er een halve eeuw later voor?

Coen van Zwol
AMSTERDAM

Het was een fenomeen in 1975; Jack Nicholson maakte zich onsterfelijk als McMurphy, een opportunistische schelm die tijdens een psychiatrische evaluatie in een fataal duel belandt met zijn ijzige nemesis, hoofdverpleegster Ratched. *One Flew Over the Cuckoo's Nest* ging ondanks sterke rivalen als *Jaws, Nashville* en *Dog Day Afternoon*met de vijf zwaarste Oscars aan de haal: beste film, regie, acteur, actrice en scenario.

De volslagen onbekende Louise Fletcher werd in één klap een ster als 'Big Nurse' Ratched. Bekendere actrices hadden die rol afgewezen uit vrees voor negatieve typecasting, soms ook omdat rond het gelijknamige boek al een geur van seksisme en misogynie hing - de tweede feministische golf was onderweg. Want ga maar na: dertiger McMurphy, veroordeeld voor seks met een vijftienjarige, speelt de sympathieke underdog in een castrerend matriarchaat onder leiding van zuster Ratched. Zijn soort vrouwen zijn Candy en Rose, twee 'hoertjes met een hart van goud'.

De vraag is dus of het jubilerende *One Flew Over the Cuckoo's Nest*, na een halve eeuw terug in de bioscoop, de tand des tijds goed heeft doorstaan. Is de film wellicht geschikter voor een met bier overgoten clubavond in de manosphere?

In 1975 gold *Cuckoo's Nest* als triomf voor de familie Douglas en de Amerikaanse doorbraak voor regisseur Milos Forman, de na de Praagse Lente verbannen voorman van de Tsjechische 'new wave'. Superster Kirk Douglas had in 1962 de rechten gekocht op de gelijknamige roman van Ken Kesey, een icoon van de tegencultuur. Maar zelfs Douglas kreeg in het verkalkte Hollywood van de jaren zestig een verfilming niet van de grond, dus liet hij er een toneelstuk van maken dat zich slechts vier maanden staande hield op Broadway. Ook New York bleek nog niet te porren voor een avondje kliniek.

Antipsychiatrie

Dat lag in 1972 anders, toen het 'nieuwe Hollywood' talloze riskante films met antihelden en ambivalente moraal afleverde. Kirk Douglas droeg de rechten over aan zijn zoon Michael, toen een tv-ster, die Milos Forman benaderde en zijn eigen vader tot diens chagrijn te oud vond voor de rol van McMurphy. Forman wilde, anders dan Keseys roman, een realistisch verhaal zonder hallucinaties of bijbelse symboliek, met de schizofrene Muscogee Chief Bromden niet als onbetrouwbare verteller, maar als een personage.

Ken Keseys roman paste in 1962 in de opkomende 'antipsychiatrie', die in de geestelijke gezondheidszorg vooral een dwangsysteem van uitsluiting en disciplinering zag, geschraagd door verhulde lijfstraffen als elektroshocks en lobotomie. Randle McMurphy, die waanzin fingeert om geen dwangarbeid te hoeven doen, is een proletarische martelaar die de zaken in het gesticht flink opschudt. Hij vloekt, gokt, neukt, drinkt en vecht erop los, en zijn opstandige machismo infecteert de timide mannen van de afdeling die beven onder het regime van 'Big Nurse' Mildred Ratched. Valt McMurphy haar ten slotte aan - met fatale gevolgen - dan scheurt hij Ratcheds uniform open en bepotelt haar borsten: de echte taak van de vrouw is zogen en zorgen.

Filmcriticus Pauline Kael omschreef Keseys visie in *The New Yorker* als een karikatuur van Freud: „Alleen de man die zijn mannelijkheid realiseert (door vrouwen eronder te houden, gelukkige hoeren in bed) is waarachtig vrij." Milos Forman was anno 1975 zo verstandig dat seksisme flink te verwateren. Hij benadrukt Ratcheds witte privilege boven haar matriarchale terreur: ze bestiert een zwarte, onderdanige staf. McMurphy is in de film aanvankelijk een louche gluiperd die bij zijn intakegesprek likkebaardt over het 'rode poesje' van een vijftienjarige. Jack Nicholson speelt hem als vieze man met grimas, ogen op steeltjes en geil flitsende tong; wanneer hij zich gaat bekommeren om de 'gekkies' van zijn afdeling wordt zijn acteren allengs ingetogener.

De afdeling bevat niet zozeer gekrenkte macho's wier trots en libido ontwaken, maar is eerder een soort kleuterklas. Milos Forman put kluchtige humor uit de tics en het gekibbel van de pompeuze Harding, de kindse Martini, de panische Cheswick, de agressieve Taber en de timide stotterende Billy Bibbit. Murphy ontvoert ze voor een vistripje en richt een drankgelag aan, maar op de kolos Chief Bromden na lijkt men er gehospitaliseerd toch beter aan toe.

'Big Nurse' Ratched

Zij het niet onder zo'n strenge juf als 'Big Nurse' Ratched. Als ijspilaar in een vijver troebel testosteron beklijft Louise Fletcher nog het meest: ze staat nog altijd hoog op lijstjes van legendarische filmschurken. Milos Forman ontdekte Fletcher bij toeval in haar eerste bijrolletje na tien jaar moederschapsverlof. Zij speelt Mildred Ratched als een „glimlachend, goed georganiseerd bedrijfstype", observeerde filmcriticus Pauline Kael. Haar jarenveertigkapsel verraadt een rigide persoon die haar levensvreugde al jong op sterk water zette en haar emoties onderhuids houdt: een blos van woede op haar deegachtige wangen, een flits van sadisme of triomf in haar glazige ogen. Ratched is passief agressief, straft en beloont naar believen, kleineert de mannen seksueel tijdens groepstherapie, foltert ze muzikaal met het Mantovani Orkest. Het ergste is nog dat ze gelooft dat ze het goede doet, dat ze helpt.

> Als ijspilaar in een vijver troebel testosteron beklijft Louise Fletcher als 'Nurse Ratched' nog het meest

Visueel doet *One Flew Over The Cuckoo's Nest* niet veel opmerkelijks met een sterk script dat komedie knap mengt met tragiek. Milos Forman haalde vaak het beste uit acteurs - zie ook *Amadeus* of *The People vs. Larry Flynt*. Op de set liet hij ze vooral met rust. Tijdens opnames op ze inpraten maakt acteurs nerveus en zelfbewust, meende hij. Goede acteurs hebben hun huiswerk gedaan en weten meer over hun personage dat hij.

Een zinderend acteerduel, een geweldig ensemble: als acteursfilm blijft *One Flew Over The Cuckoo's Nest* een slijtvast meesterwerk dat zich boven elke feministische meetlat verheft.

Jack Nicholson en Will Sampson als Randle McMurphy en Chief Bromden in 'One Flew Over the Cuckoo's Nest'.

Louise Fletcher als de passief agressieve Nurse Ratched.

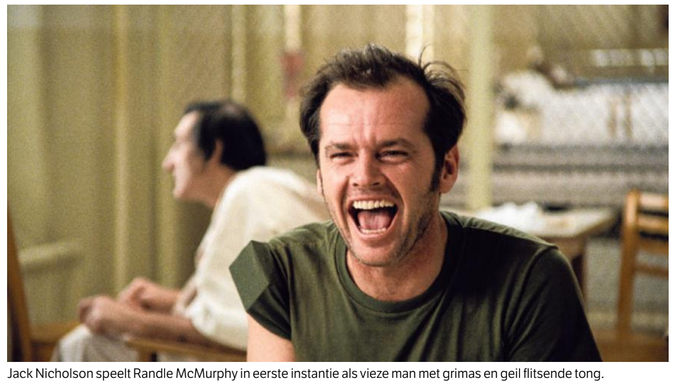
Jack Nicholson speelt Randle McMurphy in eerste instantie als vieze man met grimas en geil flitsende tong.

Carol (Rhea Seehorn) in paniek na een verontrustende gebeurtenis. BEELD APPLE TV

In topserie 'Pluribus' moet een mopperkont de wereld redden

SERIE De maker van 'Breaking Bad' heeft een nieuwe serie. 'Pluribus' is origineel, verrassend en grappig. Actrice Rhea Seehorn speelt de rol van haar leven.

Anke Meijer
AMSTERDAM

Carol Sturka (Rhea Seehorn) is op haar best als ze moppert. Haar romantische fantasyboeken over een broeierige piraat en de smachtende heldin die hem niet kan weerstaan, verkopen als een tierelier. Dolenthousiaste lezers staan urenlang in de rij voor haar handtekening. Maar Carol vindt haar werk eigenlijk te simpel, daarom kan ze niet van haar succes genieten. Als ze voor het eerst in haar leven het noorderlicht ziet, in een wonderlijk ijshotel in de armen van haar partner, kan ze niet nalaten om op te merken dat het kleurenspektakel in de lucht net een screensaver is. „Je vindt het heerlijk om je rot te voelen", concludeert haar partner liefdevol.

Carol is, met andere woorden, de meest ellendige persoon op aarde. Wat nou als juist zij de wereld moet redden? Dat is in het kort de insteek van *Pluribus*, de nieuwe serie van Vince Gilligan, de scenarist die eerder de alom geroemde misdaadseries *Breaking Bad* en *Better Call Saul* maakte. Twee grensverleggende series waarvan de eerste behoort tot het handjevol televisieseries dat in de jaren nul het hele medium naar een hoger plan tilde. Maar een serie die ook, net als tijdgenoten *The Sopranos* en *Mad Men*, een hoofdpersoon heeft - Walter White - die onomwonden fout is.

Dat laatste, en vooral het feit dat sommige kijkers White inspirerend in plaats van afstotelijk vonden, was iets dat Gilligan door de jaren heen steeds meer ging dwarszitten. Toen de scenarist eerder dit jaar een prijs in ontvangst mocht nemen van zijn collega's in Hollywood, riep hij ze daarom in zijn speech op om - nu de wereld gerund wordt door slechte mannen die enkel uit zijn op eigengewin - ook eens een ander soort held te creëren. Vandaar dat Carol precies dat is. Een mopperkont, maar wel een met een klein hartje.

Origineel

In de eerste aflevering van *Pluribus* viert Carol - met gezonde tegenzin, want het is Carol - het einde van haar boektournee wanneer er iets gebeurt waardoor de wereld zoals we die kennen, ophoudt te bestaan. *(*Let op: hieronder volgen lichte spoilers voor de eerste twee afleveringen van Pluribus*)* Iets dat we vaker hebben gezien op tv de afgelopen jaren. De Apocalyps is een bijzonder dankbaar onderwerp in series. Toch is de manier waarop Gilligan het cliché aanvliegt, verrassend origineel. Het regent geen vuurballen uit de lucht, er staan geen bloeddorstige zombies op, er zijn geen desastreuze natuurrampen. De Apocalyps in *Pluribus* is eerder vreselijk ordelijk en vriendelijk.

Nu is er wel een virus, gestuurd uit de ruimte. En dit infecteert in de eerste aflevering op redelijk dramatisch wijze alle mensen in één keer, waarna iedereen op aarde deel uitmaakt van één groot, met elkaar verbonden bewustzijn. Iedereen behalve Carol, want die blijkt - samen met nog een handjevol andere mensen - immuun. Daarmee begint een avontuur dat iedere keer weer een onverwachte en verrassende wending neemt. Niet in de minste plaats omdat Carol een held tegen wil en dank is die geen enkel idee heeft hoe ze met de situatie om moet gaan. Ze weet alleen dat ze iets moet doen.

Daarin staat ze echter volledig alleen, blijkt wanneer ze een aantal andere niet-geïnfecteerden ontmoet. Want waar Carol tegensputtert, hebben deze mensen zich bij de situatie neergelegd. Ze genieten zelfs van hun uitzonderingspositie. Het collectief bewustzijn doet er alles aan het leven zo prettig mogelijk te maken voor de overgebleven mensen. „Er wordt op dit moment niemand beroofd of vermoord", zegt mede-overlevende Koumba Diabaté (Samba Schutte) wanneer de paar niet-geïnfecteerden elkaar treffen in Air Force One, het door Diabatés gekozen vliegtuig om mee te reizen. „Niemand wordt beoordeeld vanwege huidskleur. Zelfs de dieren in de dierentuin zijn vrij."

Het is een constatering waar niets tegenin te brengen valt. Daarbij lijkt het bewustzijn in eerste instantie geen kwaad in de zin te hebben en als voornaamste doel te hebben de samenleving zo efficiënt mogelijk te maken. Alles met een tevreden glimlach op het gezicht. Maar Carol kan zich er niet bij neerleggen. Ze is boos en dwars. Vastberaden de mensheid te redden. Dat ze geen idee heeft hoe dat moet, en dat het bewustzijn ook al doende uitvogelt hoe een buitenaardse invasie werkt, maakt *Pluribus* regelmatig vreselijk grappig.

Gilligan heeft in interviews verteld dat hij *Pluribus* speciaal schreef voor actrice Rhea Seehorn, die eerder opviel als Kim Wexler in *Better Call Saul*. In *Pluribus* is ze de ster. Ze krijgt alle ruimte om haar hele arsenaal aan acteerkunsten uit de kast te trekken. Later in het seizoen treft ze zelfs een aflevering lang geen enkele tegenspeler. En ondanks dat de serie een flink aantal indrukwekkende bijrollen en een cast vol leuke internationale acteurs heeft, weet Seehorn moeiteloos in haar eentje de aandacht vast te houden.

Omdat Gilligan een van de succesvolste makers op tv is, waren er meerdere streamers en studio's geïnteresseerd in *Pluribus*. Apple TV won de biedoorlog met de belofte van een groot budget en de toezegging dat de serie minstens twee seizoenen krijgt. Een goede investering, want niet alleen zijn de reacties op de serie unaniem lovend, De server van Apple TV leek op de dag dat de eerste afleveringen verscheen, moeite te hebben de grote hoeveelheid kijkers te verwerken.

Ook Gilligans gok is daarmee gerechtvaardigd. De scenarist, die aan het einde van iedere aflevering benadrukt dat *Pluribus* door mensen is gemaakt, had immers op veilig kunnen spelen en opnieuw iets in het *Breaking Bad*-universum te situeren. Niemand had hem dit kwalijk genomen. In plaats daarvan koos hij voor iets radicaal anders, en legde de lat opnieuw hoger.

Recensie Dramaserie

Pluribus
Van: Vince Gilligan.
Met: Rhea Seehorn, Karolina Wydra, Carlos Manuel Vesga. Apple TV+, negen afleveringen. Eerste drie nu online, de rest elk vrijdag. Gezien: afl. 1-7.
●●●●○

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur: Patricia Veldhuis
Algemeen directeur: Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen of suggesties? Mail naar **redactie@nrc.nl** of ga naar nrc.nl/contact. Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar **opinie@nrc.nl**. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties
T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen
Wij streven ernaar *NRC* te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572**
(ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht
© NRC, 2025. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur.
Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●●	buitengewoon
●●●●○	zeer goed
●●●○○	goed
●●○○○	matig
●○○○○	zwak

Advertentie

Alle ruimte voor jouw ambitie

Zet je volgende carrièrestap met YER

Detachering • Recruitment • Consultancy

Scan de QR-code en bekijk alle vacatures
www.yer.nl/nrc

Consultant

Bedrijf | Viisi is een vooruitstrevend hypotheekadvieskantoor met een duidelijke missie: Let's change finance. Ze bieden onafhankelijk advies dat mensgericht en transparant is. Ze vergelijken het aanbod van meer dan 40 geldverstrekkers en zetten zich dagelijks in om de financiële wereld eerlijker te maken. **Functie** | Als Consultant Hypotheken geef je klanten persoonlijk advies bij het kopen van een woning. Je bent hun vaste aanspreekpunt en werkt samen met bevlogen collega's. Bij Viisi krijg je de ruimte om te groeien, samen te werken en écht iets te betekenen voor je klanten.

Amsterdam, Utrecht, Den Haag | Financial Services | Wo Master | 0-2 jaar | Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER:
Joris Jansen, +31 6 575 309 28

Accountmanager

Bedrijf | Bij Esprit ICT werk je aan technologie die levens redt. Zij leveren innovatieve persoonsbeveiliging en alarmering voor kritieke omgevingen in zorg, industrie en overheid. Met een informeel team van 45 collega's en een sterke marktpositie maken ze dagelijks impact. **Functie** | Je bent hét aanspreekpunt voor klanten. Je vertaalt veiligheidsvragen naar slimme oplossingen, bouwt relaties op en genereert new business in kritieke sectoren. Je werkt nauw samen met engineers, projectmanagers en technologiepartners om maatwerkoplossingen aan te bieden.

Breda/hybride | IT | Hbo | +5 jaar | Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER:
Julian Smits, +31 6 512 433 23

(Aankomend) Partner | Pensioenexpert

Bedrijf | KWPS is een top nichekantoor dat adviseert over pensioen, arbeidsvoorwaarden en complexe verzekeringsoplossingen. Met een team van ervaren fiscalisten, juristen en economen bieden ze diepgaande kennis en een praktische aanpak, zodat cliënten altijd "in control" zijn. **Functie** | Ben jij een ondernemende pensioenexpert met visie, communicatieve kracht en een sterk netwerk? Bij KWPS bouw je aan je eigen cliëntenportefeuille, werk je aan complexe vraagstukken en groei je mee als partner in een hecht, multidisciplinair team.

Amsterdam | Consultancy | Wo Master | +7 jaar | € 75.000 - € 135.000/jaar

Contactpersoon YER:
Faye Fartoux, +31 6 516 015 13

Advocaat-Medewerker Bouw- en/of Aanbestedingsrecht

Bedrijf | Brackmann is een toonaangevend nichekantoor, gespecialiseerd in Aanbestedingsrecht, Bouwrecht en Gebiedsontwikkeling. Al ruim 20 jaar combineren zij diepgaande expertise met een pragmatische, resultaat-gerichte en vindingrijke aanpak. **Functie** | Jij bent de advocaat die complexe dossiers in Bouw- en Aanbestedingsrecht met flair en scherpte aanpakt. Je adviseert bij strategische aanbestedingen, procedeert in spraakmakende zaken en werkt samen met ervaren collega's. Met scherp juridisch inzicht, lef en visie maak jij verschil in toonaangevende projecten én je eigen carrière.

Rotterdam | Legal | Wo Master | 3-5 jaar | Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER:
Faye Fartoux, +31 6 516 015 13

YER. Al bijna 40 jaar specialist in topfuncties binnen het hogere segment.

YER
ambitions in motion